

*Архимандрит Лазар
Абашидзе*

**БЕТАНИЯ
ДОМЪТ НА БЕДНОСТТА**

Преводът е направен според изданието:

“Бетания - дом бедности”

Архимандрит Лазарь (Абашидзе)

Московское подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 1998.

ПРЕДГОВОР

Архимандрит Лазар (Абашидзе) е известен на руския православен читател като автор на “За таинството покаяние и за греховете”, “За тайните недъзи на душата”, “За монашеството” - книги, излезли удивително своевременно на бял свят и наистина необходими едва ли не на всеки съвременен християнин. Съдържащи в себе си най-важните моменти на светоотеческото учение за спасението, за вътрешния подвиг на всеки, който желае “да живее благочестиво в Христа Иисуса”, написани на прост и достъпен език, те са предназначени за човека, родил се и израснал в нашия двадесети век - разслабен, често пъти направо парализиран от греха, напълно отдалечен от истинския духовен живот.

Новата книга на отец Лазар - “Бетания - Домът на бедността”, е посветена, на пръв поглед, на съвсем друга, “по-тясна” и “специална” тема, и е написана в друг аспект. В центъра е разказът за древния грузински манастир Бетания (или Витания) от времето на царица Тамара до наши дни. Но по същество този труд е продължение на предишните му книги. В изложението на отец архимандрита в историята на обителта се разкрива пред нас като че в миниатюра историята на целия православен грузински народ. Той повествува за вече починали обитатели на манастира - забележителни подвижници на нашия век, и разказва за съвременното възраждане на Бетания. Но най-главното в книгата е търсенето на оня път,

по който човек се връща към Бога. Та нали ние - и грузинците, и руснаците се отдалечихме много не само от своя Създател, но и от предците си, от тяхната проста и по детски непосредствена вяра в Бога. Ние идваме в разорените обители и храмове, където са живели те, където са се подвизавали или просто са ходели да се помолят. С течение на времето стените се възстановяват, съборите и манастирите възвръщат миналото си величие, но “възстановяват” ли се също и нашите души, които са по-скъпи пред Бога от всички най-великолепни здания и постройки? Това може би е основният въпрос в книгата на архимандрит Лазар. Впрочем, авторът и сам отговаря на него чрез своето отношение към поверения му манастир, към неговата история и към живота в него. Да бъдем единни по дух с онези, които вече са завършили земното си поприще, като са съумели да опазят вярата непорочна, изповядвали са я, пазили са я в сърцето си, за когото Божественото Евангелие и заповедите Христови са били по-важни от всичко онова, което е можел да им каже или предложи все повече отстъпващият от Бога свят.

След прочитането на книгата идва на ум и друга, вероятно не по-малко важна мисъл - за това, колко единни по дух и колко сходни помежду си са православните хора, било то руснаци, грузинци или гърци, или пък представители на който и да е друг народ. Разбира се, всяка нация има свое лице, песнопенията и молитвите звучат различно на различните езици под сводовете на различно построените храмове. Но главното, онова, което е неизмеримо по-високо от всички външни форми на израз на религиозните или просто човешки чувства - вярата в Бога, любовта към Него, самия живот в Христа - правят нас, православните християни, наистина удивително еднакви помежду си, по думите на апостола: “Няма ни елин, ни иудейн, ни обрязване, ни необрязване, ни варварин, ни скит, ни роб ни свободник, а всичко и във всичко е Христос” (Кол. 3:11). И затова едва ли трябва да се учудваме, ако

някой, който прочете за бетанските старци, неочаквано види в тях нещо “свое”.

Вътрешното единство на Църквата се разкрива най-ярко по време на гоненията, по време на притеснението и скърбите ѝ. Когато през нашия век на територията, влизаща преди това в границите на Руската империя, храмовете навред бяха затворени, манастирите - разорени, а обитателите им избити или просто изселени, едва ли на някой би могла да му хрумне мисълта, че Църквата е гонена по национален признак. Не, просто безбожният свят отново въставаше “против Господа и против Неговия Помазаник” (Пс. 2:2) и неговата невеста - Църквата, стремейки се напълно да я унищожи, да я изтрие от лицето на земята. Такава задача, изглежда, си поставяше тоя свят. А пред Христовата Църква стоеше друга задача - на всяка цена да оцелее, да се запази, макар като шепа овци на и без това малкото стадо. И тя наистина оцеля и се съхрани, и нови овци влязоха в оградата е... Това чудо се извърши незримо, с Божията сила, а видимо и явно - благодарение на ония малки “островчета”, където и през най-лютия мраз грееше огънчето на християнския живот и се пазеше истинското благочестие. Такива “островчета” в Русия бяха Троице-Сергиевата и Печорската Лавра, Почаев и Глинската Пустиня в Украйна, Пюхтици в Естония, а в Грузия - Бетания с нейните старци-архимандрити Иоан и Георгий.

Сега времената са други - на пръв поглед не толкова страшни и по-благополучни за Църквата. Но това е само на пръв поглед. “Симоне, Симоне! Ето, сатаната поиска да ви сее като пшеница” (Лук. 22:31) - казвал Спасителят на Своите ученици. “Да сее” - тоест да разпилява на различни страни, да разединява, да посява в християните не заповяданата от Господа любов, а ненавист един към друг. Как? По всякакъв начин, на всяка цена. Ето ние и с архимандрит Лазар днес живеем вече в различни държави, а и “Домът на бедността”, “Бетания”, е светиня, която се намира в чужда държава. Възникват сложности във

взаимоотношенията на Поместните Църкви, а и вътре в самата Грузинска Църква съществува разкол, подобно на пшеница се разсейва, разпръсква се на различни страни църковното богатство - хората, призвани към най-съвършено и най-високо единство - в Христа. Колко важно е именно днес да не се увлечем от злободневните въпроси, да не се препънем във видимите различия и разминавания между нас, чадата на Православната Църква, а да помним, че това, което ни обединява, е несравнимо повече от всичко, което би могло да ни разедини. Защото ни обединява Самият Бог и нашата обща вяра в Него.

...Но какво да се прави, зад гърба си имаме години на забравя за Бога, за църквата, години на забравя на самите себе си. И затова днес ни се налага отново да се запознаваме, отново да откриваме един друг. Как? С някои неща от днешния живот и с много други - от нашата някога обща история. Така малко по малко, като от малки “частици”, които попадат в обсега на зрението ни, ние изграждаме за себе си образа на народа - събрат по вяра. От такива “частици”, като книгата на отец Лазар “Бетания - Домът на бедността”...

БЕТАНИЯ - “ДОМЪТ НА БЕДНОСТТА”

Двадесетина километра югозападно от Тбилиси, в пролома на река Вере, в гънките на склона, в полите на грамадната планина, се крие от шума и суматохата на суетния ХХ век малката древна обител на Рождеството на Божията Майка, носеща благозвучното и добре познатото на всяко християнско сърце име - Бетания (Витания). Манастирът е разположен необикновено уютно и живописно под сянката на високи ясеняви и орехови дървета, обграден с покрити от зеленина планини, удобни за почивка и уединения поляни, пустинни клисури, изоставени

пътища и пътечки из дебрите на гората. Малко по-надолу, в подножието на скалите, се сливат два планински потока: единият се нарича Вере, а другият - Бетани, или Самадло. Любителят на уединението може до насита да броди по планинските пътеки, да изкачва красивите скали, да се спуска към кристалния ручей, да се наслаждава от тишината и прохладата на дъното на клисурата - тук никой няма да попречи на общуването му с девствената природа, на неговата уединена беседа с Бога в тоя неръководен храм.

Ако тръгне към манастира от Манглиския път от село Самадло, спусне се по пътеката, виеща се по самото било, пътникът накрая ще излезе на върха, където стои голям дъбов Кръст. Той обезателно ще се приближи да му се поклони и тук внезапно пред него ще се открие незабравима гледка. Отдолу е огромната тъмноизумрудена чаша на стръмните, покрити с девствени гори склонове, а на дъното, като седефен розов бисер - манастирът, древният храм, и до него - две неголеми къщи - жилищата на монасите. В гората цари покой, тишина, ромолят ручеите, пеят птиците, животът тече бавно и отмерено, чува се тихата реч на иноците. Понякога, в делничен ден, се разнасят строгите, войнствени удари на клепалото, а по празниците - радостния звън на камбаните, от храма се носи молитвено пеене, и отново настъпва тишина и се долавят само гласовете на птиците. Над краищата на тази чаша - един зад друг, все по-високо и по-високо, като гигантски вълни на океана са застинали планинските върхове. На хоризонта те се сливат в една плътна бяла назъбена стена: това е покритото с вечни снегове било Дид-гори. Невъзможно е да останеш равнодушен пред тая гледка. След това на поклонника му предстои стръмното спускане по тясна пътечка на дъното на чашата. Дори да не идваш за пръв път, някакво непостижимо вълнение обхваща винаги сърцето, като че ли се потапяш в друг свят, на дъното на тайнствено море - там е друго царство, с

други закони, с други жизнени ценности, там може да придобиеш скъпоценни перли.

Тази чаша се охранява невидимо, но надеждно! Това е кътче на Божията Майка. Тя сама пази това островче на щастието. XX век още не е посмял да се спусне на дъното на чашата и да я завладее, макар че се е приближил доста близо. На високата страна на склона неотдавна се появиха вили, а само на два километра от обителта светът е устроил за своите винаги развличащи се и винаги безнадеждно скучаещи чада туристическа база (тя, впрочем, и досега не се е сдобила с постоянни стопани и повечето време е празна, както и вилите). Вече не е толкова приятен изгледът на планината, не е така умиротворяващ пътят към манастира, минаващ покрай строящите се вили. А до неотдавна тук през целия осем километров път се срещаше само една селска къщичка! Но покоят на обителта още не е нарушен - в тоя свят оазис дръзкият и разпътен свят слиза доста плахо, често без сам да знае какво го е довело тук, без да разбира природата на своята мъчителна жажда, той все пак се стреми поне малко да я утоли с прохладата, тишината и още нещо тайнствено, което присъства тук и сякаш напоява въздуха.

Свято място! Да, всяко място, всеки дом, двор, град, всяка вещь имат свой "дух", свое "излъчване", подобно на това, както всеки предмет има своя миризма и цвят. Човешката душа безпогрешно и мигновено узнава това "духовно съдържание" - осветеността или осквернеността на мястото, само че не винаги може да обясни какво именно е е подействало така. На място, където е бил извършен грях, където са били престъпени Божиите закони, където са безчинствали страсти, християнската душа се измъчва, тежко, душно ѝ е, нещо я гнете, тревожи и гони. А място, осветено с молитва, с посветен на Бога труд, християнска любов, братски живот в Христа, привлича към себе с милостта и Благодатта божии. Тук душата намира някакъв особен мир и покой, нещо в нея се стопля, размразява и

разцъфва. Зла душа не може дълго да стои тук.

Чудно място! То сякаш е отделено във времето и пространството от този век. Тук все още няма телефон, няма водопровод: всичко остава такова, каквото е било преди столетие, а в някои неща дори е станало още по-просто. Наместо умивалник стои все същия съд за вода, издълбан от каменен блок, още когато манастирът едва се строил. Все така направо от недрата на планината блика извор, и в течение на хиляда години над този камък, под тая ледена струя много поколения иноци са умивали очите си в късния нощен час, прогонвайки съня и бързайки за подвига на молитвеното бдение, на бой с невидимите, незаспиващи врагове на човешкия род. Днешните обитатели на манастира забелязват, че цялата съвременна техника, попадайки на дъното на техния чудесен свят (който “не е от този свят”), категорично отказва да работи: дори и най-новите и изправни машини тук стават неизправни и негодни... Може би тук още не е ХХ век?

Големи бури са се вирили над този Божи остров. През седемдесетгодишния период на гонения на вярата манастирите първи са подложени на преследване, повечето монаси са разстреляни, а останалите живи - принудени да търпят жестоки лишения и издевателства. Замират, стаяват се християнските души, почти никъде не може да се чуе на висок глас молитва и жива, открита християнска проповед. Хората се боят да стъпят в храма, боят се да приемат Светото Кръщение, да се изповядват, причастяват и венчават. А Бетания по това време живее богат духовен живот, сякаш оградена с невидим, непристъпен за богоборческите сили покров. Ярко гори тук молитвената кандилница: двама мъдри духовни старци архимандрити непрестанно възнасят горещи молитви за християнския род, за осквернената от греха и отстъпила от Бога родна Грузия, извършват Божествена литургия, кръстят, венчават, изповядват, причастяват хората и проповядват Словото Божие. Това е тихо островче на вярата в бушу-

ващия океан на безбожието. Колко нещастни, изгубили надежда души е извлякъл от бездната и доставил в мирния пристан този малък спасителен кораб! Колко важни и добри промени в живота на мнозина наши отчаяли се, изнемогнали съвременници са ставали и стават и днес пред очите ни в тази света обител на Божията Майка.

“Бетания” - така се нарича този манастир, в памет на онова чудно селище близо до Иерусалим, където често се отбивал нашият Господ Иисус Христос и където живеело преданото Нему семейство на Лазар и неговите сестри Марта и Мария. Господ много обичал това място. Тук Той възкресил умрелия Си приятел и това чудо станало предвестник на бъдещото Възкресение на всички праведници. Оттук Господ тръгнал и към последния си вход в Иерусалим. Много, много скъпи и светли преживявания се свързани за християните с дивната Витания. “Витания”... Тази дума на еврейски означава “дом на бедността”. Разбира се, това название не е случайно, има над какво да се замислим, сравнявайки това толкова скромно име с неизмеримото богатство на Божията Милост, явена за пръв път на цялото човечество именно тук, в тоя “дом на бедността”. Но и нашата Бетания и вчера, и днес, а и всеки ден в течение на дълги векове вижда проявяваната великата Божия милост към себе си, която я възкресява, вдъхва в нея живот, пази я и я храни, и изцелява и стопля с някаква неземна топлина всички, които идват тук със скръбно и разбито сърце, утешава ги с неземна радост и възвръща на отчаяните се души изгубената надежда. Милостта Божия присъства невидимо тук. В сърцето на всички, които някога са посетили Бетания, завинаги остава веднъж запалената светла и радостна искрица. Може би някога тук са живявали велики праведници и с горещите си молитви са измолили от Господа тая обител за всички векове. Може би те усърдно са се молили за онези, които ще живеят тук в последните времена, когато светът ще заприлича на ада поради безмерно разпространените

се пороци и безчислените демонски козни, когато вече трудно ще се намира място, където може да се успокои християнската душа.

Историята на манастира е обвита с тайна, имената на отците, подвизавали се тук в течение на много векове са неизвестни. А колко свети подвижници навярно са видяли този древен храм, тази земя, тези планини, скали, клисури и извори, тези поляни и долове, колко тайни молитвени въздишки, прошения, славословия; колко горчиви покаяни сълзи са поели тия ручей... Казват, че някога тук е имало лавра. Често и днес по склоновете на планината, сред гората, още могат да се забележат ями, затрупани с купища камъни - това е останало от монашеските килии. На края на поляната в земята може да се види огромна кана за вино, а долу край реката - остатъци от мелница. В гората зарастват и се превръщат в едва забележими пътечки старите пътища. Някога тук е кипял живот. Където и да разкопаеш вътре в обителта, се показват човешки кости - колко удивителни, неизвестни, скрити за нас, знайни само на Единия Бог съдби са пламтели и горяли тук така, както горят стройните свеци пред светите икони, светели са вслушвайки се в божествените песнопения, и са се разтопили превърнати в светлина, възнесли са се към своя Господ в Неговите небесни обители. Сега те се молят за това свято място, молят Господа да защити и спаси онези, които с вяра, смирение и страх Божи ще дойдат тук и ще се потрудят за славата Божия.

ИЗ ИСТОРИЯТА НА МАНАСТИРА

През XI век обителта вече съществувала като специално построена гробница на едрия феодален род Обрели, владеещ обширни територии в Квемо Картли. Представителите на тази фамилия заемали тогава най-почетни длъжности в държавата. Предполага се, че бетанският храм

е бил построен в края на XII - първите години на XIII век, по време на царуването на благоверната царица Тамара, на мястото на друг, по-древен и по-малък по размери тухлен храм от X или XI век, вероятно много почитан в свое време. Към тази ранна църква, включена в новата постройка, както предполагат изследователите на древната архитектура, е принадлежала цялата съвременна олтарна част, вероятно и част от фреските на олтара, и тухленият западен притвор, под който се намира гробницата (през 1986 г. в този притвор е устроена църква на името на св. царица Тамара).

Прието е царуването на св. Тамара да се нарича златен век на грузинската история. Царицата се отличавала с високо благочестие и продължавайки начинанията на своя праядо, светия благоверен цар Давид IV Строител, способствала за широкото разпространение на Христовата вяра из цяла Грузия, и за строителството на храмове и манастири. Тя оставила прекрасна памет след себе си в народа, който в много сказания прославил нейната кротост, мъдрост, религиозност и красота. Тя свикала църковен събор, който отстранил неуредиците и сменил недостойните йерарси. Царицата се грижела за бедните хора, за вдовиците и сираците, и съдействала за духовното развитие на Грузия. През последните години от живота си царицата често живяла в пещерния манастир Вардзия, където имала килия, съединена с храма, от който винаги можела да възнася молитви към Бога по време на богослуженията. Починала в мир на 17 януари 1231 г. и е причислена към лика на светците. Казват, че през лятото царицата често идвала на почивка в Бетания, за уединение и молитва. На северната стена на храма са запазени значителни по размери изображения на царските особи. Тук пръв е представен “царят на царете”, великият Георг III. След него - дъщеря му, “царицата на цариците” Тамара. Следва изображението на младия престолонаследник, сина на Тамара - Лаши-Георгий, с венец и сабя, тоест вече

коронован (това станало през 1207 г. и поради този детайл се смята, че портретът датира от това време). Тази древна фреска неколккратно е била прерисувана в покъсно време, но реставраторите успяха с помощта на рентгенови и ултравиолетови снимки да покажат лика на царицата такъв, какъвто е бил изобразен в началото. Древният майстор е предал не само красивото лице от източен тип, но и образ с удивителна дълбочина и сила. Долавят се напълно портретни черти от необикновено красивото лице на Царицата: големи бадемови очи, (очевидно, фамилна черта), “стреловидни” вежди, прав нос, мек овал на брадичката. На южната стена на храма има друг, също внушителен портрет на ктитор в монашески одежди с модел на храма в ръце. Надписът под него гласи: “Диди сумбат мандатуртухуцеси да амирспасалари” - “Великият Сумбат, мандатуртухуцеси и амирспасалар”. Редом с него има друга фигура с молитвено вдигнати ръце. Това са известни деятели от феодалния род Орбели при Георги III и царица Тамара: един от главните съветници на царя - Сумбат Орбели и неговият син Липарит, който тогава носел титлата Еристава Картли. Но има и един любопитен детайл. Надписът над портрета изрежда светските титли и задължения на великия феодал, а той самият е изобразен в монашеско расо. Очевидно, отначало Великият Сумбат е бил изобразен в светски одежди, но след като бил постриган за монах, те са били прерисувани (това се потвърждава при внимателното изучаване на фреската). Следователно, портретът първоначално е бил създаден до 1177-1179 г.г., когато той е приел пострижението. Сумбат и Липарит взели участие в заговора против Георг III, оглавяван от военния министър Иоан Орбели, който искал да низвергне царя и да качи на престола му своя племенник - княза Демна. Заговорът бил разкрит, княз Демна ослепен и скопен, скоро след което починал. Иоан Орбели също бил ослепен, а още няколко члена от рода Орбели - екзекутирани. Липарит, активен член на

заговора, избягал в Иран. Баща му Сумбат бил постриган в монашество (с името Симеон) в своята родова гробница - Бетания, където живял до края на дните си. Казват, че в последните години от живота си бившият велможа, а сега - смиреният монах Симеон, се подвизавал тук като затворник. В каменния под на това помещение се намирали гробовете на предците му, а под него едно много тъмно, тясно, ниско и влажно подземие. Тук прекарал в дълбоко покаяние и молитви последните си години и завършил земния си път съветникът на Царя на царете.

Много, много неща разказват за онези славни и драматични времена силно повредените, но все още живи фрески, покритите с резба камъни и стройната архитектура на храма. Очевидно някога той бил украсен необикновено богато и се славел с изяществото и красотата на своята подредба. По многото белези по стените, кърпени неведнъж, се вижда, че манастирът често се е оказвал на границата на пълното забвение и изчезване. Дълго време той бил съвсем изоставен: пропаднали почти всички сводове и куполът, всичко обрасло с бурени, дървета прораснали дори на покрива на храма, фреските били доста повредени. Едва в средата на XIX век станало известно за тая "забравена" светиня - след като художникът Г. Гагарин, който открил храма, разчистил купчините камъни и видял портрета на царица Тамара. Запазена е ѝ снимка от онези години - храмът такъв, какъвто бил намерен. От нея се вижда, че по това време някой със собствени сили вече се е опитвал да възстанови обителта, запушвал дупките в стените с тухли и други подръчни материали, които намирал направо тук, но след това отново настъпил период на забвение и опустошение. Кой би могъл тогава да си помисли, гледайки тия жалки руини, че обителта ще се възроди в XX век, в може би най-апокалиптичните времена, че тук отново ще ромони като ручей монашеският живот, че под сводовете на храма отново ще се чуват древните грузински църковни напеви, че в неговото Све-

тилище отново ще издига ръцете си нагоре игумен и йеродякон и отново ще произнася пред Царските двери прошение за всички строители и ктитори на обителта, за всички починали отци и братя.

Монасите дошли отново тук в самия край на XIX век и започнали да възстановяват разрушеното. Средствата не достигали и затова те поставяли на пътя сандък с надпис - "помогнете на манастира". Така успели да възстановят всичко. Поправили покрива, боядисали, снабдили се с всичко необходимо и обителта започнала да се възражда. Когато строили жилищата, открили в земята, недалеч от портите, голямо погребение - общ гроб. Множество кости и черепи лежали заедно, в една яма, повечето от тях били съвсем чисти и бели, което очевидно свидетелства за светия живот на хората, на които са принадлежали. Кой са били те? - Братя от обителта, убити при нашествието на някакви варвари? - Свети мъченици, посечени заради вярата? Ние не знаем това, но сме уверени, че не просто съдбата, не житейската случайност е събрала тези останки в един общ гроб в двора на древната обител. Сега тези мощи лежат в същата тази гробница, където някога живял, или по-точно - подготвял се за вечния живот бившият велможа. Точно над тях се намира Светият Престол в името на св. благоверна царица Тамара. Възможно е някъде наблизо да лежи и прахът на някога непокорния на царицата слуга, а по-късно смирения инок Симеон. Сега те, разбира се, са помирени. Тяхната обща любов към Христа е унищожила всички земни раздори и разпри.

Ето, собствено, цялата известна ни история на обителта. Разказват още едно предание за това защо храмът бил построен именно тук, на този склон на планината. Казват, че първоначално ктиторите искали да строят манастира на друго място, от другата страна на пещерата Самадло, на равния връх на високия склон. Онова място наистина е много красиво. То е като гигантски трамплин,

надвисващ на дълбоката и широка планинска чаша, от него се открива прекрасен изглед към околността. И ако храмът беше построен там, той щеше да царува над цялото околно пространство, забележително открит за погледа от всички страни. Но не бил такъв Божият Промисъл! Според преданието строителите вече започнали да докарват на върха камъни, но на сутринта в недоумение открили, че строителните материал са изчезнали, и за свое учудване те ги намерили далеч долу, на дъното на клисурата, събрани на малката поляна в гънките на планината. Въздали слава на Бога и решили да построят манастира на новото, по чудесен начин посочено място. Може би Божият промисъл определил точно това място за светата обител предвид и обстоятелството, че скромното положение на манастира, скрит в дъното на клисурата, го прави така удобен за търсещите спасение в наши дни, когато за монасите е тъй необходимо да се скриват колкото се може по-далеч от суетата и съблазните на раздирания от страсти свят.

АРХИТЕКТУРАТА И СТЕНОПИСИТЕ НА ХРАМА

Историците почти не споменават за Бетания. Мълчат за нея и летописите, но за нейното минало разказват фреските на храма, орнаментите и надписите, изсечени върху камъка, строгите архитектурни форми и срещащите се навред в земята останки на древните ѝ обитатели. Някога обширната територия на манастира била оградена с масивна стена и остатъци от нея още лежат сред гората - блокове от скрепени с варовиков разтвор камъни. Но сега от древната обител са се запазили само голяма украсената със стенописи кръстово-куполна църква с притвор, посветена на Божията Майка, малката задна църква на св. великомъченик Георги, построена през 1196 г. и широката аркова ниша - очевидно долният етаж на недо-

стигнала до нас кула или камбанария.

Главният храм представлява така наречения “вписан кръст” с купол с много прозорци, опиращ се на два свободно стоящи стълба от запад и на издадените стени на олтара. Куполът е висок 27 метра. Стенописите на храма частично са унищожени, напълно е изчезнала горната част, но на места долу фреските са се запазили сравнително добре. Схемата на стенописите е доста необичайна за грузинските храмове от XII-XIII в. В “епохата на Тамара” в конхата на олтара на Богородичните храмове най-често са изобразявали “Величието на Божията Майка”, но в Бетания е бил изобразен “Спасителят на престола” (запазена е само долната част). По-ниско от Спасителя са изобразени ред пророци, което също е необичайно за онова време. Изследователите предполагат, че първоначалните стенописи на апсидата са по-древни от другите фрески на храма, и вероятно принадлежат на ранната църква, която е била престроена при царица Тамара, като олтарната част и западният притвор са оставени непокътнати. Вероятно първоначалното здание не е било кръсто-куполно и може би се е отнасяло към X век. Възможно е в началото храмът на Бетания да е бил посветен на Спасителя или на някой Господски празник. Но това се само догадки на историците, а всъщност остава тайна кога е бил основан манастирът, кога и от кого е бил построен и украсен първоначално, кога по-късно е бил престроен при Сумбат, при какви обстоятелства са били дорисувани фреските при св. Тамара, колко поколения са се потрудили за създаването на това прекрасно творение.

Някога стенописите на Бетания са изглеждали необикновено празнично, богато - боите на фреските са били много скъпи, цветовете - живи и дълбоки. Ярко-алена киновар, много и необикновено ярък, красив и чист по оттенък лазурит (с него е изпълнен фонът на почти всички фрески в източната половина на храма), аурипигмент,

богата палитра от охра, на царските портрети - злато; с една дума, огромна палитра от наситени, благородни багри. Някога тук са били представени не само дванадесетте Господски празници, но и подробно са били изобразени Страстният и Богородичният цикли.

На южната страна са запазени изображения на пророците с преуказаните от тях предобрази, символизиращи Божията Майка. Този цикъл, състоящ се днес от девет изображения, е най-ранен по своята разгърнатост, тъй като в другите храмове се появява едва от втората половина на XIII век. Забележително и уникално по рода си е изображението на танцуващия Давид в изписани с ярка киновар одежди, редом с ковчега на завета и съсъда с манната небесна. Добре е запазено изображението “Иезекил пред заключените врата”, виждат се “Гедеон и чашата с руното”, “Моисей и Къпината”, “Лествицата на Иаков”, “Аарон с цъфналия жезъл”, “Даниил пред планината”, “Тримата юноши във вавилонската пещ”.

Поразителни по изразителността си и редки като иконография за този период се изображенията в прозорците на северната стена: “Иуда получава тридесетте сребърника”, “Тайната вечеря” с Христос начело на трапезата, Който предава на Иуда преломено парче хляб, “Умиването на нозете”. Тези фрески са нарисувани необикновено големи по размер, мащабно, свободно, но строго и красиво (северният ръкав е с равно и студено осветление, което кара по-внимателно да се вгледаме в изображенията - там краските са по-ярки). До тях е уникалната по красота сцена “Моление за чашата”, крайно наситената изобразително и динамично сцена “Предателството на Иуда”, “Страдащият Петър” със слугините, които се топят до огъня, “Пилат си умива ръцете”.

Цикълът на Разпятието: стенописите са обогатени с исторически подробности, изглежда сякаш не е пропуснат нито един, дори най-дребният детайл, като например съсъдът за оцет, разпуканите скали, раздраната завеса на

храма. Фигурата на дребния човек, забиващ в подножието на Кръста дървени клинове, е някак странно изопачена, което обаче не се вижда веднага - местата на ръцете му са сменени, лявата изглежда като дясна и обратното - това сякаш нагледно показва какво страшно беззаконие извършват изобразените тук хора. По-нататък е “Снемането от Кръста”, “Оплакването” - по настроение, музикалност на решението и красота те нямат равни на себе си сред другите стенописи на храма.

В западната стена в нишите на прозорците са запазени сцените от чудесата на Спасителя: “Изцелението на бесноватите”, “Изцелението на слепородения”, по-долу е композицията “Раят”, на юг - “Лоно Авраамово”. Отсрещна, на север е “Пригответият престол” и идещите към него редици от праведници, Ангели, претеглящи греховете на хората, животни, изблюващи мъртвите, Ангели, хвърлящи грешниците в ада; вижда се показалата се от огнена река глава на Мохамед в бяла чалма. Още може да се проследи сцената “Пирът на Ирод” с танца на Саломея, запазено е уникалното “Причащение на Мария Египетска”.

В олтара, под незапазилия се Деисис, са изобразени пророците - това е най-древния стенопис на храма (може би от X век). По-долу има ред на Апостолите и ред на светителите. Тези два реда са прерисувани през XIV или XV век, но очевидно всички контури повтарят рисунъка на първия стенопис. Удивителни по красота и изящество са орнаментите на олтарната част. Ето, в плътен наниз се възнася като арка плетеница от чудесни цветя, невиждани на земята райски съцветия; всеки лист, всеки цвят е изобразен най-детайлно; и цветята на върха на свода, които оттук почти не се виждат с просто око, се изписани с не по-малко старание. Вижда се, че иконописецът е творил преди всичко за Господа си, а не в угода на хората. Така и в нишите на олтара, на такива места, където рядко някой би надникнал, се скрива дивно чудо: великолепна

дантела от светлосини и вишневочервени съцветия, с тънки бели нишки, на черносин, тюркоазен и киноварен фон.

На места, сред плетениците на орнаментите или отдолу на композицията са останали автографите на дренните майстори - ала не за да ги помнят потомците са оставили те своите имена! Светите монаси иконописци са ни оставили своите молитвени въздихания, дълбоките си религиозни чувства и преживявания, с които са били изпълнени душите им, защото "от препълнено сърце говорят устата" (Мат. 12:34). Някъде с дребни букви е вписана кратичка молитва, другаде - стих от псалом. Художникът е рисувал свети изображения, молил се е, понякога спирал и потъвал в духовни преживявания, и тогава замислено, със същата боя, която била на четката, оставял на стената едва забележима рисунка или надпис - отглас от неговите съкровени размисли и настроения. Тези автографи са запазили за нас две от имената на иконописците, изографисвали през XII век бетанския храм. Но не само техните имена са съхранили те за нас, а и нещо много повече - те ни откриват удивителната духовна дълбочина и великото християнско смирение на тия блажени души. В средата на орнаменталното цвете, украсяващо горното място, със ситни букви с бяла боя е изписано: "Христе, шеицкале Деметре" ("Христе, помилвай Деметре"). Редом, в орнаменталната ивица е вероятно пак неговата необичайна молитва: "ар марто вар, шавпири чешмаритад. Мсаджуло коветлао, ну марто мкмен ковелта Христианета цмидата Шентаган" ("воистину, не съм самотен, аз, черноликият. Съдия на всички, не ме отлъчвай от всички свети твои християни").

Вторият художник е оставил надпис на източната страна на западния прозорец в южния ръкав на храма, в долната част на изображението на Аарон, сред цъфтящите треви: "Упало, ну шеундоб Софроне" (Господи, не помилвай Софрома"). Редом с черна боя е изобразена малката фигура на художника в монашеско расо, облегната

на нозете на пророка. Това е един от най-добрите художници, изографисвали храма, автор на пророците и “Тайната вечеря”. Също той е оставил и още по-странен автограф в същата прозоречна ниша, на западната е страна - при нозете на пророк Даниил с червена боя пестеливо е нарисувана фигурата на забързан монах с разпятие в лявата ръка, който се насочва към стоящия на постамент Кръст. Между Кръста и фигурата се намира изображение на Разпнатия, предадено само с помощта на нимба и капчиците кръв, които капят от раните на Христа.

“Не помилуй Софрама!”... Какво непостижимо смирение! Отците казвали: “Осъди се сам, и Бог ще те оправдае”. Да! В нашето гордо време не ще срещнеш такива надписи. Древните свети художници, творейки ненадминатите си шедьоври, не са мислели как да увековечат своите имена. Как рязко ги отличава това от нашите съвременници!

В наши дни е обичайно човек с пирон или камък да надраска името си с огромни букви върху древната стена или старинната фреска на някой запустял храм. По всякакъв начин да изобрази, “увековечи”, да натрапи своето “аз” на другите, да извика високо: “Мен ме има, аз съм този и този, аз също бях тук” - каква нелепост! Каква страшна болест на времето! Колко са тия нещастни души, страдащи от неудовлетворено самолюбие, изгаряни от тщеславие, жадуващи поне някак да бъдат запомнени, да отбележат себе си в този бързопреходен, бурен, стремително протичащ поток на живота.

Само Християнството освобождава човека от подобна болезнена потребност, като извежда синовете си от този непостоянен, почти илюзорен свят в света на непреходната радост, във вечното, нетленно и нескончаемо битие. Всеки християнин усеща себе си странник на земята. Дори цялата тази дълбоко съдържателна, изтънчена, неземна красота на християнските храмове е само слаб отзвук, лек допир, отблясък, отзвук на вечния живот, благовестие

за идещото царство на Славата Божия. Тия благовестия се появяват на земята от небето и се топят във времето, като чудни светкавици на неземната светлина. Така отмина и се стопи, отлетя на небесата великолепната красота на Бетанския манастир. Ние заварихме само последния, вече угасващ отблясък на това ярко чудо, но и той може още толкова много да каже на душата, която търси неземната красота.

Когато стоиш днес на Богослужение в полупразния храм, гледаш избелелите фрески, въображението неволно рисува тяхното отминало великолепие, цялата богата подредба, сонма на отците, благоговейно слушащи древните напеви на службата, почтения игумен с йеромонасите в олтара, застаналите около северната колона царски особи: някога и самата царица Тамара е стояла тук... и изведнъж нашето време ти се струва толкова нищожно, жалко и празно! Колко е отслабнала и се е обезцветила нашата вяра! Всичко в нашия християнски живот днес е станало някак повърхностно, прибързано, върши се на показ, а не заради богослужението - вяло и безжизнено. Никой вече няма да създаде такива дълбоки, такива духовно съдържателни свети изображения. Никой няма да се наеме така прецизно да изрисува всяка жилка върху безчислените райски цветове и не ще намери търпение и време, за да покрие с тънка дантелена плетеница каменните стени. Интересите и вкусовете на хората силно са се променили. Днес рядко се срещат такива, които наистина да ревнуват за благоукрашението на Божия храм. А древните фрески остаряват все повече: багрите избеляват и изчезват. Черните контури са се изронили и са се превърнали в бели: бели зеници, бели вежди, бели устни, бели "сенки" на ликовете, сякаш изображенията на Светците са станали негативни. Може би това е така, защото и нашият свят е станал негативен по отношение на светостта: черното днес се нарича бяло, а бялото - черно? Светите фигури на фреските сякаш се скриват вътре в дебелите стени от все

по-развращаващото се човечество.

Ние, съвременните християни, приличаме на просяци, които след края на голям пир са извикали на трапезата, за да съберат трохите и остатъците от него. Всички покаянени на празника гости, след като са се повеселили и получили подаръци, с почести са си отишли по домовете. Ние не сме влизали в сметката, но поради милостивото снизхождение на Владиката на дома ни е позволено да “оберем” това, което е останало от обяда, и ние само по тези остатъци от ястията и по някои удивителни предмети на някога пищната обстановка можем да се досещаме какви чудесни събития са ставали тук. Ала и за това велико благо трябва да благодарим искрено на Домовладиката, да благодарим за оказаната на нас, недостойните, милост, за това, че макар трапезата ни да не е разкошна, все пак сме сити и не умираме от глад.*

Слава на Бога за всичко!

БЕТАНИЯ ПРЕЗ ХХ ВЕК

Към края на XIX век положението на монашеството в Грузия е доста плачевно: още в началото на века Грузинската Църква губи автокефалията си, установен е екзархат и Грузия се намира в положението на провинция на Руската империя. Сред народа настъпва силно отдръпване от църковния живот. Манастирите още съществуват и грузинските монаси не са чак толкова малко, но в обителите цари нищета и неустроеност. На Света Гора, в манастира Иверон, още живеят грузинци. Около четридесет грузински монаси се намират в атонския скит на Йоан Богослов. В самата Грузия все още могат да се срещнат подвижници и старци с висок духовен живот. Но въпреки това антихристиянският дух придобива все по-голяма власт над душите, докато богоотстъпническият ХХ век не се разправя жестоко с всички последни пред-

ставители на монашеското племе, така че в края на тридесетте години в Грузия вече едва може да се намери действаща обител.

Но удивително е, че Бетания, която до самия край на XIX век представлява само обрасли с тръни и забравени от всички вековни развалини, изведнъж, точно в навечерието на ужасната атеистическа буря започва да се надига от руините като от гроб, става действащ манастир и през цялата дълга нощ на смутното време свети с ярката светлина на Христова звезда.

Пръв възстановител на манастира е йеромонахът Спиридон Кетиладзе, родом от Западна Грузия, от Кутаиси. Той дошъл тук сам и почти през цялото време на пребиваването си в обителта бил без надеждни помощници, ползвайки се от подкрепата само на малцина вярващи, идващи в Бетания да се потрудят за славата Божия. За ремонта на храма той наемал работници, макар че трудно намирал средства. Но както и да е, през 1894-96 г. отец Спиридон успял да възстанови обителта дотолкова, че тя станала пригодна за живот на малко иноческо братство.

По същото време тук на строежа идвало да помага едно 12-годишно селско момче - Василий Майсурадзе, родом от Самачабло, от селцето Ередви (Южна Осетия). То без да жали сили се трудело заедно с наемните работници и работело така, че ожулвало пръстите си до кръв. Но работниците не го жалели, а само заповядвали: донеси това, подай онова. В своето селце той пасял добитъка и за ранните години от живота му нищо повече не ни е известно. Но през 1903 г. по тайнствените Божии пътища Василий бил доведен на Светата Гора Атонска, в скита на св. апостол Иоан Богослов, където живял до 1920 г. Размириците на Света Гора, предизвикани от козните на вечния враг на човешкия род, принудили повечето грузински монаси да напуснат Атон. Лишени от възможността да с молят в тишината на иноческите килии за своята многострадална родина, те се завърнали в Грузия, обзета от

треската на богоотстъпничеството. Тук ги очаквали неописуеми скърби, страшни и жестоки митарства. Чест от завърналите се от Гърция монаси се заселили в манастира Армази, около Мцхета. Сред тях бил и Василий Майсурадзе, сега вече йеромонах Иоан. Но обстоятелствата били такива, че през 1921 г. в обителта останали само двама иноци - отец Иоан и един друг брат. Веднъж в манастира дошли двама въоръжени чекисти и обявили на монасите, че незабавно ги викат в града. Заповядали на отците да вървят напред, а те самите тръгнали малко след тях. Като се отдалечили от манастира, комунистите започнали да стрелят по иноците... После, мислейки че вече са мъртви, ги избутали от пътя и си отишли. Обаче двамата монаси по Божията милост останали живи. Изстрелът разкъсал дясната страна на гърдите на отец Иоан. Куршумът улучил втория брат в главата, но не го убил, а само засегнал черепа, така че той скоро дошъл на себе си и дори успял да стигне до Мцхета. Когато добри хора разбрали какво е станало, тръгнали да търсят отец Иоан и го намерили все още жив. За него се погрижили сестрите монахини от манастира Самтавро. Раната му дълго не зараствала и гнояла. След като оздравял, той вече не се върнал в Армази, а се заселил в Бетания. Тук по това време все още живеел отец Спиридон. Скоро той предал манастира на йеромонаха Илия, за когото нищо не ни е известно, а сам, неизвестно по каква причина се завърнал в Западна Грузия. Но отец Илия, очевидно, не за дълго бил игумен на обителта и предал настоятелството на отец Иоан.

През 1924 г. в манастира дошъл монахът Георгий (Мхеидзе). Той бил роден през 1887 г. в Нижние Рачи, в селцето Нижняя Крихи, в много почитено, но бедно и многодетно семейство, принадлежащо към княжески род. Баща му Методий Мхеидзе и майка му - Дафне Джапаридзе били уважавани хора. Баща му бил съветник, член на народната милиция, участвал в битки и имал награди, в това число и Георгиевски кръст за пленяването на Ша-

мил. Георгий имал седем братя и три сестри. Като малко момче започнал образованието си в Челиагелското училище, след това го пратили в Тбилиси при чичо му Иване Мхеидзе, богат и известен човек. Тук той продължавал учението си и дори известно време работел като секретар на писателя Илия Чавчавадзе. Още тогава много обичал да чете, но нямал средства да си купува книги. По-късно го изпратили във военно училище в Петербург. Там той толкова се харесал на бездетното семейство на един генерал, че те буквално “осиновили” Георгий и молели родителите на момчето да не го вземат, а да го оставят у тях за целия период на обучение в училището. Но скоро Георгий се върнал вкъщи. През това време с по-стария му брат - Полиактор станали непонятни за членовете на семейството промени. Той приел монашеско пострижение, отрекъл се от всичко светско и постоянно се уединявал и молел. Имал някакви тайнствени небесни видения и много скоро починал. Умирайки, Полиактор казал на майка си: “Мамо, ето я Пресвета Богородица и аз отивам при нея”, а майката със сълзи отговорила: “Помоли, сине, Богородица да те върне при мен”. Полиактор възразил: “Как може да се безпокои Божията Майка, само за да ме остави тук!” Той запалил свещи, извикал всички, които били в къщата, помолил се, а когато свещите вече догаряли, произнесъл: “Господи, Пресвета Богородице, приежете душата ми” - и щом свещите угаснали, починал.

Когато през 1909 г., вече след смъртта на брат си, младият Георгий се завърнал вкъщи, попаднал на записките на починалия, прочел ги и веднага видимо се променил. Станал съвсем друг човек дотолкова, че близките му започнали да се опасяват за душевното му състояние. Скоро баща му и майка му били принудени да изпратят на синовете си в Тбилиси вестта: “Брат ви полудя, елате по-скоро и поговорете с него”. Пристигнали братята, опитали се да поговорят с него, но Георгий отговарял на всичко: “Не, решено е, аз се жертвам Богу. Чух глас от небето,

който ми каза, че това е моят път”. Така без да постигнат нищо, братята се върнали в града, а Георгий се уединил в някаква пещера. Вкъщи се появявал рядко и отново дълго изчезвал. Веднъж се върнал толкова окъсан и отслабнал, че майка му не го познала, а като го взела за чуждо момче, само отбелязала учудено: “Колко приличат очите му на очите на моето момче”. А след два дни той отново изчезнал. Ако срещал някъде по пътя нищ, Георгий свалял дрехата си и му я давал. Хората казвали: “Та ти гол ще останеш!”, но той отговарял: “Господ ще ме облече”, навличал отгоре си някой чувал и ходел така. След това отишъл някъде в Менгрелия и близките му дълго време нищо не знаели за него. Известно е, че преди своето идване в Бетания, Георгий вече бил монах и живял в Хирския манастир, а пострижение приел от митрополит Назарий. През 1924 г комунистите разгонили Хирския манастир. През нощта там се появили въоръжени хора и започнали да издевателстват над монасите. Вързали отец Георгий и му остригали половината брада. А той след това си превързал лицето и ходел така, докато брадата му не пораснала отново.

Същата обида му нанесли веднъж и родните му братя. Двама от тях били комунисти, брат му Петър бил заместник на Берия - втория човек след него. Презирайки Георгий заради неговата вяра (Петър дори си сменил бащиното име, за да не се знае, че е брат на монах), веднъж през нощта, докато той спял, му остригали брадата и мустаците. Когато се събудил, той само казал: “Господ ще ви потърси сметка за това”. Друг път братята му, желаейки да отклонят монаха от целомъдрения живот, се опитали да го съблазнят. Оставили го в стая, където чакала една разпътна жена, и затворили вратата. Но скоро тя излязла разгневена и казала: “Той е луд!” Георгий стоял в ъгъла, с лице към стената и се молел... И двамата му братя загинали през 38 г.: по-малкият Иван се самоубил, понеже изпаднал в немилост пред властите (тогава често се

случвало така: който до вчера имал неограничена власт и държал всички в страх, на другия ден можел сам да стане преследвана жертва) и му грозяли мъчения и страшна смърт, а Петър бил разстрелян заедно с жена си. Впрочем, трябва да се каже, че тези беди се стоварили върху тях съвсем не за това, че брат им бил монах, напротив - отец Георгий бил уважаван дори от много представители на властта. Синът на Петър - Гиви впоследствие бил близък с него и дори се грижел за него по време на боледуването му.

Забележителен е един случай от живота на отец Георгий, станал още преди оттеглянето му в манастир. Веднъж той отишъл в селото, където живеела сестра му и останал да пренощува в дома ѝ. Децата го завели в лозето, където на границата със съседската градина растяла череша. Племенниците почерпили чичо си с узрелите плодове. Той ял, но когато разбрал, че черешата не е тяхна, а на съседите, взел силно да скърби и да се кае: “Защо не ми казахте по-рано? Ето, аз съгреших, откраднах черешите”. Децата го успокоявали, че не им е забранено да късат плодове от това дърво. През нощта, когато всички вече легнали да спят, Георгий тихо станал от леглото и до разсъмване се молел пред иконата: “Прости, прости, аз съм крадец”. След това по обяд тръгнал към дома на родителите си, живеещи в съседното село. Но по пътя се забавил два дни и две нощи в храма на св. великомъченик Георги и там, в пещерата, се молил. Дали не се е разкайвал за “кражбата”? (Не ни ли напомня този случай примера от “Отечника”, когато един свят отец строго наказал себе си за това, че погледнал с желание узрелия плод в чуждата градина? Или на това, как Макарий Велики цял живот със сълзи на очи си спомнял, че в детските си години вдигнал и изял открадната от момчетата смокиня, която те изтървали?)

В Бетания отец Иоан и отец Георгий живяли заедно почти до самата си кончина. Тук им се наложило много

да се трудят. За жилище отначало им служила малка барака, но след това те съумяли да построят двуетажна къща с четири стаи. Още от отец Спиридон била останала голяма градина, а те самите си засадили зеленчукова градина и лозе. Цялата тежка работа вършел основно отец Иоан. Отец Георгий бил доста болнав, така че отец Иоан много се безпокоял за здравето му и често казвал: “Да не вземе да умре моят Георгий, да не вземе да умре” и ходел в града за лекарства. Но отец Георгий надживял своя духовен брат с пет години. Отначало преживявали в страшна нищета, налагало се да ходят до селото и да жънат зърното на селяните, за което им давали по малко зърно. Така успели да преживеят на първо време. Едва впоследствие оправили домакинството си. Сами сеели пшеница, царевица, завъдили си крави и пчели, а край ручея направили мелница. За пръв път тържествено я пуснали през 36 година. Отец Иоан собствено ръчно изкопал канал за водата, а за строежа на мелницата му помогнали селяните. Тогава отец Иоан бил вече архимандрит, а отец Георгий - игумен (за игумен го ръкоположил патриарх Мелхиседек). Отец Георгий вършел по-леката работа: доял кравите, правел сирене, грижил се за пчелите, а отец Иоан извеждал добитъка на паша, косял сено, грижил се за градината, ходел да мели зърно на мелницата. За оран наемали хора от селото.

Официално манастирът не се смятал за действащ, а просто за “ценен паметник на архитектурата”, при който живеели пазачи. Запазила се е и “домовата книга”. Отците били вписани законно в нея. Обществото за Охрана на паметниците дори им плащало като на пазачи на “паметника” заплата (общо 300 рубли). Но всъщност тук всичко било като в действащ манастир: в храма имало икони, кандила, свещи, служба, монашески одежди, по празниците тук идвали хора, извършвали се кръстни шествия, тук кръщавали и венчавали*, изповядвали и причастявали вярващите - и властите търпели някак всичко това.

Безбожниците така и не посмели да пресекат този жив извор, да разорят едва ли не последната в Грузия монашеска община. През войната, когато наоколо царял глад, отците имали свой хляб, сирене и мед, така че хранили всички, които идвали при тях, често им давали продукти, а понякога им помагали и с пари. Тогава Бетания била посещавана от много туристи, поклонници и просто скупчаещи младежи. Те нарушавали покоя и тишината на отдалечената обител, но отците във всеки гост виждали не случаен минувач, а роден, близък, изпратен от Бога човек. През това време на духовен глад, когато Божието слово не се чувало почти никъде, пред манастира и неговите обитатели стояла необикновено важна задача. Това било почти единственото място в Грузия, където все още се чувало високо благовестието на живите християнски истини, тук най-силно и действено се проповядвала вярата, проповядвала се не с красиви думи, а със самия свят и деен живот на тези монаси. Старците посрещали всички посетители заедно и с всички се държали много внимателно така, че нито един от миналите оттук хора не си тръгнал, без са отнесе в сърцето си дълбоко, топло чувство към това свято място, към тези странни “пазачи” в дълги черни “ризни”. Трябва да отбележим, че отците носели къси до колената подрасници, защото така било удобно да се работи, пък и не биело толкова на очи в града (наистина, отец Йоан винаги го виждали в расо, а тогава това много привличало вниманието и не било безопасно).

Запазени са бележките на посетители на манастира за тоя период: до входа в храма, както е прието в музеите, винаги лежала тетрадка с надпис “Книга за впечатления”. Колко любопитни забележки могат да се открият в нея! Това било най-нещастното поколение. Хора, излъгани от насилствено насаждания отвред лъжлив, коварен, пагубен и демонично хитър светоглед, поколение, не знаещо нищо за духовния свят, изцяло потопено във веществното, със

съзнание, обзето само и единствено от материални понятия и проблеми. В Бетания мнозина правели сериозна преценка на ценностите на “този” свят. Тук те срещали нещо съвсем друго, отличаващо се изцяло от всичко, което им било познато в обкръжаващото ги общество, нещо много близко на душата, макар и непонятно. Всички, които се докосвали до живота в манастира, се прониквали с необяснима симпатия към тези монаси с изпити от труд и пост лица, облечени бедно, но някак светещи отвътре, други хора - не от този свят. И до днес всички, посетили Бетания и видели тук тия старци, си спомнят за тях с възторг: “О, какви хора бяха те! Сега няма такива!”, “О, те бяха Свети Ангели, а не хора!” Удивително е, че тези изрази - “те бяха светци”, “те бяха като ангели”, повтарят повечето от онези, които са ги познавали, дори и невярващите.

Пред нас лежи голяма купчина стари избелели тетрадки, “щабечдилебис цигнеби” (“Книга за впечатления”, за 1934, 35, 36, 37..41...58 година - записки, дати, имена, подписи, понякога върху цяла страница виждаме лиричното излияние на някоя трогната душа, понякога дори стихове и рисунки. Всяка бележка е бегъл, но много жив отпечатък от нечия безценна душа, която току-що е срещнала ново и неочаквано за нея откровение. От тая гледна точка записките са изключително интересни. И ето какво най-много привлича вниманието: няма нито един отзив, където с нежност да не се споменават отците, на всяка страница има благодарности за топлото, отзивчиво и внимателно посрещане. “Искаме да отбележим изключителното отношение, вниманието и отзивчивостта, която винаги ще остане в паметта ни”... “към нас тук се отнесоха с голямо внимание”... “благодарим за приветливостта и гостоприемството на пазачите на манастира”... “монасите ни приеха много добре, обясниха ни всичко подробно и ние останахме много доволни”... “много ни хареса манастира, местността и това, как живеят монасите” - ето ня-

колко отзива от бележките през 34-36 година, а те са хиляди. Онзи, които е преживял ония години, добре помни какво страшно гонение заради вярата свирепстваше тогава, и особено през 37 г. Ето и друга бележка: “Август, 1937 г. Група червеноармейци и комсомолци посети Бетанския манастир, запозна се с историята му и бе на отдых в гората. Останахме много доволни от приема на обслужващия персонал”. По това време на 5-6 километра от манастира била открита почивна станция, където идвали летовници от различни краища на страната, всички те узнавали един от друг за забележителния манастир наблизо и непременно, на групи, идвали тук на екскурзия, и разбира се, отнасяли със себе си незабравимо впечатление в далечните краища. Така Бетания носела своето мисионерско служение и макар че бетанските монаси не ходели с проповед по градове и села, не пишели послания, те високо проповядвали на целия свят християнските истини дори с това, че в мрачното царство на богозабвенията смирено, мълчаливо и непоколебимо носели своя огнен монашески кръст и горели като ярко кандило, като самотен фар над тъмната бушуваща бездна, посочвайки на народа спасителния пристан.

Много, много трогателни чувства изпитва човек, когато прелиства тези тетрадки: колко утешение, колко неземен покой се излива тук от Господа върху тези бедни, уморени и завладяни от света души!

А ето още една интересна бележка, вече от друг характер. С много ситен, бисерен почерк пише... игуменът на Киево-Печорската Лавра “грешният Георгий” (юни 1937 г.): “Света обител! За пръв път днес посетих твоите свети предели, посетих древния ти храм, високите планини, гората и скалите, посетих тихите ти реки - Вере и Бетани... О, свята Обител, не намирам думи, за да изляя, да изразя върху мъртвата хартия онези високи, живи, най-свещени чувства на велика, неземна радост и печал, които предизвика, роди в мене съзерцанието на твоите тихи реки, на древ-

ния, възстановен от вековните развалини свещен храм и от Божественото служение в него. Боже Вечни и Всемогъщи! Ти си Алфата и Омегата! Началото и краят на всяко битие! Чуй моята грешна молитва за много, много бъдни векове и времена. Ти, о Непостижими Боже, съхрани цял и невредим този Свой свещен храм, съхрани за дълги дни и години в молитвена благодатна сила и Своите верни служители - моите скъпи духовни събратя - смирените иноци Иоан и Георгий”.

В бетанските отци ние виждаме поучителен пример за това, как могат да се съчетаят истински монашеският внимателен молитвен живот с мисионерството - с делото на проповедта на християнството и спасението на ближните. Независимо от честото общение с хората, старците живеели висок подвижнически живот, но при това всячески скривали подвизите си. Остава в тайна вътрешният духовен живот на отците и само по някои свидетелства на онези, които са ги познавали, можем да се досещаме за характера на този живот. Между тези двама дивни монаси съществувала необикновена за нашето време духовна любов, те живеели необичайно задружно и трогателно се грижели един за друг нещо, което рядко се среща и между родни братя. Ето един епизод от живота им: когато отец Иоан постъпил в болница, защото трябвало да му направят някаква проста операция, отец Георгий много се безпокоял и пишел писма до главния лекар, в които горещо го молел да направят всичко необходимо за скъпия му човек, а самият отец Иоан през цялото време на боледуването си изказвал безпокойство за отец Георгий: “Какво ли прави сам”, и поради това се стремял колкото се може по-скоро да се върне в манастира. Въпреки тази близост, отците били много различни. Всеки от тях притежавал своеобразни черти и особености така, че в много моменти от живота те се държали различно, но това не им пречело да живеят в пълен мир и братолюбие. Отец Георгий живеел съвсем като подвижник, макар и да бил с крехко

здраве. Спял на дъска, бил много въздържан в храната, не палел печката дори и през зимата, а през нощта много се молел. Когато идвал в града, винаги много внимавал да не му поднесат месно блюдо*. А отец Иоан повече работел така, че от ранни зори го виждали ту в краварника, ту в градината и съвсем не е ясно кога нощем ставал за молитва. Когато бил в града на гости той ядял всичко каквото му поднасяли, дори и месо, но разбира се, не поради пренебрежение към въздържанието, а за да не смути когото и да било. Отец Георгий четял много, интересувал се и от история, и от съвременните събития и смятал, че свещеникът трябва да знае всичко, което става по света. Той прекрасно познавал Светите отци и аскетиката. Отците събрали в манастира доста обширна за онова време библиотека от светоотечески писания. По страниците на много от книгите се виждат бележки, направени от ръката на ооец Георгий, от което личи, че той изучавал Светите отци задълбочено и из основи. Доста са го почитали заради образоваността му, дори властите се отнасяли към него с уважение. Известен е случай, когато големият пчелин на отец Георгий бил застрашен от гибел поради недостиг на храна. Нужна била захар, но отците не разполагали с пари и отец Георгий решил да се обърне за помощ към първия секретар на ЦК Чарквиани. Това била доста смела постъпка за онова време, но чудно нещо - дали му нужните количества захар и пчелите били спасени. Отец Георгий винаги бил много самоотвержен и се стараел да помогне на всички с каквото можел, да сподели с ближните и парчето хляб. Така веднъж той изнесъл на гостите последните запаси от храна и тогава отец Иоан тихо му казал: "Отче Георгий, ние трябва и утре да се прехраним, и утре". А онзи отговорил: "Утре Бог ще даде, отче, Бог ще даде".

От време на време отец Георгий ходел в града на лечение: болели го ту очите, ту зъбите, ту му се наложила операция от простатит. Винаги, когато бил в града, в дома на свои роднини, при него се събирали вярващи, най-чес-

то жени - грузинки и рускини. Те се молели, изповядвали, беседвали и често пеели духовни песни. Отнасяли се много благоговейно към стареца, често пъти по време на беседите си заставали на колене пред него. Тук отец Георгий кръстил и много деца. Учел децата да се молят с кратичката молитва “Господи помилуй”, приучвал ги да навикват тя да тече непрекъснато в сърцето им. Хората отдавна забелязали, че всички предсказания на отец Георгий се сбъдват. Така например той казал на близките си за брат си Григорий: “Семейството ще има син Гриша”, и наистина станало така. За другия си брат казал: “Работата на Вано ще е свързана с много пари” - и той след време станал директор на стопанство и разполагал с много пари. Веднъж в манастира дошъл един млад човек и неочаквано отец Георгий го нарекъл по име, макар че го виждал за пръв път. “Откъде знаете името ми?” - запитал учуденият гост. - “Когато като дете те кръщавах в еди-коя си църква, аз бях там” - отговорил отецът. Удивителното е, че тоя човек бил кръстен, когато бил само на два месеца, а оттогава изминали повече от тридесет години. От разказите на очевидци е известно, че имало случаи на изцеляване от различни болести с молитвите на отците. Монасите излекували един човек от глухота, като се помолили за него в храма.

Племенникът на Георгий страдал от мозъчно възпаление, бил в тежко и практически безнадежно състояние. Никой вече не се надявал той да оздравее. Но отците го взели при себе си в манастира и след месец родителите прибрали сина си здрав. Освен това в манастира той успял да се научи на пчеларство, обикнал тази работа и продължава да се занимава с нея и до ден днешен. Отците му подарили няколко пчелни семейства, за да може сам да започне да ги отглежда. По неговите думи през месеца, докато живеел с монасите, той ги виждал постоянно молещи се в килиите си, така че се чудел кога ядели и спяли, и кога успявали да работят. Дали отците не са се

молили толкова много именно за изцелението на този юноша?

Известен е един трогателен случай. Веднъж от Тбилиси пристигнали двете сестри на отец Георгий - Ксения и Надия, които не били виждали своя брат монах 48 години! Племенникът им ги довел в манастира. Пристигнали, и той влязъл първо без жените: “Ето, отче Георгий, довел съм ти едни момичета”, казал със смях на чичо си. Но отец Георгий в същия миг разбрал за кого става дума: “Ксения и Надия, зная кого си довел!” Но когато влезли сестрите му, той не могъл да познае коя от тях е Ксения и коя - Надия, те вече били старици. Отец Георгий много се разчувствал, прегръщал ги, и те стояли така около половин час, прегърнати и разплакани, без да усещат времето от наплива на чувствата си... Човек не може да остане равнодушен пред тази картина. Това станало преди Великден. Отец Георгий помолил да сложат масата и да донесат най-добрата храна, която имали. Някой му казал: “Отче, Великден още не е дошъл”. Но старецът отговорил: “Ако знаете каква радост имам днес, днес за мен е Великден!” и пак прегърнал сестрите си.

В последните години от живота на отец Георгий, когато той много боледувал, в обителта идвали да се грижат за него всичките му духовни чада от града - те много го обичали. Жените, когато приготвяли храна, винаги слагали първо на стареца, а след това вече се хранели сами. Въпреки слабото си здраве и преклонната възраст, той продължавал да се грижи за другите, посрещал гости, стареел се да утеши всички. Веднъж дошло младо момиче, около двадесетгодишно - често го боляла глава и го посъветвали да отиде в Бетания и да се полекува с вода от извора. Девојката живяла тук една седмица и когато поискала да се върне вкъщи, ооатец Георгий не е позволил да върви сама, страхувал се да не ѝ се случи нещо по пътя, и тръгнал да я изпрати чак до шосето, а това е около осем километра изкачване.

Отец Георгий имал и духовни видения. Известни са ни само три случая. Веднъж, когато старецът изпитвал силна болка, му се явила Божията Майка и с докосването Си го изцелила. Друг път, когато седял отдаден на молитвата до стената на храма, му се явила мъченица Текла и му подала чепка грозде. Вече преди кончината си, поради болест (правели му операция от простатит), старецът бил в града при брат си. И ето че му се явил свети ангел и му казал: “Георгий, защо си тук, какво търсиш тук? Твоето място е в манастира!” “Господи, виждаш, колко съм болен” - отговорил старецът. “Не, Георгий, ти трябва да бъдеш в манастира!” Отец Георгий бързо се приготвил и тежко болен, въпреки настойчивите възражения на роднините си, се върнал в манастира. След няколко дни той починал.

В отец Георгий се усещала монашеска строгост, образцовост и аскетизъм. А отец Иоан изглеждал доста помек и обикновен, в него винаги виждали по-скоро не строгия аскет, а най-чист и добър ангел. И сега, който и да си спомня тези старци, хвали отец Георгий с много възвишени слова, а за отец Иоан не може да каже друго, освен: “А пък този старец беше просто ангел Божи”. Но, разбира се, неговата молитвеност и подвижничество, дълбоката духовна мъдрост и опитност са били напълно скрити от хорските очи под външната простота и приветливост (което е характерна черта на атонската монашеска школа). Очевидно, отец Иоан пренесъл от Атон много от традициите на Бетания. Например гостоприемството, топлата приветливост и вниманието към идващите хора са в духа на Света Гора. Отците, макар че сами винаги постели строго, черпели почти всички гости с нещо вкусно - най-вече с мед. Когато идвали цели групи от детския приют, старците изнасяли на поляната пред храма маси и хранели децата с орехи, мед и вкусен, току-що изпечен хляб. Много от тези деца - сега вече хора в преклонна възраст - и до днес си спомнят вкуса на това угощение с такъв жив възторг,

сякаш само преди час отците са ги утешили със своята любов.

Вярващите тбилисци така обикнали Бетания, че по големите празници започнали да я посещават цели енории - пастирите със своите духовни чада, и тук, вече без да се страхуват от преследвания, от цялата си душа изливали своите християнски чувства. Извършвали кръстни шествия, пеели на висок глас църковни песни, служили Всенощни бдения, отивали да се потопят в древния купел - в извора, който се смята за благодатен и се нарича "Иордан". Тогава спяли направо отвън, около храма - кой на постелки, кой върху дъски. В такива случаи очевидно са служели и изповядвали хората идващите свещеници, а старците само се причастявали и служили ранната Литургия в малката църква. Когато вярващите идвали в манастира, обикновено спускайки се от планинското било, те отначало спирали на върха, който като огромна пирамида се извисява над обителта от изток, и оттам викали на старците: "Мамао Иоане, мамао Георги, гвакуртхут!" (Благословете!), а отците ги "благославяли" със звъна на камбаните. С неописуема радост, сякаш в рая, се спускали нашите братя и сестри към светата и толкова родна обител. Монасите ги посрещали с топли отечески обятия и веднага ги канели на вече очакващата гостите дивна трапеза. Каква била тая трапеза! Всичко на нея било отгледано, събрано и приготвено от ръцете на тия свети старци, от техния тежък труд, особено изморителен за вече слабите физически отци. Всичко тук било "заквасено" и "осолено" с тяхната свята вяра и молитва и имало, разбира се, необикновен, незабравим вкус и аромат.

Ето откъси от спомените на един вярващ, който още като младеж често посещавал нашите отци:

"...Докато слизахме от планината под приветствения благославящ звън на камбаните, монасите вече бяха вързали кучето, успели да стоплят храната и да сложат масата. Ние влязохме в обителта. Аз още не умеех пра-

вилно да пристъпя към старците и една наша вярваща ме заведе при отец Иоан за благословия. Той ме погледна много внимателно. Носеше съвсем прост подрасник - кръпка върху кръпка, препасан с връв. На главата си имаше най-проста сукнена камилавка: всичко беше много вехто и избеляло. Благослови ме. Заведе ни в къщата, където имаше една по-голяма стая - това беше и приемна, и трапезария, с пръстен под и печка, а на горния етаж се намираще спалнята за гости. Редом с къщата, малко встрани, беше оборът. Тогава в него имаше една крава и пет бели овчици. Отец Иоан ги стрижеше, от вълната плетеше чорапи и ги раздаваше на бедните гости. Когато за празник пристигаха много вярващи те спяха в храма, а при топло време - направо на двора. Ала най-често хората изобщо не спяха, а цяла нощ се молеха и пееха. Много народ пристигаше от града, идваха и от близките села. Когато на сутринта станах, не можех да се нарадвам на службата. Тогава идваха и много свещеници. Те служеха и пееха на два езика - на руски и на грузински. След службата направо на двора се слагаше празнична трапеза. Отец Георгий по това време боледуваше и ние го посещавахме в килията му за благословия. Умеехме хубаво да пеем различни духовни песни, всичките ги знаехме наизуст. И ето че една вярваща предложи да изпеем "Планината Атон" - една старинна песен, която много обичах. Запахме и аз от усърдие пеех все по-силно и по-силно. Пеея и виждам - отец Иоан седи до мене, а от очите му се стичат сълзи като роса. Когато свършихме, той рече: "Серго, Бог здраве да ти дава! Аз съм живял там. Ти ми припомни много неща". И по-късно, когато идвах в Бетания, отец Иоан ме молеше да изпея "Планината Атон" - и как плачеше, как плачеше винаги!

...После често посещавах тези свети хора. Винаги изпитвах особени затруднения с газта. Веднъж реших да им занеса и нарахих един балон с газ, но капачката му беше зле затворена и не забелязах, че газта се беше изля-

ла върху гърба ми. Освен това бях и натъртил мястото с торбата. Гърбът ми беше мокър, но си мислех, че съм се изпотил. Стигнахме, свалих торбата и дадох ценния товар на отец Иоан. Той забеляза, че газта се е разляла по гърба ми: “Е, брате Серго, сваляй якето”. Свалих го, а целият ми гръб вече беше в рани. Старецът ме огледа, след това ме прекръсти. “Нищо, каза,- утре като се събудиш, всичко ще е наред.” И наистина, на сутринта гърбът ми беше здрав и от изгарянето нямаше и следа. Изтичах при отец Иоан: “Ето, отче, всичко ми мина!” Той се усмихна: “Изцели те Майката Божия!”

...През нощта ходехме в килията на отец Георгий да се молим, а той сам четеше цялата служба. Щом свършихме молитвата, отец Иоан вече беше приготвил масата и веднага ни хранеше. След трапезата винаги молеше да изпеем за Атон и ние пеехме бавно, на четири гласа, а старецът плачеше. Една сутрин стоях на молитва и все си мислех: “По-скоро да свърши отец Георгий, че ще закъснея за работа”. Ала той все продължаваше, отец Иоан вече се трудеше някъде по двора. Изведнъж вратата се отвори и отец Иоан се обърна към отец Георгий: “Тиорги, цота чкара, амат ечкаребат” (Георгий, побързай малко, те трябва да вървят). Аз трепнах, той направо прочете мислите ми, а аз не бях казал на никого, че бързам. И пак, както обикновено, ни нахраниха и ни изпратиха. Щом излязохме на пътя, спря някаква кола: “От Бетания ли идвате? Как е там отец Иоан? За Тбилиси ли сте? Сядайте!” А аз през целия път седях като попарен - значи, старецът беше прочел мислите ми! Ах, какви старци бяха те!

...Тогава живеех бедно, имах жена и дете. Отец Иоан тайно от другите ми слагаше в чантата продукти: мед, мляко, сирене, мацони - всичко беше толкова вкусно и ароматно. Даваше ми и вълнени чорапи, които сам плетеше: “Само не казвай на никого”. След това отец Иоан се разболя от водянка, сърцето му отслабна и последната година преди смъртта си вече не можеше да работи, но

все се молеше.

През петдесетте години нашите вярващи жени отидоха в Русия при схиигумена Кукша, той беше отец с висок живот, дори четеше мислите на идващите при него хора. “Да идем, казваха те, да видим светия човек”. Събраха се около седем души. Отишли при него, и още неуспели да си отворят устата, а схиигуменът им казал: “Къде сте дошли, тбилиски жени! Дошли сте да видите грешния Кукша?! А при вас самите, недалеч в планината сияят два светилника, идете и от тях придобийте духовна сила!” Само имената не казал. Очевидно, той бил духовно свързан с нашите отци. Пък и какви други светилници можеше да има наблизко, освен тия старци - тогава в цяла Грузия нямаше друг действащ манастир.

...Ето какво още се случи: когато отец Иоан почина, вярващи жени, сред тях и съпругата ми, веднага след Великден отидоха в Бетания. Сигналили, поздравили отец Георгий с празника, а той им казал: “Ох, момичета, сиротях, отиде си отец Иоан, остави ме сам”. Жените взели благословия да отидат на гроба на отец Иоан и да изпеят там великденски тропари, стихире. Изпели ги и се върнали. Отецът ги попитал: “Е какво, пояхте на отец Иоан, той не ви ли отговори?” - “Не”. “А на мен ми отговори! Когато през Великденската нощ изпях ирмосите, казах: мамао Иоане, кристе ахсдга! (Христос Воскресе), а той отговори - чешмаритад ахсдга! (Воистину воскрес)”.

По-късно, преди кончината на отец Георгий ние пак посетихме Бетания, а той ми рече: “Серго, ослепявам, вече нищо не виждам и да чета не мога”. Аз погледнах - очилата му бяха съвсем зацапани, защото винаги ги вземаше за стъклата. Казах: “Сега ще ви излекувам, отче Георгий”. “Как?!” Взех очилата му, измих ги със сапун под крана, изтрих ги и му ги подадох: “Е, сега как е?” - “Ох, сега виждам, а пък си мислех, че ослепявам”.

През 1954 г. по благословията на своя духовен отец (архимандрит Константин от Теклатския манастир) в

Бетания дошъл един млад човек - Валико Пирцхелава и останал да живее тук с отците до самата си смърт. Роден през 1923 г. в село Мухури на Чхороцкуйския район. По образование бил педагог, родителите му живели в Цхакая. Те били много недоволни от житейския път, който избрал синът им, майка му често идвала в Бетания и с горчиви упреци уговаряла Валико да остави монашеството. В гнева си тя заплашвала: "Ако не се върнеш вкъщи, ще се оплача от вас на Чарквиани" (секретар на ЦК). Но той отговорил: "Иди ако щеш и при Сталин, аз оставам тук!" Така той заживял в Бетания, скоро приел монашеството под името Василий и бил ръкоположен за йеромонах. Отец Василий бил голям подвижник, много постел, обичал да се моли, много четял и прекрасно проповядвал. В килията му на видно място лежал човешки череп и кости - за да му напомнят постоянно за краткостта на нашето земно битие. Запазила се е тетрадка с преписани от него различни църковни служби, с тропари и стихирни, които особено са трогнали сърцето му по време на молитвите. Отец Василий продължавал да поддържа писмена връзка със своя пръв духовник отец Константин. Така по това време в Бетания се събрала вече сериозна духовна сила, значителна за онова време: архимандрит, игумен и йеромонах - и тримата много ревностни подвижници, духовно надарени, из основи познаващи християнската и монашеската наука. Но този разцвет на обителта не траял дълго. През 1957 г. от болест на сърцето починал отец Иоан, през 60-та от туберкулоза на 37-годишна възраст след отец Иоан на онзи свят се преселил и отец Василий, отишъл си, може да се каже, още съвсем млад.

А обстоятелствата, станали причина за толкова бързата му кончина, били следните. Макар че властите не безпокоели особено нашите отци, но врагът Божий, ненавиждащ праведните, не дремел и намирал различни коварни начини да досажда на бетанските подвижници. Времето било жестоко и злобно настроените хора не били малко.

Мнозина гледали монасите с неосъзната ненавист, а други подозирали, че те притежават много пари. Няколко пъти ги ограбвали, крадяли и кравите им. Един път отвели отец Иоан зад храма, стреляли в земята под краката му и искали от него някакво злато. След това отново се опитвали да ги ограбят, но при това разбойниците случайно убили свой другар. Друг път им вземали брашното, задигнали шевната им машинка. Но след това винаги се намирали добри хора, които помагали на отците да възстановят щетите, нанесени им от разбойниците. Интересен е следният случай: когато отец Иоан, вече малко преди кончината си, бил болен и лежал в болница, в една стая с него се оказал началникът на милицията, който някога разследвал кражбата на кравите от Бетания и скрил крадците. И тук, след като се запознал отблизо със стареца и разбрал, че пред себе си има един наистина свят човек, видял в това стечение на обстоятелствата Божия Промисъл, даващ му удобен случай за покаяние, милиционерът се изповядал пред всички на стареца за своята вина и получил опрощение от него...

Поради всички тези опасности се налагало в манастира да държат куче и дори пушка, за да сплашат по някой път крадците, пък и често пъти около манастира се появявали вълци. Веднъж лоши хора дошли да крадат кравите на монасите, а отец Василий тогава живеел над портите, там имал устроена мъничка килия. Той се събудил, а може би още не бил заспал, и като чул, че нещо става, стрелял във въздуха. Крадците били принудени да избягат, но забелязали оня, който ги подплашил и извикали, скривайки се в тъмното: "Нищо, почакай, ще те подредим ние тебе!" И наистина, те спазили злобното си обещание. Веднъж четирима души причакали отец Василий по горския път, когато се връщал от града, и така страшно го пребили, че той едвам успял да допълзи до манастира, дишайки трудно и храчейки кръв. Оттогава той постоянно кашлял и се задъхвал. Племенникът на отец Георгий,

който бил лекар, го молел: “Ела с мене, отче, ще те настаня в болницата, ще те излекувам”. Но отец Василий не се съгласил и останал в манастира. Отец Георгий много с безпокоял за него, уговорил се с лекар да идва в Бетания срещу заплащане и да прави инжекции на болния, но лечението не донесло полза и скоро отец Василий починал. Той неведнъж молел да не дават никому тялото му: “Тук ме погребете, до отец Иоан”. И макар че отец Георгий се стараел да изпълни това, дори заедно с вярващите му приготвил гроб, роднините на отец Василий дошли с някакви хора, насила отнесли тялото на монаха и го погребали в своя роден край, в Цхакая, в Теклатския манастир.

Така отец Георгий останал съвсем сам - болен и безпомощен. В последно време той много се молел и вече рядко напускал килията си. Понякога идвали близки нему вярващи от града, донасяли храна, перяли дрехите му, правили всичко, каквото било нужно за манастира. По това време го посещавал и йеромонахът Гавриил, който често пъти идвал и преди, от време на време оставал да живее в обителта и изобщо бил свой човек в манастира. Очевидно, отец Георгий се надявал, че ще може да му повери манастира. В онези самотни години отецът много се опечалявал от мисълта, че няма на кого да остави обителта - нима трябва да угасне завинаги и този “единствен” в Грузия светилник, нима се свършва монашеството? В последния действащ грузински манастир се готвел да иде на оня свят единственият в тая обител монах - каква ли болка е пронизвала сърцето на всеки вярващ, който виждал това! Може би по това време отец Георгий най-много се молел да не се прекъсне монашеският живот в Грузия, Бетания да живее, да живее и да не умира, за да намират тук приют търсещите спасение, отреклите се от гибелния свят души, да пеят Богу зад тези стени, да се молят в килиите, осветени от толкова сълзи и толкова молитвени въздишки на старците. Но за съжаление в онези дни не се намерили последователи на нашия отец. На манастира

било съдено да остане без обитатели 15 години. Може би старецът е прозрял всичко това и връчил опустялата обител на Самата Божия Майка, както някога Серафим Саровски, като не си намирал замяна, връчил Дивеевските “сироти” на Самата Царица Небесна?

В последния му път го изпратил вече споменатият йеромонах Гавриил. Тогава той се намирал в града и неочаквано усетил, че трябва да бъде в Бетания. И така, сякаш подтикван от някаква неведома сила, той отишъл при отец Георгий. Щом влязъл при стареца, онзи въздъхнал с облекчение и промълвил: “Слава на Бога! Чу ме Божията Майка!” Изобщо той се държал някак необичайно, целия бил някак стегнат, облечен в най-доброто, което имал, сякаш се бил приготвил за някакво тържество, и при това говорел странни неща. Отец Гавриил не могъл да разбере за какво става дума. А старецът все повтарял: “Тръгвам скоро”, давал различни указания как да се разпоредят в манастира, молел да не оставят Бетания, давал духовни наставления. Отец Гавриил недоумявал - къде смята да ходи той - болен и стар, когато вече толкова години почти никъде не излизал. Виждайки стареца още доста бодър, той не могъл да си представи колко е близък той до изхода от този свят. Отец Георгий го утешавал: “Макар телом да си отивам, но с душата си винаги ще бъда тук, с вас, аз Бетания няма да я оставя”. Странно било да се слуша всичко това. Накрая той го помолил да отслужи Литургия и да го причасти. Отец Гавриил изпълнил всичко, старецът се причастил, вкусил просфората и седнал на леглото, съсредоточено прехвърляйки броеницата, много спокоен и тържествен. “Е, да те спаси Господ! Сега иди си почини”. Но отец Гавриил сметнал за неуместно да остави болния старец, пък и усетил, че приближава нещо тревожно: “Нищо, не съм уморен, ще поседя с тебе, може да ти потрябва нещо” - отговорил той. Онзи пак повторил: “Иди си почини”. Но йеромонахът все пак предпочел да остане със стареца и казал: “Ето, ще почета мал-

ко”, взел някаква книга и седнал на масата. Но неочаквано за миг задрямал, а когато се пробудил, светлата душа на стареца вече била отлетяла към вечността.

Пет години преди кончината си, в годината, когато починал отец Иоан, отец Георгий приел великата схима под името Иоан (вероятно, в чест на св. апостол и евангелист Иоан). Пострижението извършил отец Василий с благословията на патриарх Мелхиседек. Възможно е и архимандрит Иоан да е приел великата схима, понеже е живял на Атон 17 години, а там често постригват веднага монасите във велика схима, или поне скоро след пострижението им в малката, дават и велика. Напълно вероятно е схимникът Иоан в края на своя свят живот благославяйки отец Георгий, да му е завещал и великата схима, и настоятелството, и дори името, което носел, така че в това още веднъж се проследява тяхната дълбоката взаимна любов и духовна близост. Наистина живеел в мир и любов тези двама свети отци и са погребани един до друг: и двамата архимандрити, и двамата Иоановци, и двамата (вероятно) великосхимници, и двамата безусловно жители на рая, изповедници, труженици, молитвеници. И двамата починали на една и съща възраст - на 75 години.

Ние вярваме, че и сега ярко и радостно горят пред Бога тези два неугасими светилника и усещаме, как топлината и светлината им винаги се излива върху нашата обител. Вечна ви памет, свети отци!

Молете Бога за нас!

СЪВРЕМЕНОТО ВЪЗРАЖДАНЕ НА ОБИТЕЛТА

Макар че след смъртта на старците Бетания временно опустяла. Лишена от извора си на живот, тя осиротяла, но не умряла съвсем, просто отново заспал зимен сън. Замлъкнала духовните песни и молитвените възгласи под

сводовете на храма, покрили се с прах иконостасът, аналоят, свещниците, обраснали с храсталак и коприва градините, ръждясали покривите и по древните фрески се проточили струйки дъждовна вода. Зданието се пазело от един престарял селянин, който живеел на два километра от обителта. Той събрал всички икони и книги в една от стаите на къщата, също там разположил и църковните принадлежности и заключил всичко. Както и преди идвали туристи, но сега вече само за да разгледат изоставения, но "интересен паметник на архитектурата". След това дошли и скоро станали "стопани", реставраторите и изкуствоведите. Започнала изследователска работа над фреските, била проведена частична реставрация на каменната обшивка на стените. Престроен бил покривът на храма и ремонтирана къщата, където някога живеели монасите. Сега там се заселили художниците и работниците. Престолът бил отместен в ъгъла на храма и затрупан с вехтории, иконостасът и иконите били изнесени, а цялото вътрешно пространство - застроено със скелета от необработени борови дъски. Интериорът на храма заприличал на тъмна и влажна пещера. Това се харесало на горските птици и животни. В храма се заселили бухали и прилепи. Техните стряскащи викове, усилвани от акустиката, се разнасяли нощем от прозорците и вратите на църквата. Хората, на които в онези години им се случвало да надникнат вътре, попадали сякаш в страшна гъста гора, пълна с тайнствени животни. Входът в древната светиня сега зеел като плашещо черно петно, облъхвайки минувача с гробищен хлад и някакво потискащо чувство на скръб. Пък и почти никой не влизал в храма - там било много неуютно и нищо не можело да се види заради тъмнината. Така неволно на ум идвали думите: "мерзост на запустението, царяща където не трябва".

Така изменили 15 години... През 1978 г. на Светейшия и Блажен Патриарх Илия II буквално по чудо се удаде да изпрати в Бетания двама монаси. Атеистичните

все още власти пак като по чудо се съгласиха, макар по това време и дума не можеше да става да се открие в Грузия още един манастир. Но Бетания и този път се оказа изключение и стана първият мъжки манастир, открит след дългата духовна зима. Бетания първа се завърна към живота и разцъфна с пролетен цвят, като предвестник на идващата промяна. Едва към края на 80-те години - десет години след откриването ѝ, се почувстваха значителни промени в държавния строй и обществото. Измени се отношението на властите към Църквата, започнаха да се възраждат храмовете и манастирите. Но до тогава Бетания си оставаше единствено и изключително по рода си място в Грузия, радостно и утешително убежище за мнозина вярващи.

Трябва да отбележим, че по това време на арената на живота се появи ново поколение хора, които значително се отличаваха от своите родители, дядовци и баби. Това бе поколение, израснало в известна материална осигуреност и охолство, разглежено от това, че всичко му е позволено, възпитано в условията на абсолютен духовен вакуум, не знаещо и не желаещо да узнае такива понятия като дълг, нравственост, срам и съвест, семейни, обществени задължения - поколение, което известният християнски мислител на XX век американският свещеноносок Серафим Роуз нарича поколение “на мен!”, тоест - хора безкрайно егоистични, душевно разслабени и извънредно сладострастни. Това е поколение, изгубило всякакви ориентири във всички посоки и равнища на живота, изгубило от ранните, буквално от младенческите си години детската непосредственост, простота и целомъдрие, вкуса към живота, към доброто и към каквато и да е целенасочена дейност, живеещо само с най-ярките, “най-гъделичкащите” усещания и преживявания, които може да предложи света. Ако техните родители поне се утешаваха с някакви лъжливи идеи, стремяха се към някакви високи цели, то те, язвително осмивайки тяхната наивност, сами не можа-

ха да открият в този живот нищо ценно. Страшната пустота и безцелие, злата насмешка и непознаващата пределни разпуснатост на нравите станаха основните черти, характеризиращи съвременната младеж.

И именно на тази младеж се оказва необходима Бетания. Именно такива духовно изтощени, изгубени, изнемогнали от насилващия ги грях, приютява сега този “свят кораб”, невидимо управляван и поддържан от небесните си застъпници - онези блажени молитвеници, които толкова са скърбяли и са се молили точно тук за това заблудено поколение, за тези нещастни деца, родени в пълния мрак на непознаването на Бога, не виждали никога Светлината на Истината. Докато били живи старците се случвало някой от гостите да подхване разговор за ужасното състояние на душите на младежите, за техния безобразен живот, за пороците и страстите, царящи сред тях. Отец Георгий забранявал да ги осъждат и казвал: “Не съдете младите, те не са толкова лоши, както вие казвате, в тях още има много добро. Трябва да се отчита онази бездуховна атмосфера, в която са се родили”. А когато Светейшият патриарх Илия II, бидейки още семинарист, посетил старците, отец Иоан, като разбрал, че юношата е вярващ и учи в духовно училище, така се трогнал, че се разплакал. Колко душевна болка са изпитвали старците заради нас, които идвахме на смяна! Безусловно, те усилено се молят за всички нас и тайнствено подкрепят с духовни сили всяка уморена душа, идваща в тяхната обител.

Било е време, когато изглеждало, че безбожието, бездуховността и безогледният материализъм завинаги са се възцарили в обществото и вече не е възможно никакво връщане към истинския живот - към християнството. Но ето че стана чудо! Тези напълно отстранили се от Бога, още при самото си рождение оказали се в нравствена и духовна безизходица хора, изведнъж по неведомите Божии съдби, не под нечие външно влияние, а по влечение, по искреното чувство на затъжилото се за Истината сърце,

пробудени с непостижимата Божия сила, започват да търсят, да призовават Истинския Бог. Много, много млади хора вече не се удовлетворяват с онези жалки земни утешения и преходни псевдоценности, с които се опитва да ги прелъсти богоотстъпническият свят.

Техните души все по-силно жадуват истинното, вечното, нетленното и непреходното. Започва някакво духовно възраждане. С искрено чувство на разкаяние заради сторените грехове, с чувство на отвращение към миналия си полуживотински живот, с горещо желание да придобият свобода от оковите на греха и да възкръснат за истински, пълноценен живот, надявайки се постигнат истинския смисъл, целта на своето съществуване и да се устремят към нея, да вложат в постигането ѝ всички свои сили - с такова настроение започнаха все по-често да идват в манастира млади хора. Но не е леко на закоравелия грешник да се отърси от предишните си навици. Само с едното желание и усилие на волята човек не се променя. Необходимо е приобщаване към живота на Църквата, нужни са многото съпътстващи, поддържащи и въодушевяващи благодатни сили, подавани в нейните таинства. Трудно е без да се променя местоживеенето и привичният кръг на общение изведнъж да се откажеш от вкоренените греховни привички, връзки и лоши наклонности. Не винаги е възможно да обсъдиш подробно в местния храм със свещеника своите проблеми, да споделиш с някого своите преживявания, да се уединиш, да се отвлечеш, да се преустроиш, да започнеш всичко отначало, наново да се родиш чрез таинството на покаянието, да станеш отново младенец. А обителта е изключително удобно място за този, който желае да преразгледа своя предишен живот и да направи първата крачка към новия. Тук е съвсем друг свят, други са законите, ритъма на живот, тук всичко проповядва други ценности, извисява, открива значителността на онова, което човек не е забелязвал и за съществуването на което дори не е подозирал, и обратното - разрушава

лъжливите идоли, измамните украси, изобличава празно-тата и безсмислеността, нелепостта и уродството на онези неща, на които човек се е покланял цял живот като на някакви велики светини. Манастирът сваля една след друга маските на този вечно гримасничещ зъл шут - света, и открива какви коварни оръдия на злото се крият под неговото бляскаво покривало. Много хора само за един ден пребиваване в светата обител се променят, и отивайки си, отнасят в сърцата си новата закваска, която след време напълно ги преобразява. По този начин Бетания стана първото по рода си в Грузия “горящо огнище”, около което започнаха да се сгряват след дългата люта зима призиваните към духовно възраждане души.

През последните години много неща се промениха. Атеизмът отстъпи позициите си, комунизмът е признат за несъстоятелен, обществото търси нови идеи и нови стимули. Християните междуременно получиха възможност открито да служат на Господа, да проповядват своята вяра, да откриват храмове и манастири, да строят нови църкви. За броени години израсна цяла армия свещеници и монаси. И мнозина от сегашните настоятели на храмове, манастири, архимандрити и дори епископи на Грузия някога са започнали своя път тук, в Бетания. Те добре помнят тази скъпа за тях обител на Рождеството на Божията Майка, говорят за нея с най-топли чувства. Оттук, като от някакъв чуден светилник, Божията Майка разпрати искрицата, от която трябваше да се разгорят други древни светилници на грузинската земя. Една след друга се паляха свещите и се разпръсваха навред. И по цяла Грузия започнаха да се възраждат от руините изоставени манастири и храмове. Тръгна към тях пробуждащият се от тежкия мъчителен сън грузински народ.

Но такава е била само първоначалната мисия на манастира - да служи като пристанище, да служи за духовен отдих и утешение на потърсилите Бога души, за школа за познаването на началните истини и закони на християнс-

кия живот. Ала духовният живот не може да стои на едно място, той трябва постоянно да се развива и задълбочава. На първо време в обителта живееше само настоятелят и двама послушници, останалите бяха само гости, които идваха и си отиваха, макар че някои от тях понякога оставаха в манастира задълго. Но след това тук започнаха да идват по-сериозно и самоотвержено настроени християни, които вече не желаеха да се връщат в потъналия в зло свят. Но да се живее в обителта само с външно благочестив християнски живот, както показва времето, е недостатъчно. Монах, достигнал само до външното благочестие, не стремящ се към съвършенство, тоест към дълбоко очистване на сърцето, към избелването на ризата на своята душа, а поставящ към себе си същите изисквания, както християнин, живеещ в света - такъв монах много скоро изчерпва духовно себе си, успокоява се на достигнатото, става топлохладен, самодоволен и безжизнен. Той духовно умира и се уподобява на онези фарисеи, които Господ избличава в Светото Евангелие. Манастирът сам започва да изисква от своите обитатели живот, съответстващ на духа на това свято място, тоест наистина монашески живот. Но за нашето време това се оказва изключително сложна задача. Между нас - съвременните млади хора на XX век и предишните поколения вярващи - се открива огромна разлика. А духът на монашеството - дори от миналия век, дори от първата половина на този, е необикновено далечен и непостижим за иноците от наши дни. Пък и на онези отци сигурно би им било трудно да ни разберат. Физически, психически, нравствено, умствено ние сме захранени, отгледани, възпитани с напълно друго светоусещане, от други понятия, вкусове, ценности. Общественият живот дори с 30-40-годишна давност възприемаме като някаква далечна история. Така много и бързо започна да се променя светът. При това трябва да се отчита, че всички тези грандиозни превръщания, всички нововъведения и открития, целият този "прогрес" не е

нищо друго, освен пищен парад на нови маски и костюми, на нови фалшиви ценности, на новосъздадени и ярко изрисувани идоли. Ако искаме да се върнем към извора на здравия духовен живот, ние трябва да се отречем от цялата тая натрупана най-нова привлекателна лъжа. Но там е бедата, че фалшът е не само около нас, той е проникнал в самите дълбини на нашите сърца, оплел е с гъста паяжина ума ни, отровил е подобно на наркотик самото ни съзнание и е обърнал наопаки всичко в него. Именно затова монашеството като най-трезвен, непрелестен, най-истински живот днес е и най-сложното, най-тънкото и самоотвержено дело, каквото е дадено на човека, и наред с това - най-полезното, най-достойното и най-необходимото именно сега, както никога, в тази епоха на коварна демонска лъжа, прелъстила целия свят...

...Но ето че днес ние дойдохме сред стените на запустелите манастири, в полуразрушените храмове, сред осквернените от безбожниците иночески килии със също такива опустошени, разбити души, снемайки пред прага от себе си тежкото бреме на своите грехове. Да се устройва обителта наново, да се възстановяват разрушените стени, да се очистват те от мръсотията и скверността и да им се придаде благообразен вид се оказва не толкова трудно. Но да се възстановяват вътрешните развалини, да се прогонва уродливото и безобразното от собствените ни сърца, да се очиства и украсява вътрешната стаичка на душата е несъизмеримо по-трудно. Врагът ни позволява да извършваме всички външни дела без особена съпротива, тъй като въпреки цялото външно благолепие на религиозния живот той може да оплете още много паяжини, да погуби множество души и да ги хвърли в още по-страшна смърт, да ги подложи на още по-голямо осъждане. Но това едва забележимо паяче се превръща в огнедишаш дракон, когато християнинът пристъпва към очистиането на своя вътрешен храм. Тук врагът се изправя пред душата с всичките си жестоки оръдия и само Божията благодат

може да я опази и укрепи в започнатия свят подвиг. Именно затова главното в монашеския живот е не книжното знание, не високото мъдруване и не външното благочестие, а онези навици, които се придобиват в непосредствения опит на вътрешната работа, тайнственият опит на душата, раждащ се в общението с Бога и борбата с дявола. Такова опитно познание е невъзможно да бъде предадено с думи и за него е трудно да се разсъждава с езика на нашите привични понятия. Ето защо на монашество винаги са се учили чрез непосредствения допир с живота на онези монаси, които са придобили вече този вътрешен тайнствен опит. Учили са се повече не от думите, не от външните правила и начин на живот (макар и това да е много важно), но са почерпвали знание от онова, което е било скрито под външното и само е прозирало чрез него: от дълбокия, непостижим с ума разсъдък, от живия източник на вярата, който на духовно равнище виждала и от който черпела сили душата на начинаещия.

Но около нас, за съжаление, почти няма такива учители, трудно е днес да се намерят старци, които да ни предадат пряко този опит на вътрешното дело, да ни научат с примера, а не със словото, на всички тънкости на киновиалния живот, да ни връчат манастирски устав, роден от житейския опит, а не от теоретични посторения. Ние имаме книги, но всичко написано за монашеството в тях изисква основно преосмисляне от самия живот. Нашето необичайно време, положение и вътрешно състояние не ни позволяват да копираме сляпо живота на предишните монаси, а ни карат да търсим достъпни именно за нас форми на монашеството, изискват да решаваме нови проблеми и въпроси, много тънки и трудноразбираеми, но крайно важни за нас, на които не е леко да се намери отговор в книгите, писани в далечни, отдавна отминали времена.

Трябва да помним и това, че манастирът винаги е бил устроен не с външната мъдрост, не само с добрата воля

на основателите му, но с молитви, подвизи и множество скърби, чрез дълга упорита борба с врага, чрез претърпяването на мъчителни изкушения - вътрешни и външни. Всяка педя земя, всеки камък в стената, всяко посадено тук дърво трябва да бъдат полети с пот и сълзи, осветени с вяра и молитва, за да стои здраво обителта и да бъде защитено убежище за спасяващите се. Тогава манастирът става подобен на загрят върху огъня меден котел и нито една вредна мушица не може да се докосне до съдържанието му. Кое друго място на земята може да бъде така ненавистно, така враждебно на светоуправителя дявол през ХХ век, освен православния манастир? Кое може да бъде толкова непоносимо за него по времето, когато целият свят му е напълно послушен, когато почти цялото човечество е поробено от тъмата на греха и беззаконието, а самата земя напомня грандиозна площадка за танци, където всички танцуват безспир под бързата свирка на смеещия се злодей

И затова можем да си представим какви трудности възникват днес в едва започналия да се възражда манастир, пред какви сложни задачи ще се изправи настоятелите на съвременната обител, който се опитва да насочи повереното му братство по истинския монашески път. Но “невъзможното за хората е възможно за Бога” (Лук. 18:27). Вярваме, че и днес, във века на масовото отчаяно беснуване, е възможен най-сериозен, въздържан, молитвен и вътрешно уединен живот. Времето тече, хората се променят, променят се техните нрави, световъзприятия, вкусове, взаимоотношения, но “Иисус е същият вчера, и днес, и вовеки” (Евр. 13:8), заповедите Христови остават същите, същите са и смисълът, целта и предназначението на човешкия живот, същата смърт очаква всеки от нас, същите придиличиви митарства, същите блаженства или мъки, същата ненавист и люта вражда на дявола, същите, и дори още по-фини, негови мрежи и капани, и затова са необходими същите подвизи, същият пост, молитви, бде-

ния, покаяни сълзи, същото внимание към себе си, същото вътрешно дело, и може би - още по-голяма ревност и плам на вярата, отколкото при предишните християни. Всичко това ни е още по-потребно, защото трябва да се стремим към Небето толкова по-настойчиво, колкото повече се опитва да ни притисне към земята духът на злобата, князът на този свят. Ние вярваме, че и в това нелеко начинание тук, в Бетания ще се излее върху нас неизтощимата Милост Божия, винаги така обилно явяваща се тук, и под Покрова на Божията Майка, с молитвите на светите старци, които почиват тук, с Благодатта на Духа Свети ще се възроди в тази обител, дори и за кратко време, истински монашески живот. Понеже “дето пък се умножи грехът, благодатта се яви в голямо изобилие” (Рим. 5:20).

Амин.

*Настоятел на Бетанския манастир
архимандрит Лазар
29 окт. (по ст. ст.) 1994 г.*

---

¹ Вж. *Свет. Игнатий (Брянчанинов)*. “Приношение к современному монашеству”, т. V, Заключение.

² **Като правило** йеромонасите не извършват Тайнството на Брака, но нашите отци били принудени да направят известно отстъпление от правилата: било време, когато мнозина християни не могли свободно да извършват Тайнствата в градските храмове, поради преследване от страна на властите, затова идвали в манастира и тук вече било невъзможно да им се откаже.

³ Според древното светоотеческо предание монасите винаги се въздържат напълно от месна храна.

**ВЕЛИКДЕН
БЕЗ КРЪСТ**

ИЛИ
ОЩЕ ВЕДНЪЖ
ЗА ИКУМЕНИЗМА

“Ако, оставайки верни на своите догматически позиции, ние бихме могли да достигнем до взаимно разбиране, особено в онова, което ни отличава един от друг, това, разбира се, би бил по-верният път към съединение, отколкото оня, който заобикаля тези различия”.

Владимир Лоски¹

Днес всеки православен християнин трябва еднозначно да си отговори на въпроса дали е на страната на икуменизма или на страната на Православието. Мъглявите и отвлечени разсъждения по този болезнен проблем все повече и повече придобиват характера на явна лъжа. Духът на икуменизма и икуменисткото движение се прояви напълно ясно, направени са и напълно конкретни заявления, и за православните християни вече е недопустимо да си дават вид, като че “нищо страшно още не се е случило”. Макар много миряни, пастири и дори архипастири на нашата Църква да заявяват, че при определен подход към него, икуменизмът може да изиграе положителна роля, такъв възглед е напълно лъжлив. Икуменизмът си остава разрушителна сила по отношение на истинската вяра при какъвто и да е подход към него. Той е очевидно зло - зло тънко и коварно, прелъстяващо, лукаво и убиващо спасителната вяра, зло, което действа в душата незабележимо, но парализира най-главните центрове на духовния живот на християнина.

Основавайки се на учението на Светата Православна Църква, опирайки се на безброй свидетелства от Свещеното Писание и Светоотеческото Предание, на правилата на Светите Апостоли, на Номоканона на Църквата, на примерите от живота на Светите отци на Православието, на преобладаващото мнение на съвременните монаси, йереи, миряни, а така също така и привеждайки като неопровержимо свидетелство светата кръв на сонма православни мъченици - ние твърдим, че каквото и да е религиозно общение с еретиците, опитите за единение с тях при премълчаването и прикриването на различията, на догматическата непримиримост на учението на Православието с учението на всякакъв род еретици и иноверци, и подобно дwoедушно, лицемерно поведение, приучващо православните хора да скриват най-главната основа на вярата им, същността на техния духовен живот - че истината е само в Православието и никъде другаде - е измяна на Христа и отстъпление от Истинския Бог!

Ние, православните християни, твърдо вярваме и не се съмняваме в това, че Истината е само в Православието. Ние вярваме, че да се спаси, да наследи Царството небесно и да достигне главната цел на човешкия живот - изначалното благодатно състояние - може само православният християнин, чийто живот във всичко е съгласен с учението на Православната църква, който се приобщава с Таинствата, пазени от нашата Църква, приема тяхната благодат, усвоява в себе си духа на покаянието, подвизава се в духа на Христовите кротост и смирение, а не в духа на прелестта и гордостта, и следва учението на Светите отци.

Каквито и добри, благопристойни, приятни и милосърдни да ни изглеждат иноверците, дори имайки с тях най-дружески външни отношения, ние не бива да се колебаем по въпроса за неправилността и еретичността на тяхното учение за Бога. Ние не бива да се прелъстяваме от видимата им доброта, защото има много видове доброта. Често поради своята духовна слепота ние не сме в състояние

да видим корените на външните дела на човека - от какви дълбини на духа изхождат те, какво основание и какви подбуди имат. Да ни научи да ги различаваме може само внимателното изучаване чрез самия живот на духовното наследство на нашите наставници - Светите отци. Само те и техните боговъдъхновени писания ни учат днес да отличаваме евангелското добро от човешкото добро, породено от прелестта. Сам по себе си нашият разум е сляп в това отношение.

Икуменизмът най-често се опитва да открие нещо обобщаващо, обединяващо различните религии, култове, учения и всевъзможни течения на културната дейност на човечеството, използвайки лукави и превзети фрази, двусмислени заявления и артистични реплики. Чуват се думи като “любов”, “мир в целия свят”, “взаиморазбирателство”, “хуманност”, чуват се и лозунги: “разделението е язва върху тялото на църквата”, “търсете заповяданото от Бога единство”, “призивът към единство на вярващите е особено актуален сега”, “ние стоим пред заплахата от ядрена катастрофа”, “молете се да се отдалечи това, което ни разделя, и да се приближи към нас взаимната, разбираща всичко любов” и т. н. и т. н. Често се посочват откъслечни, превратно тълкувани цитати от Свещеното Писание, особено думите на Господа: *“Да бъдат всички едно: както Ти, Отче, си в Мене, и аз в Тебе, тъй и те да бъдат в Нас едно”* (Иоан. 17:21) и други.

Ако бъде открито от икуменистите, всичко “обединяващо” с възторг и ликуване се развява над главите на хората - като ново знаме, като още едно преодоляно стъпало на разделението, като още едно доказателство за единството на всички вероучения. Всички различия и разделения, които толкова трудно могат да бъдат скрити, всячески се принизяват, обявяват се за рожба на злото, фанатизма и духовната слепота, предлага се да не им се обръща внимание, да се преодоляват по всякакъв начин тези досадни разногласия. Най-ловките защитници на ику-

менизма дори уверяват, че “разделителните стени между църквите не достигат до самото небе, до Христос - Главата, и не се спускат до самото сърце на Църквата, до Светия Дух”.

Да, наистина: тези стени не достигат до небето, нито пък до “сърцето” на Църквата. Те просто отделят като непреодолима преграда истинската Църква от лъжецърквите, небето от ада, Истината от лъжата, верните на Христа от отстъпническия свят! Тези “разделителни стени” са догматическите истини на Православната вяра и тяхната цел е ясно да разграничат пътя към спасението от пътя към гибелта (ясно е, на кого може да принадлежи идеята да се изтрият, унищожат те - на бащата на лъжата, открай човекоубиец, който сам не е устоя в истината (Иоан. 8:44) и по всякакъв начин се опитва да разколебае в нея и другите!). Всеки, който изопачава догмата на вярата, не може да престъпи прага на Църквата, не може дори да положи началото на пътя си към спасението. Тази “стена” става за него преграда по пътя му към небето. Тя може да бъде преодоляна само с пълното приемане на учението на Православната църква и точното следване на духа на нейния благодатен живот.

Често пъти привържениците на икуменизма възразяват против отправяните им обвинения: “Икуменизмът е нещо съвсем друго, вие не разбирате какво значи “икуменизъм”. Ние нямаме намерение да отстъпваме в каквото и да било на еретиците по въпросите на вярата, точно обратното, ние желаем да ги привлечем в Православието. Ние нямаме право да се затворим в себе си, да се спасяваме сами, когато целият свят погива!” Но дали е така? Да видим!

Какво ни разделя с еретиците? От какво е започнало това разделение? В какво е гибелността на тяхното учение? Ние ли сме се отделили от тях, или те сами са отстъпили от Истината, като не са повярвали на гласа на Църквата, съборно призоваващ ги да не извършват това

безумие, разясняващ им техните заблуждения, подробно разглеждайки всяка точка от техните пагубни нововъведения? Не са ли презряли те гръмкия зов на нашата Църква? Не ние сме се разделили с тях, а те сами са се отдалечили от Истината! Ако пък искаме да ги върнем отново в лоното на Православието, то за какво преди всичко трябва да говорим с тях? Нима не за причините за разделението? Нима не за онези разногласия и различия по въпросите на вярата, за които някога вече се е водел подобен разговор? Но как е възможно това, когато самият “устав” на икуменическите събрания забранява спорове за догматите на вярата? Пък и никога никъде не се е чуло икуменистите да разговарят за догматите. Дори да изследват догматически въпроси, то е само с една цел - да намерят начин да заобиколят различията в разбирането им. Така бе неотдавна, при опита за съединение с монофизитите, когато принципно различното изясняване на догмата за Божествената и Човешката природа на Господа Иисуса Христа икуменистите се опитваха да представят като недоразумение, възникнало поради “малко различна богословска терминология”. Друг, наистина сериозен и необходим разговор за догматите не се чува нито на икуменическите събрания, нито на частните срещи, нито по време на съвместните пътувания на конференции, нито на вечеринките и банкетите по време на срещите и след събранията.

Защо?! Та нали ние знаем, ние вярваме, че тяхното еретическо изповедание има пагубен недостатък, че тяхната вяра изопачава учението за спасението, че са изгубили източника на живота и пътят към спасението е убягнал от погледа им, и че те стоят на лъжлив път - и мълчим? Весело пием кафе и шампанско, с ведри лица водим приятна беседа за това и онова, поднасяме си шоколад и мълчим за най-главното - въпроса за живота и смъртта? Или ние вече просто не смятаме, че това е въпрос на живот и смърт?

Най-вероятно ще ни отговорят, че това е своеобразна “дипломация”, че външното дружелюбие може да привлече еретиците към нас, а след това пред тях ще се открие дълбочината на Православието. Ще ни посочват като пример апостол Павел, който казва: *“За иудеите станях като иудеин, за да придобия иудеите; за подзаконните станах подзаконен, за да придобия подзаконните; за нямащите закон станах като да съм без закон (макар да не съм без закон пред Бога, но съм под закона на Христа), за да придобия нямащите закон; за немошните станах като немошен, за да придобия немошните, за всички станах всичко, щото по какъвто и да е начин да спася някои”* (1 Кор. 9:20-22). Ще ни напомнят за преподобния Макарий Египетски, който с приветливото си отношение обърна един езически жрец към истинската вяра. Ще посочат и думите на Самия Господ: *“Който не е против вас, той е за вас”* (Марк. 9:40). Ще си спомнят и за увещанието на св. Йоан Златоуст за “мекото” отношение към еретиците с цел тяхното спасение, и много, много неща ще кажат за свое оправдание. Но пак апостол Павел казва: *“Страни от еретик, след като го посъветваш веднъж и дважд, знаейки, че такъв човек се е извратил и греши, като сам осъжда себе си”* (Тит. 3:10-11). Апостолските правила категорично забраняват да се молим с еретици, да приемаме от тях благословия, да празнуваме с тях, да приемаме от тях празнични дарове, да им позволяваме да влизат в дома Божии (Апостолски правила - 10, 11, 45, 46; Правила на Лаодикийския събор - 32, 33, 37, 6). Могат да се приведат и безброй много предупреждения на Отците, които ни учат извънредно внимателно да се отнасяме към иноверците и по всякакъв начин да се пазим от отровата на техните ереси.

Но най-важното недоразумение тук е в следното: всички гореспоменати “прийоми” на апостол Павел, приветливостта на преподобния Макарий, наставлението на Господа да не отхвърляме онзи, който не е против нас - са като

че въдица, която привлича човека, непознаващ още истината, прави го по-доверчив и открит. Но при това безусловно се подразбира, че после на такъв човек из основи ще му бъде преподадено истинското учение - не само за приятните и радостните страни на нашата вяра, но и учението за Кръста, за самоотрицанието, за разпването на своите страсти и похоти, за отказа от своята воля, за строгото следване на цялото учение на Църквата. Обаче икуменистите довеждат “уловените” от тях иноверци - напълно, на пръв поглед, сприятелили се с тях, предразположени към тях - довеждат ги най-накрая до вратите на Църквата, въвеждат ги вътре, завеждат ги до олтара, влизат в него, там се молят и разцелуват с тях, но така и не започват разговор за истинността на нашата вяра, за еретичността и следователно пагубността на тяхното вероучение!

За отбелязване е и друга характерна черта на икуменистите Когато някой католик, протестант, монофизит или някоя друга заблудена душа, въздигната изведнъж от Божието призвание, след дълги търсения и страдания се възпламени от желание да премине в Православието, нашите “любвеобилни” икуменисти, въпреки всички очаквания, се оказват крайно безучастни към тези търсещи ги за помощ, връщащи се в родния дом, блуждаещи в планините овци! Тогава неизвестно защо по лицата на тези пастири не се вижда нито радост, нито възторг, нито предишния ентузиазъм, а по-скоро обратното - някаква скука, безразличие и дори недоволство! Сякаш още малко и обърналите се от ереста ще чуят: “За какво е тази жертва?! Това изобщо не е чак толкова необходимо! Върнете се, върнете се при своите, не ги огорчавайте!..” И наистина - каква ти тук радост, та нали на папите, кардиналите, ксендзите, пасторите, докторите не ще се харесат такива пребежки на техните овци в православния двор! Току-виж се обидят на нашите пастири и делото на “единството на християните за мир в целия свят” се усложни и забави. Струва ли си да се караме заради една-две жалки

овчици, когато главната цел е толкова по-величествена!

И ето още един момент, който да се игнорира е най-малкото странно. Ние, православните християни, премного се съблазняваме, когато по време на богослужение виждаме в храмовете си молещи се заедно с нашите архиереи иноверци, виждаме еретици, встъпващи в олтара, когато узнаваме, че някой православен свещеник е причастил иноверец. И още повече - когато гледаме как на икуменическите асамблеи нашите пастири и архипастири споделят “житейски”, “миротворчески опит” и едва ли не “духовен опит”, с представителите на всички религии по света, дори с шамани и магьосници. Ние крайно се съблазняваме, скърбим и роптаем, виждайки много от кощунствата на икуменизма. Защо толкова любвеобилно настроените към еретиците икуменисти игнорират това скръбно, доста опасно в духовно отношение състояние на своите собствени църковни чада, за които като пастири ще трябва преди всичко да отговарят пред Бога? А колко много наистина православни хора, като не намират компромисен изход от това толкова безобразно положение в Църквата, си отиват от нас и престават да живеят църковно! Днес в Православието идват немалко категорични, стремящи се към чистота на вероизповеданието и не търпящи фалша хора. Те вече са се нагледали на лицемерие в света и сега търсят честност и искреност сред православните. Те никак не могат да съчетаят строгото учение на Църквата за догматите, правилата на апостолите и Отците със съвременното, толкова двоедушно, толкова лицемерно поведение на мнозина от нашите пастири и миряни. Ние познаваме доста случаи, когато съблазнили се именно от икуменизма вярващи са напуснали Църквата. Да, можем да ги обвиняваме в гордост, в липса на гъвкавост. Но защо икуменистите са готови така грижливо и с любов да търпят, понасят и скриват всякаква липса на гъвкавост от страна на еретиците, да проявяват към тях всевъзможна “отстъпчивост” и мекушавост - дори до утаяване на по-

чти всички основни понятия на своята вяра, а за онези, които искат строго да се придържат към Православното учение, намират само презрителни насмешки, обвинения в скудоумие, в неразбиране на “елементарни неща”, във фанатизъм, в изоставане от духа на времето и така нататък? Но нека икуменистите ни покажат списък на онези, които те със своята “гъвкава дипломация” са довели в Православието, а ние ще им покажем списък на хората, които съблазнени от тяхната лицемерна дейност, са се отстранили от Църквата! Каква цел оправдава такива средства?

Може би тази цел е обръщането на всички еретици в Православието? Но как? Ако няма разговор за догмите на вярата, как ще повярват те, че Истината е при нас? Ако пък ние поискаме отново да полемизираме по тези въпроси, ще трябва да се върнем към полемика, която вече се е състояла - на Съборите! Светите отци отдавна са изобличили всяко изопачаване на вярата от еретиците и ние не ще можем да сторим това по-добре от тях. Ала ето къде е бедата! Икуменистите направо ги втриса дори само от споменаването за тези събори. Те по-скоро биха искали да свикат нов събор - свой, за да преразгледат всички постановления на предишните. Но дори и да допуснем, че немалка част от иноверците, благодарение на самоотвержения труд на нашите икуменисти, реши да премине в Православната църква, ще се зарадват ли тогава последните? Едва ли! Та обръщането на огромен брой иноверци в Православието, както вече отбелязвахме, ще предизвика скандал, ще предизвика протеста на онази част от тях, която ще остане вярна на своето учение. И това означава пак вражда, пак разделения и разпри! И какво ще стане тогава с “мира в целия свят”?

Икуменистите се различават по степента на своята увлеченост от идеите на икуменизма. Някои от тях не отричат, че “пълнотата” на Истината е само в Православието, но наред с това допускат, че тя частично присъства

и в други конфесии; други пък смятат Православието за по-издигнато в морално-аскетичен смисъл, но съвсем не и в смисъл да се определя Православната Църква като пазителка на Божията Благодат; трети пък изобщо не принават разликите между вероизповеданията и са убедени, че истината частично се съдържа във всички учения и затова единението на религиите може да доведе само до взаимно обогатяване.

Що се отнася до “православните” икуменисти, те безусловно отдават предпочитание на Православието (макар да се срещат, колкото и да е чудно, и изключения от това правило), но отново в различна степен. Те биха искали да намерят в икуменизма начин за разрешаване на световните проблеми, породени от постоянната вражда между народите. Те смятат, че най-малкото трябва да се постигне договореност хората да не враждуват поради различни религиозни убеждения, а обратното - да се обединяват и сближават. Та всички религии повече или по-малко учат на някакво “добро” и затова трябва да се опитаме да заобиколим тези неудобни “тънкости” на догматическите различия, и като премълчим за всичко онова, което ни разделя, като изберем всичко “най-добро”, “примиряващо” и “обединяващо”, да строим на тази основа мира и любовта. Тези хора смятат, че икуменизмът като явление няма религиозен характер, че целите му по отношение на религията са външни. Но има и такива икуменисти, които се стремят към решаването именно на религиозни въпроси. Те виждат в икуменизма зародиша на “нова религия”, по-съвършена, универсална, достъпна и всепроникваща, която единствена може да разреши световните проблеми - не външно, не само чрез словесен спор между хората от различните вероизповедания, а чрез вътрешното им обединение, като бъде намерен един главен свързващ център, близък, понятен и желан от всяка душа, а всичко “наваято”, разделящо и второстепенно бъде мъдро отхвърлено. Тогава според тях хората ще оценят

значимостта на “главното” в техния живот и ще намерят ключа към своето щастие. Тогава ще видят наивността и непълноценността на своя фанатичен стремеж да спазват някакви частни, тесни и мъртви религиозни понятия, обреди, закони, забрани и догмати, които като изсъхнал пашкул вече не живеят, а само скриват живота на едно прекрасно същество. Дошло е, казват те, време тази ярка, жадуваща за живот, радостна пеперуда да излети на воля! Трябва да се живее, да се живее широко, да се приемат всичко и всички в радостта на нашия живот! Това е нова ера! Време е да се отърсим от изсъхналата обвивка на древните скучни понятия за Бога и човека! Трябва да се живее и да се обича, да се обича и да се живее! Религията трябва да дава на хората мир, любов, щастие, общуване и взаиморазбирателство, братство, радост, смях и живот - и то тук и сега! Смях, а не сълзи, не печал и страх, не разпри, кланета, проклетия, забрани, заплахи, анатемни, схизми и т. н.

Има и такива икуменисти сред “православните”, които са много скромни в своите упования на делото на икуменизма. За тях икуменизмът е само начин да излязат на световната арена, да се изправят пред лицето на цялото образовано човечество и да кажат нещо свое. Та нали всички заявяват от тази всемирна трибуна своето “Аз”, защо пък и ние да се крием, да оставаме настрана от толкова важни събития, настрана от религиозните хора, които търсят съвместно решения на световните проблеми? Ние можем полека да донесем нещо свое, за полза и благо на страдащото човечество, ние можем да внесем здрава струя в движението на миротворчеството...

Изобщо, мотивите за появяването на “православни” християни на икуменистическите конференции и асамблеи могат да бъдат най-различни, от нежеланието да се оскърбят с отсъствието си важни и сановни покровители и уредници на тези събрания, до приемането върху себе си “сърдечна болка” на самоотвержения подвиг - със своето “благодатно” присъствие да “освежават” този сонм

заблудени души, тайно възнасяйки гореща молитва за тях. Напълно е възможно някои “православни” икуменисти да мислят, че самото тяхно вътрешно горене с християнска любов, благодатта, която съкровено носят, самото тяхно благопристойно, “духовно” поведение и благочестието на лицата им могат да сътворят чудо, и хората, привлечани от някакъв тайнствен зов, да се обърнат към Православието. Днес има (и те не са рядкост) и такива “горящи от ревност” християни, на които им се струва, че “благодатта” направо се излива от тях като благоухание на тамян, освещавайки всичко наоколо, че техният молитвен, подвижнически живот преобразява и оцърквава обкръжаващия ги свят. Такива хора смятат, че е добре и полезно да привличат всички към себе си, че самото им пребиваване където и да е вече се явява низвеждане на милостта Божия към онези, които присъстват на това място, и това непременно ще бъде спасително за тях. Те са готови да преминат през всички прегради, нищо не ги плаши, с кръст, с аязма и псалмопение са готови да преминат през градове и села, гори и планини; те поръсват със светена вода затвори и болници, стадиони и театри, улици и домове, магазини и статуи. Както древните мъченици под предлог, че искат да се поклонят на идолите, са влизали в капищата и са ги разрушавали с молитва, така и тези искат с молитвата си да преобразят, спасят целия днешен отстъпнически, езически свят.

Къде са корените на този толкова мечтателен, толкова наивно-възторжен подход към християнския живот? Най-вероятно причината трябва да се търси в следното. Първо: съвременните хора прекалено много са обикнали земята и света, обикнали са душата си в този свят, обикнали са дейността си на земята, своето паднало състояние, своето богатство, цялата си “духовна” култура, своите изкуства и “прогреса” си; окопали са се в тази земя, сраснали са се с този свят. Второ: човешкият ум е станал рационалистичен, човек е свикнал да мисли само с категориите

на пространството и времето. Всичко, което се намира извън пределите на видимия свят, не се побира в понятията на съвременния човек. За да разберем, тоест да приемем на вяра истини действително духовни, е необходимо да прекрачим своя обичаен начин на мислене, да се поверим на вярата, да се променим, да извисим съзнанието си, и дори да се освободим от ума си. Но за рационалиста това е безумие. А нали именно прекомерната логичност и страхът да се напуснат границите на своята разсъдъчност най-често са били причините за неприемането на догматическите истини от страна на осъдените и анатемосани от Църквата еретици. И трето: духовната слепота, липсата на реален, непрелестен духовен опит в различаването на помислите, чувствата и действията, както и неразбирането относно своето действително състояние. А коренът на всички тези три злини е в утвърждаването на човека в своята гордост, в самоувереността и самонадеяността му. Оттук е и самодейността на съвременните “проповедници на Православието”.

Човек, който вижда своите грехове, познал е своята немощ, и такъв, който не вижда своя грях, могат да изглеждат еднакво вярващи и православни, да познават основните истини на нашата вяра и да говорят еднакво правилни неща, но духовните им различия са много големи. Целият живот на човек, който вижда в дълбините на сърцето си зародишите на готовите да го умъртвят страсти, е насочен навътре. Целият му начин на мислене е покаен, дейността му е съдържана и скромна. Молитвата е за прощаване на греховете му, за изцеляването на прокажената му душа. Когато го помолят да се моли за другите, това му е крайно трудно - когато се моли за друг, пот се стича по челото му, той би предпочел да остави всичко и всички и да спасява по-скоро своята душа. На такъв човек не трябва да му се обяснява какво е вътрешен живот и какво е най-главното дело, защото пред него е душата му, убита от греха. Плачът - какво друго дело би могло да

бъде полезно? Могат да го обвиняват в егоизъм и в затвореност в себе си. Но в действителност неговият път е истинен. Принасяйки покаяние, плачейки за своите грехове, молейки Бога да го очисти от тях, той наистина става нов човек, “нова твар” (2 Кор. 5:17). И благодатта Божия, почиваща в кроткото и смирено сърце, вече неволно привлича погледите на хората, които виждат в него образец на истински духовен християнски живот, който им служи като пример за тяхното изправяне.

А човек, който не вижда своя грях, се намира в странно, неестествено въодушевление, той сякаш е опиянен! С какво да се заеме? Не знае да е извършил никакви тежки грехове, вътре в себе си също не вижда нищо особено, а дори и да вижда, “какво пък, Бог е милостив, ще прости! Всички сме грешни”. Не разбира човекът какво да прави вътре в себе си и се стреми навън. Цялата му дейност е навън, той постоянно излива от себе си своята светлина и доброта; милостинята, молитвата за другите са така “радостни” за него! Направо светец, пък и така положително се отличава от онзи каещ се, зает със себе си християнин. А всъщност това е страшна прелест! Ала колко трудно е да се открие тази измама! Тук наистина е необходимо духовно зрение, то би показало, че в сърцето на такъв наместо Христа е поставен идолът на гордостта и самолюбието, който смята за източник на всякое добро не Бога, а самия себе си. И важно е да се разбере, че виждането на своя грях не е познание с ума на своите грехове, а покаен дух, ревностна възискателност към себе си, ненавист към лукавството, лицемерието и притворството в себе си, ненавист към човекоугодието, собственото актьорство и всяка лъжа, а не само към явните греховни пожелания. Виждането на своя грях е дар Божи, първият дар, който дава благодатта на Светия Дух на този, който искрено търси Бога. То съкрушава душата, смирява я, не ѝ позволява да мисли високомерно за себе си, отрезвява я и въвежда вниманието ѝ вътре. Който не е видял своя грях, той още

не е започнал духовен живот. Дори и да даде съвет, съветът му няма в себе си сила, защото е взет от мечтанието, от сънното видение. Думите на такъв човек са лозунги, действията му - поза. Неговите познания за духовния живот са дилетантски, проповедта му - литературщина. Неговата енергичност е породена не от ревността за истинско богоугождение, а от жаждата за дейност в света, "саможертвата" му не е стремеж "да погуби душата си" заради собственото спасение, а нейно оживяване, за да се избегне изискващата се от християнина смърт в Христа. Такъв човек не носи Христовия кръст, а се суети около Кръста, мамейки и себе си, и другите. Да си припомним разказа на преподобния Петър Дамаскин: умираше един старец, когото хората почитали като светец, като свой духовен отец и плачели безутешно над одъра му. А на друг, наистина духовен старец, било открито в това време от Бога, че умирацията всъщност нито за миг през живота си не приютил Господа в сърцето си. Свети Петър Дамаскин пояснява какво не давало на Господа да се упокои в сърцето на този толкова почитан от народа подвижник - гордостта и самомнението, по-страшни от които в духовния живот наистина няма.

И именно от непознаването на своята повреденост от греха, от неразбирането на самия процес на болестта, от самоувереността, от хвалбата със собственото добро и усилия се ражда студеното и пренебрежително отношение към догмите. Така става често с хора, които се интересуват само от нравствено-аскетически въпроси, защото те не виждат връзката на догмата с живота. И затова те често си мислят: "Защо са ни догмати?", "каква е разликата между религиите?", "има ли изобщо някаква разлика?" и т. н. Но понякога в духовния живот настъпва такова състояние, когато човек напълно престава да вярва в собствените си сили, и без да се надява повече на себе си, по необходимост се обръща към свръхестествената помощ - към Бога. Тук именно се открива цялата огром-

на и дори единствено важна ценност на “така наречените догмати”.

Много, много опасна е придобиващата днес такова разпространение тенденция към адогматизъм, който най-често отрича не самата истинност на Божествените догмати, но само необходимостта на ясното им познаване за нравствения, духовния християнски живот. Такъв възглед предполага, че догматите са нещо отвлечено, нямащо отношение към реалния живот, обезценява ги, смята ги за практически ненужни и отрича неразривната им връзка със заповедите. И пак: когато човек спре да вярва в собствените си сили, изведнъж се оказва, че “догматите” съвсем не са само “истини”, тоест не са отвлечени идеи, не са знание, не са предмет само на умственото вярване, на хладното признание и не са учение, а точно обратното: именно в тях се заключава истинският живот, или дори по-добре да се каже, именно те са животът на душата и само на тях се основава, в тях се корени, от тях получава сила и самият християнски нравствен живот, нашето добро поведение. Защото животът на душата се състои в причастността ѝ към онзи свръхестествен живот, за който догматите говорят отвлечено... Тогава те придобиват централно значение, а “нравствените въпроси” - производно, подчинено и второстепенно... Когато душата разбере това от опит, интереса ѝ към нравствено-аскетическите въпроси преминава към “живот в догматите” и те стават за нея най-скъпото нещо. Заражда се и започва сърдечно, а не умствено отношение към догматите; първоначалното знание преминава в общение, а това общение или вътрешно съединение, дава истинското познание. Тогава и самият Символ на вярата изглежда вече не студено “признание”, а живо изповядване, горещо свидетелство за вътрешното общение с Бога и за сърдечната любов към Него. И догматическите истини, някога изглеждали студени, изведнъж пламват с вътрешен огън, защото животът от Бога се излива в сърцето на изповядващия Го. На съединената с

любов вяра Бог отговаря със самооткровение, или общение, на призоваването на Неговото Име - с Живот в Него.

Трябва да се разбере, че Православието не е просто учение за Бога и човека, не е философска система, опитваща се да обясни света с отвлечени понятия и абстрактни формули на мисълта, а най-истински, действителен живот в Бога, постоянно живо и дейно общение с Него. Никоя друга религия няма дори понятие за онзи истински мистичен опит, който притежава Православието. Именно затова ние вярваме в светостта на нашите догмати, защото всички те са най-пряко отражение и отпечатване на нивото на разсъдъка на онова, което е открито на хората в мистичния опит. Богословието на Църквата и догматите на нашата вяра са общ израз на онова, което от опит е било познато от подвижниците християни, и това са онези богооткровени истини, които могат да бъдат опитно познати от всеки православен вярващ. Самото “християнското богословие е само средство, само някаква съвкупност от знания, които трябва да служат на онази цел, която превъзхожда всяко знание. Тази крайна цел е съединението с Бога или обожествяването”.² И затова: “християнската теория има във висша степен практическо значение и колкото е по-мистична тази теория, колкото по-непосредствено се устремява тя към своята висша цел - към съединението с Бога, толкова е и “по-практична”³ . Учението на Църквата по най-тесен начин е съединено с вътрешния опит, откриващ се в различна степен на вярващия. “И цялата сложна борба за догматите, която в течение на столетията е водела Църквата, на нас ни изглежда, ако я погледнем от чисто духовна гледна точка, преди всичко непрестанна грижа на Църквата във всяка историческа епоха да осигурява на християните възможност да достигнат пълнотата на мистичното съединение с Бога. И наистина, Църквата се бори против гностиците, за да защити самата идея за обожествяването като вселенски завършек: “Бог е станал човек, за да може човекът да

стане Бог”. Тя утвърждава догмата за Единосъщната Троица против арианите, защото именно Словото, Логосът ни открива пътя към съединението с Божеството, и ако възплътилото се Слово няма една същност с Отца, ако То не е истински Бог, то нашето обожествяване е невъзможно. Църквата осъжда учението на несторианите, за да съкруши преградата, с която те са искали да отделят човека от Бога в Самия Христос. Тя въстава против учението на Аполинарий и монофизитите, за да покаже, че истинското естество на човека в цялата му пълнота е било възприето от Слово, следователно нашето естество в своята цялост трябва да встъпи в единение с Бога. Тя се бори с монотелитите, защото извън съединяването на двете воли в Христа - Божествената воля и човешката воля - не е възможно да достигнем обожествяване: “Бог е създал човека с едната Своята воля, но Той не може да го спаси без съдействието на човешката воля”. Църквата тържествува в борбата за иконопочитанието, утвърждавайки възможността да се изразяват Божествените реалности в материята като символ и залог за нашето обожествяване. Във въпросите, последователно възникващи по-нататък - за Светия Дух, за благодатта, за самата Църква (догматически въпрос, поставен от нашето време), главна грижа на Църквата и залог в нейната борба винаги се явява утвърждаването и посочването на възможността, модуса и начините на съединението на човека с Бога. Цялата история на християнския догмат се развива около едно и също мистично ядро, което през сменящите се една след друга епохи се е защитавало с различни видове оръжия против огромното множество различни противници. Богословските системи, разработени в хода и в течението на цялата тази борба, могат да бъдат разглеждани в тяхното най-непосредствено съотношение към жизнената цел, за достигането на която те е трябвало да помогнат”⁴. Тази цел е съединението на човека с Бога. В такъв случай те се възприемат от нас, както трябва - като истинска основа

на християнския живот.

А днес думите “догмат” и “догматическо богословие” са станали за някои едва ли не ругателни, като че ли догматът е враг на живота. Но липсата на догмати е отворена пред всякакви заблуди врата. Адогматизмът отучва християните да мислят и да различават истинското учение от лъжливото. Догматът или ереста - това са светлината или тъмнината, доброто или злото, любовта или ненавистта, животът или смъртта. Приемането на догматите е единственото условие за познаването на истината и освобождаването на човека от всякаква лъжа и изпълнение на делата на “бащата на лъжата”. Ревността без истинско, благодатно познаване на догматите може да се превърне във фанатизъм, както и знанието без ревността може да остане мъртво и неотвеждащо към спасение.

Църковното християнство защитава догматите, но независимо от това проявява търпимост към заблудените. По думите на светителя Теофан Затворник, “Истинската веротърпимост искрено обича и благоговейно почита едната своя вяра (тоест православната вяра), ревнува за чистотата и славата ѝ, радва се на възвеличаването ѝ, но при това дава място близо до себе си и на други вери, не защото ги смята за равночестни и спасителни, а поради снизхождение към немощите на заблуждаващите се. Тя не притеснява, не гони, не преследва; но наред с това не пропуска случай да посочва с любов заблужденията и да предлага на свободното убеждение и съвест избор на по-добро”⁵ .

Догматът осъществява строг съд над онези християнски общества, които игнорират дългата история на Църквата и започват да строят наново свое собствено “християнство”. В догматическото богословие е изразена същността на християнската вяра, богооткровеното знание, проповядано в Евангелието, възвестено от апостолиите, разкрито и донесено през вековете от Отците на Църквата, утвърдено в жизнения опит и смъртта на най-великите светци. И затова догматът е херувимски меч, падащ меж-

ду Духа, който е истина (1 Иоан. 5:6) и духа на заблудата (1 Иоан. 4:6), тоест между Христа и антихриста, между християнина и света. Догматите на правата вяра са описание на условията за възможността на нашето спасение! Може ли да настъпи епоха, в която догматическите разногласия между богооткровеното предание и ересите да престанат да бъдат актуални?

Индиферентността по въпросите на вярата е язва за човешкия род. Светителят Теофан казва: “Ако само една вяра води към спасението; така че другите иноверия не спасяват, а донасят пагуба със себе си, то онзи, който задържа хората в тях, не погубва ли всички ония, които задържа? Когато свирепства мор и някой изкусен лекар изобрети единствения лек, то всеки, който уверява: “Нищо, и другите лекарства са добри”, погубва всички, които го послушат. Такава е и индиферентността. Тя разслабва душата и убива духа. Който я носи в себе си, е почти същият, какъвто е безбожникът, защото е явно, че за него вярата е нещо странично, че той я има поради обичая, в подражание на другите или - което е още по-лошо - като някакво политическо средство. Всички тези укори падат и върху онзи, който казва: “Все едно, само и само да има християнска вяра, каквато и да е.” Откъде е тази мисъл? Апостолите с такава ревност са се грижили за единомислието, така дейно са се старали да го възстановят, когато е бивало нарушавано по някакъв начин, така строго са се въоръжавали против другомислещите, че им определяли отлъчване, а днес е обичайно да се казва: все едно, само да е християнска, дори и да е ерес? Защо казва Господ: “Ако и църквата не послуша, нека ти бъде като езичник и митар” (Мат. 18:17)? И освен това, нали Църквата през цялото си съществуване така упорито се е борила и въоръжавала против всички другомислещи? Не е ли така?”⁶

Важно е да се обърне внимание на това как икуменизъмът, разрушавайки “разделителните стени”, тоест системата от догмати, използва съвършено измамнически

методи: всячески се размиват, подменят, разместват и преобръщат религиозните понятия и термини, а така също и значението на привезданите цитати. На пръв поглед от същите свети и скъпи на нашето сърце слова се съставя някакво съвършено невиждано учение! Така западните богослови поставят на преден план “милосърдния ближен”, а не “милосърдния Бог”. Преместването на акцента в догмата се отразява неизбежно върху духовния живот и втората заповед - за любовта към ближния, започва да заема мястото на първата - за любовта към Бога. (А ако любовта към ближния получи такова преобладаване, тя, както твърди преп. Никодим Светогорец, може да ни отдалечи от любовта към Бога, да ни причини голяма вреда и да ни погуби). Думите се подбират и напасват едни към други по такъв начин, че непременно да угодят на човека със съвременна психология. Не се говори вече за изкупление, а за освобождение, с цялата двусмисленост, която се съдържа в тази дума. Възникват мнения, че догматическото съдържание може да се изразява в различни словесни формулировки, че няма абсолютна истина, няма господстваща идеология, а има много идеологии, всяка от които отчасти е истинна. Няма една Истина, а много, относителни, частични истини.

Но това е страшно и пагубно заблуждение. “Науката и философията си поставят въпроса: “КАКВО е истина?” Докато истинското християнско религиозно съзнание винаги е обърнато към истината ”КОЙ”. Те не разбират целия негативизъм на своето “КАКВО”; не разбират, че истинската, абсолютната Истина може да бъде само “КОЙ” и съвсем не “КАКВО”, защото ИСТИНАТА не е отвличена формула или отвличена идея, а е ЖИВОТ. В религиозния живот човек, който се насочва по пътя на разсъдъчните търсения, неизбежно изпада в пантеистичен светоглед. Всеки път, когато богословстващият ум се опитва със свои сили да познае истината за Бога, изпада фатално във все същата грешка, в която се намират и

науката, и философията, и пантеизмът, а именно - в търсенето и съзерцанието на истината “КАКВО”. Истината “КОЙ” ни най-малко не се познава с разсъдка. Бог “КОЙ” се познава само чрез общение в битието, тоест само чрез Духа Свети”⁷. Да запитаме сега: може ли Истината “КОЙ” да се разбива на части, като губи пълнотата и целостта си?

За възгледите на икуменистите, както и изобщо за съвременното мислене, са характерни разкъсаността, мозаичността, разривът в цялостното религиозно възприятие на вероучението, култа, и изобщо на всички явления от живота, както духовните, така и материалните. Цялостното догматическо възприятие означава монизъм, подход към всичко, изхождайки от едно: “В каква степен това е полезно за спасението на моята душа?” Разкъсаното съзнание не се грижи много за спасението на душата и затова не му е по силите да намери един истинен критерий за оценка. То няма в себе си единство - цялостно отношение към живота, цялостно възприятие на света, няма един - евангелския - закон, който трябва да обуславя всички действия, мисли и душевни движения на християнина. И затова “привърженикът на християнския либерализъм” може да ходи на богослужения, “да удовлетворява своите религиозни потребности” в храма, и при това да намира естетическо наслаждение в пошлостта на холивудските филми, а в своята научна дейност да проповядва пантеизъм, дарвинизъм и други нехристиянски възгледи. В областта на разума загубата на самодържавието на ума в съчетание с интуитивизма довежда до спонтанност, до това, че човек отвиква да обмисля своите изказвания, формирайки ги като че в движение, което става причина за силна внушаемост, готовност да позволи да бъде убеден в каквато и да е глупост, ако тя е облечена в красива опаковка и се проповядва с голяма самоувереност. Човек си позволява да изказва съждения, необосновани логически нито от догматите, нито от раци-

оналните доводи, а родени само от емоциите на сърцето, секуларните ценности; в представата си за Бога внася своите антропоморфни съждения и приспособява истината към своите възгледи. Светскостта на съзнанието и подвластността на ума на емоциите довежда до открита ерес и до това, че не съвестта и животът на човека биват съдени според догматите, а напротив - догматите се приемат или отхвърлят от човека в зависимост от това дали отговарят на неговите собствени представи за Бога и дали не уязвяват неговата съвест. По този начин личността прави еретически подбор, действайки по “свой собствен вкус”, а дори и според каприза си, избира от системата на вероучението онези догмати и морални изисквания, които ѝ “харесват”, отхвърляйки другите. Създава се обща атмосфера на двусмислица и субективност, в чиято сива мъгла се размиват критериите на Истината и Доброто: отгук идва и неразбирането на законите на духовния живот, стремежът да се прескочат определени етапи от него, жаждата за християнска любов без Кръст, замяната ѝ с въображаемата, прелестна любов, замяната на ума с въображение, на здравия разум - със субективен произвол. Съвременният свят проявява поразително безчувствие към греха и не иска да вижда своята греховност, която го избличава, в резултат на което се появява богословие, което противоречи на християнското учение по много важни въпроси.⁸

Икуменистите постоянно повтарят думите “Мир”, “Любов”, “Единство”. Но влагат в тях далеч не християнски смисъл. И не са ли насочени към такива проповедници думите от Свещеното Писание: *“...и пророк и свещеник - всички действат лъжливо; лекуват раните на Моя народ лекомислено, думайки: “мир! мир!” , а мир няма. Срамуват ли се те, като вършат гнусотии? Не, никак не се срамят и не се червят. Затова ще паднат между падналите, и във време на Моето посещение ще бъдат съборени”* (Иер. 6:12-15)? И още казва Господ:

“Не мислете, че дойдох мир да донеса на земята; не мир дойдох да донеса, а меч; защото дойдох да разлъча човек от баща му, и дъщеря от майка ѝ, и снаха от свекърва ѝ. И врагове на човека са неговите домашни. Който обича баща или майка повече от Мене, не е достоен за Мене; и който обича син или дъщеря повече от Мене, не е достоен за Мене... (Мат. 10:34-37). Моя мир ви давам; Аз ви давам не тъй, както светът дава” (Иоан. 14:27). Не бива, недопустимо е да се забравя, че в този свят се води постоянна борба между Бога и дявола, между Истината и греха. Борбата е в самия свят, на земята и на небето, не само в сърцето на човека, но и в самото му естество, включително в ума и тялото, борба, която обхваща цялата вселена. Затова ние ще сме много далеч от “мира” и от “единството”, докато търсим пътища за помирение с Бога - и именно чрез борбата с греха и с всичко греховно, чрез разделението с онези, които неправилно учат за спасението, които грешат и учат да грешат и другите, чрез постоянна жестока бран със самите себе си, с всичко страстно и порочно в себе си. Затова и от пастирите се изисква преди всичко слово на изобличение, слово често пъти жестоко, посичащо, поразяващо греха и лъжата, отрезвяващо, стряскащо. Близо е Страшният Съд и не е време да се говорят сладостни, прелъстяващи, утешаващи, галещи слуха речи. Да си спомним наскоро прославения светец на Грузия - епископ Гавриил Кикодзе и неговите пламенни изобличителни проповеди, родени от болката и любовта към своя народ. Той не ласкаел слуха на паството, а разкривал пред него всички язви на отстъпническия свят. Днес са нужни именно такива слова - повече, от когато и да било! “Жесток е пътят на спасението - казвала известната подвижница игуменката Арсения, - жестоко понякога е и словото, казано за него - то е двустърган меч, и той посича нашите страсти, нашата чувственост, а наред с това причинява и болка в самото сърце, от където се отсичат те. И ще дойде ли време, този меч да

няма повече работа в нашето сърце?”⁹ Християнството, “избавено” от тази сърдечна болка, от този меч, който отсича и разделя, обикнало този свят, потънал в зло, желаещо да успокоява и утешава човека в неговото болестно и паднало състояние, като не го възстановява от падението, не *изобличава, запретява, увещава с пълна власт* (1 Тим. 4:2; Тит. 1:13, 2:15) - такова християнство без Кръста, без солта е само една благообразна завеса, зад която спокойно живее и действа грехът. Любовта към ближния е невъзможна без победа над своите страсти, без болка, без борба, без кръв, без да се възненавиди своята душа в този свят, без да се погуби тя заради Христа. За да можеш да кажеш, че обичаш ближния, трябва “да го поставиш на онова място, където ти сам стоиш; значи: преди това трябва да го напуснеш. Къде е това място? Това е целия свят, видим и невидим. Навред самолюбието е завзело за себе си всичко, нищо не иска да отстъпи на ближния си, и как може душата да обича ближния, когато чувства, че той ѝ отнема всичко, имайки същите права, каквито има и тя. Трябва да се отнеме всичко от себе си, за да се отстъпи на ближния, и именно тогава, заедно с ближния, душата ще придобие и Господа”¹⁰. Привържениците на икуменизма, може би без сами да разбират това, възраждат ереста на хилиазма: те още преди Страшния съд, преди отделянето на пшеницата от плевелите, искат да си изпекат от тази пшеница вкусен хляб, искат още сега да устроят царство на мира и щастие на земята, заобикаляйки Кръста и всички страдания и разделения, свързани с Него. Оттук са и постоянните възторжени очаквания за “възсияването” на духовността, вярата и религиозността. Но трябва да се отбележи, че самите понятия за религия и Църква днес са крайно объркани. Уви, в очите на мнозина наши съвременници разликите между религиите губят значението си и е достатъчно да се вярва в Бога, за да се разтвори понятието за църквата в общото понятие за религия (дори не само християнска) и да изчезне. В резултат

на това пред себе си имаме такова понятие за Църквата, което е или изопачено, или размито, или неясно сливащо се с понятието за християнство изобщо. “Еклезиологията престана да бъде популярна. “Секуларните” интерпретации и разнообразните форми на харизматизъм направиха еклезиологията очевидно ненужна като такава. На Църквата вече с гледа като на идол и във всеки случай - като на пречка за признаването на призиванието на човека в историята и за непосредственото възприемане на духовните дарове”. Хаоса на безразличието господства както в догматическата област, така и в каноническата. Ние изведнъж “разбрахме” онова, което не са разбирали Светите отци: че каноните са “човешки изобретения”, а не претворяване в живота на догматите на Църквата. “Съборите, каноните - всичко това вече е отживелица” и сега прерогативите на събор (“изволия Духу Святому и нам”) всеки пренася върху себе си”¹¹.

За икуменизма може да се говори дълго, ще се наложи в края на краищата да се разгледа и цялото учение на Светите отци не само за догматите, но и за всички страни на духовния живот, тъй като страшното изопачаване, лежащо в основата на това движение, се заключава преди всичко в отдалечаването му от духовния център на православно учение, в отклоняването от главната ос на целия християнски живот - от Кръста, от духа на покаянието и духа на смирението. Затова цялото здание на икуменизма, както и да е украсено то, се строи на друга основа - на пясъка на човешкото самолюбие. Това е “Възкресение” преди смъртта на Голгота, “Великден” преди Страстната седмица. Цялото дърво на икуменизма расте на почвата на отстъпничеството, цялото то е зло семе, онези плевели, които ангелите Божии ще изгорят в неугасимия огън. Напълно е погрешно да се мисли, че при “определена дипломация” от това дърво могат да се откъснат хранителни и полезни за нас плодове. *Бере ли се грозде от тръни, или смокини от репей?* (Мат. 7:16)

“Затова, братя - казва преподобният Йоан Дамаскин, - да стоим на Църковното предание като на камък на нашата вяра, без да преместваме границата, която са поставили Светите ни отци, без да даваме място на онези, които желаят нововъведения и разрушаване на зданието на Светата, Божия, Вселенска и Апостолска църква, защото ако всеки постъпва по своя воля, лека-полека ще се разруши цялото Тяло на Църквата!”

Амин.

---

¹ Очерк мистического богословия Восточной Церкви, М., 1991, стр. 20.

² Владимир Лосский. Очерк мистического богословия Восточной Церкви, М., 1991, стр. 20. (В българските преводи на богословска литература руският термин “обожение” от [гр.] се среща преведен различно. В превода на горесцитираното произведение на В.Лоски от В.Василева например, той е оставен така, както е в руския език [гл. 10, стр. 106]. Затруднението на преводачите идва от това, че в българската богословска терминология няма аналогичен термин. Руската дума “обожение” неволно подвежда да се преведе като “обожествяване”, което обаче не е точно, но още по-неправилно е да се преведе като “обожване”, както се среща в други преводи, защото този новоизкован термин предизвиква неточни езикови асоциации по пътя на своето звучене, поради което не е подходящ за широкия кръг читатели, които преживяват езика и по тази причина не могат да си служат със сух терминологичен апарат. От друга страна, думата “обожествяване” не отразява точно онова, което се влага в термина [гр.], а именно: *общение или съединяване с Бога посредством завръщането на човека с помощта на Светия Дух към първоначалното му благодатно състояние*, което в никакъв случай не може да се нарече “обожествяване” в истинския смисъл на думата, тъй като Бог е един.) (Бел. на Ред.)

³ Пак там.

⁴ Владимир Лосский. Очерк мистического богословия Восточной Церкви, М., 1991, стр. 10-11.

⁵ Святитель Феофан Затворник. Слова на Господские и Богородичные дни.

⁶ Святитель Феофан Затворник. Начертание христианского нравоучения, т. 2, М., 1994, стр. 360-361. Вж. също статията на протоерей Александър Шаргунов “Меч Херувимский”, “Троицкое Слово”, 1990.

⁷ Схиархимандрит Софроний (Сахаров). Старец Силуан. М., 1996, стр. 102

⁸ Вж споменатата по-рано статия “Меч херувимский”.

⁹ Игуменья Арсения. Свято-Успенский Псково-Печерский монастырь. 1994, стр. 135.

¹⁰ Пак там, стр. 162.

¹¹ Леонид Успенский. Богословие иконы Православной Церкви. 1994, стр. 447.

**НА АНГЕЛА
НА ЛАОДИКИЙСКАТА
ЦЪРКВА**

© Сретенски манастир

В края на нашия толкова “прогресивен” и наред с това тъй злополучен ХХ век - след страшните войни, революции, “изграждания”, “разрушения” и “преустройства”, след всевъзможните преследвания и гонения на вярата, след лютата зима на атеизма и грубия материализъм - неочаквано настъпи като че затопляне и в душите отново се пробуди вярата в Бога. Изведнъж от човешкия свят към Православната Църква - крайно угнетена, притеснена от всички страни, малобройна и изтощена - повя някакво доброжелателство, съчувствие, грижа и предразположеност. Стана очевидно, че материалистическите идеи претърпяха крах и бяха удавени във вълната на оживения интерес към нещо възвишено, мистично и чудесно. Много души се обърнаха към търсенето на някакви духовни, стоящи по-високо от естеството сили, способни да дадат стимул и вдъхновение на живота им, да дадат някаква целенасоченост и да внесат поне някакъв смисъл в като че напълно изродения, опустошен и сит начин на съществуване. Както и да е, хората заприиждаха в православните храмове, започнаха да се разширяват енориите, да се изправят от руините църкви и манастири, създаде се цяла армия от новопокръстени християни.

Но... ще последва ли след тази “пролет” “топло лято”? Или това е само измамно затопляне и предстоят още по-люти студове? Много неща се промениха! Много неща се оживиха, ала не само добри. Нови хора се обърнаха към Църквата, но с тях дойдоха и човешките немощи, болести и грехове: гордостта, високомерието, упоритост-

та. Надигнаха глава на пръв поглед забравени вече ереси, лъжеучения и суеверия - като мътни води приливат те към зданието на Църквата. И се оказа, че нашето Православие се намира в опасност - по-голяма от когато и да е! Какви ли не погрешни понятия и мнения за вярата могат да се чуят днес! Какви ли не отдавна отхвърлени от Църквата ереси и лъжеучения се чуват в речите на мнозина наши словоохотливи събрата, и което е по-страшно от всичко - в изявленията на много лица със свещени санове!

Когато атеистическите власти гонеха вярата, тогава много хора, макар и сами да се страхуваха да влязат в храма и изобщо да не познаваха християнското учение, отстрани някак уважаваха Църквата, любопитни да научат нещо за вътрешния ѝ живот. Сега те пристъпиха към Православието, по-отблизо се запознаха с неговото учение, закони, начин на живот... и то е се хареса далеч не на всички. Прекалено далечно е то от този свят, прекалено противоположно е на целия съвременен стил на живот и изисква от нас да се отречем от прекалено много неща, прекалено много неща да разлюбим. Новодошлите често откриват, че много техни черти са напълно чужди на Православието и понеже не желаят да водят борба със себе си, приписват вината на самото християнство. За беда учителите и духовните пастири, способни да донесат до сърцата цялата красота, целия аромат на Православието, са тъй малко! Дяволът пък не дреме, за него са толкова изгодни тези мътни води - заблудените, объркани души, които търсят нещо малко "по-възвишено" (ала само малко!), но в същото време и земно. И усетил тази благодатна почва, той приготвя идването на своя наместник - княза на целия свят. Дяволът с радост посява семената на нова религия - универсална, модерна, светска, която да не изисква от хората много, но и да дава немалко; всички да събира и обединява, да не оставя никого извън оградата си: за иудеите да бъде иудаизъм, за езичниците - езичество, за християните - християнство (така ще изопачава и

пригажда тя към себе си думите на ап. Павел - 1 Кор. 9).

За нашето време е характерна някаква крайна непретенциозност в религиозните понятия, учения, законоположения - някаква всеядност. Изглежда днес много хора, встъпващи в света на религията, още в самото начало на своето “духовно” търсене не си поставят за цел намирането на истината и истинския Бог, а подобно на Пилат Понтийски цинично махват с ръка на сериозния въпрос: “Що е истина?”, едва ли не: “Каква истина пък сега?” - и са съгласни да приемат всяка друга повече или по-малко удобна теория, някой “духовен” сурогат, само и само той някак си “да връзва двата края”, т. е. да оправдава и разнообразява нашия житейски комфорт, да му придава аромат на възвишеност и тайнственост, да засенчва малко онзи така невесел силует на приближаващата се смърт. Днес религиозните търсения са най-често търсения не на Царството Небесно, а на някакво царство под небето, което да се стеле като гъста розова мъгла по повърхността на същата тази толкова обичана от нас земя и да ни дарува все същите земни удоволствия, само че без скърби и без препятствия, без напъгане на силите, и обездателно - в изобилие.

Удивителна е тази безпринципна непретенциозност на съвременните хора по въпросите на вярата - тя е удобна и необходима именно на онзи, който подготвя пътя на лъжехриста, на лъжемесията. Онзи, който има действителна сила и власт, просто руши едно и построява друго, а който не притежава такава власт, завладява с лъст, измама и подмяна на понятията. Така е действал дяволът и в Едем, когато е прелъстявал нашите прародители; така е действал и чрез иудеите, когато е подготвял убийството на Богочовека; така ще действа и подготвяйки престола на антихриста. Но не би могло да се зароди такава смесено, всеядно и наред с това така силно и живо отношение към религията, ако то не бе предшествано от цял век общочовешко поклонение на грубото, “дебелото” вещество.

И дали именно с такава цел нечия ловка ръка не е тласкала така настойчиво всички народи на земята към поклонение на тоя “телец, ядящ трева”, карайки ги наивно да потъват с ума и сърцето си единствено в материалните “блага”? Още през XIX век се наблюдава необикновен хаос по въпросите на вярата и сред онези, които се наричат християни, и дори православни, много рядко се среща такъв, който мисли и чувства наистина православно. Колко често, още тогава, духът на истината се е подменял с духа на прелестта, духа на отстъпничеството от Христа. Разпространяват се всевъзможни лъжерелигиозни учения, умножават се опасните спиритически увлечения. През всички двери в зданието на Църквата се опитват да проникнат различни ереси, лъжливи мнения и понятия. Началото на XX век е ознаменувано с взрив, небивал изблик на някакво отчаяно търсене на нови “духовни” ценности, което именно се изразява и в псевдорелигиозните, и философските, и творческите търсения. И изведнъж... нечия твърда ръка спуска “желязната завеса”, сцената се сменя с противоположна: пресича се всеки опит за “възвишени” търсения, всички навеждат глава и започват старателно да месят глина, да правят тухли и да строят градове на “земното щастие и благоденствие”. Религията е обявена за “опиум за народите”, а материалистическото житие - за пробуждане от кошмарен сън и истински живот. Но и тази “религия на науката и техниката” се изтощава, завесата отново се приповдига и на сцената настъпват нови промени, и отново - търсене на “възвишеното”, на нови “духовни” идеали, само че още по-хаотични и безпринципни, отколкото в началото на века. Но дали са толкова случайни и непоследователни тези смени на декорите? Това наистина ли са търсения на човешката душа, жадуваща истината? Или е забравата на истината, отстъпление от нея, потъване в някакви дебри? Няма ли в тези (на пръв поглед - творчески) търсения на човечеството някакво зададено направление?

Та нали този изумително ефектен напредък на човешкия разум в областта на покоряването на стихии на света, откриването на тайните на земята, управлението на законите на веществото - също е религия, религия със свой "всемогъщ" бог, с подвластен нему свят, и с подчинени нему сили и чудеса. Тази религия е най-практична, много понятна и близка до всеки човек, дори прекалено родна за него - та тя е религия не на някаква невидима душа, а религия на тялото - така осезателно и очакващо толкова много; религия, която обещава на тялото рай тук и сега. И тоя "рай" вече чука на нашата врата, той предлага и раздава необикновено приятни усещания: спокойствие, радост, здраве и главното - забрава за смъртта. Ако отците на православие са казвали: "Дай кръв, за да приемеш дух", тази религия утвърждава: "в здраво тяло - здрав дух". Тази религия представя и самия човек, в някакво обобщено понятие, като бог (човека творец, учен и строител), а в нозете му полага света - като безкраен океан на веществото, който скоро ще бъде напълно подчинен на човека-бог. Нима днешният човешки свят, изпълнен с безброй най-различни хитроумни, най-привлекателни на вид неща, буквално "чудеса на техниката", нима той не е храм, в който се пеят гръмки славословия на сръчния човек, на майстора, на храбреца, гения, Прометей, с дръзка ръка похищаващ "огъня от боговете"? Всички тези ярки, светещи, фантастично преливащи от всевъзможни зрителни ефекти, кълтящи от машинна, ритмична музика, заредени с някаква дивашка емоционалност и снабдени със супер съвременна техника градове, наводнени със стоки - всеки магазин е своеобразен приказен великолепен свят - нима могат да не се харесат, да не пленяват и да не опияняват? Божият свят, природата на земята, всичките ѝ красоти, чудото на планините и моретата, горите и полята, небето, звездите, слънцето и луната, деня и нощта, живите творения - всичко това днес е засенчено от красотата, привлекателността, удобството и практичността на света на ве-

ците, сътворен от самия човек. И тук няма нищо отвлячено, отвеждащо в някаква загадъчна далечина - всичко конкретно и пряко служи на удобството и удоволствието на живота - “рай” още тук, на земята! Да, това е религия! И при това религия, която е намерила много поклонници, станала е централна, главна и вече не може да бъде отнета от падналото човечество.

Интересно е, че скоро след изгонването на Адам от рая, човечеството се разделило на два потока: Сим - благочестивият потомък на Адама - е дал потомство, което се отличавало с духовни стремежи: вяра, послушание на Бога, смирение и молитва. За семитите в Библията не се казва, че са преуспявали в житейските науки и в практическата изобретателност. Напротив, потомството на братоубиеца Каин, който заради злодеянието си бил постигнат от страшната клетва Божия: “Когато работиш земята, тя не ще ти дава вече силата си; ти ще бъдеш изгнаник и скитник по земята” (Бит. 4:12), както виждаме, преуспява в създаването на удобства за своето земно битие. Още синът на Каин - Енох, строи “град”, т. е. очевидно укрепено имение или крепост, неговият потомък Иувал изобретява музикалните инструменти и става баща на всички свирещи на гусли и пищялки. Тувалкаин е ковачът на всякакви медни и железни сечива. След потопа вече потомците на нечестивия Ноев син - Хам - се споменават в Стария Завет като особено преуспяващи в земните дела; така за Нимрод е казано, че е силен ловец и пръв земен цар, силен на земята. Показателно е, че и еврейският народ, докато носел върху себе си печата на Божието избраничество и го оправдавал с ревностна вяра в истинския Бог, се отличавал от другите народи с познанието на истинската религия и богослужението, пазел завета с Бога, и не се проявявал тогава с никакви успехи в земните науки, в светската мъдрост и в изкуствата. Но когато, отхвърляйки Истината - Христа Бога, изгубил своето религиозно призвание, той започнал да се усъвършенства имен-

но в земната мъдрост, като станал лидер в науките, изкуствата и житейското хитроумие. От това се вижда, че когато човек оставя Бога и бива “оставен” от Него, загубвайки пътя на покаянието, смирението и плача, наместо да проси милост от своя Всемогъщ Небесен Отец избира пътя на самоувереността и самодейността, и в самоупоение, със своите собствени усилия се старее да устрои на земята едемска градина. Някои вождове на това направление направо заявявали: “Ние не бива да чакаме милости от природата. Да ги вземем със сила е нашата задача”. И така, в течение на цялата история на човечеството ние виждаме две противоположни направления на човешката дейност: едното възлиза от земята към небето, признава и оплаква немощта, повредеността, болестта на човешкото естество и не отвърща погледа си от тази болна и грозна гледка, виждайки цялата дълбочина и идващото от Бога изцеляване на тази немощ, разбира своето странническо положение в тоя свят - изгнаничеството си, и се стреми към своето истинско отечество, като търси чрез дълбоко покаяние помирение с Бога, търси възраждане и спасение. Другото направление е приело своето изгнаничество с непреклонна надменност, със самонадеяност, пожелало е от мястото на своето изгнаничество да направи свое отечество, решило е, че е по-добре да забрави Бога, отколкото да преклони пред Него своята упорита глава, тръгнало е по пътя на развитието на своите повредени способности, по пътя на самоупоението, самоизмамата и приспиването на съвестта, към търсенето на илюзорното щастие.

И ето, тези два потока често се сблъскват по своя път, противодействат един на друг, понякога частично се увеличат взаимно, ту временно спират своя бяг, като се противят един на друг, ту отново избликвайки, се носят далеч един от друг. В наше време тези две направления особено си противостоят и пречат едно на друго да достигнат своята цел, има и опити да се слоят, ала не могат да бъдат съединени, както не се сливат вода и елей. Както се

вижда от пророчествата на Свещеното Писание и Светите отци на Църквата, в последните дни на света потокът на светолюбците, поклонниците на “земния рай”, поклонниците на мамона като потоп ще залее цялата земя. Те ще намерят и своя владика - всемирния цар, антихриста, който ще строи своето владичество, своето влияние и прелъстяване на два стълба: от една страна, на земното плътско благоденствие, телесните удобства и ситото доволство, доставяни от изобретателната наука, техниката и умелата организация на труда, от ловката политика и дипломатия; от друга страна - на “мистиката”, на размитата универсална религия, която наистина ще бъде “опиум за народа”, ще разбърква главите с приятни усещания, ще вселява в сърцата възхищение и чувство на възторг и благоговение пред великите магове, ще поразява умовете с неизясними най-великолепни чудеса и ще сковава със страх душите, осъзнали величието на силата, която управлява стихии и низвежда огън от небесата. Затова е погрешно да се смята, че усърдните търсения на ХХ век в религиозната област, неговото “ревностно” желание да постига “духовното”, “надземното”, и чрезмерното вглъбяване на съвременния човек в света на материята, на всички тези “чудеса” в областта на науката и техниката - че всички тези процеси са случайни и противоречиви. Не, те напълно целенасочено водят човечеството към една цел и успешно се допълват един друг. Целта им е създаването на нова религия, която да включи в себе си “постиженията” на тези лъжливи насоки на душевната дейност на човека: лъжерелигията и лъженауката.

Да обърнем внимание на основните принципи на тази “наука” и тази “религия” от гледна точка на влиянието им върху душата на човека - как си приличат те! Лъженауката изучава най-удивителните закони на природата, нейните взаимовръзки, сили, прониква в нейните тайни, открива най-тънките и сложни закономерности, хармонията и целостта във всичко, с което се захване в тоя свят,

но след това тя не насочва нашето възхищение и благоговение към чудото на видимото и към неговия Творец, дори нищо не казва за Твореца, но, всячески хвалейки това чудно устройство, го отнася или към случайността, или се оправдава с незнанието и нежеланието да познае откъде идва всичко това и Кой го е съединил така, сякаш това вече не е нейна работа. Обаче онзи възторга, предизвикван в душите на хората при вида на откриващите се с помощта на науката тайни на мирозданието, ученият човек приписва на себе си, отнася го към човешкия гений и към човека творец. Подобна е тактиката и на лъжерелигията: тя демонстрира пред човека явни знамения от друг, непознат свят, и при това винаги подчертава чудесното и тайнственото в явлението, като кара човека да очаква и нетърпеливо да желае още и още подобни чудеса. Лъжерелигията също така не казва нищо определено или пък говори много неясно за източника на тези чудодейни сили и с това предразполага човека да се прекланя и да почита като някакво божество напълно непознато “духовно” същество. Не бива да се мисли, че дяволът винаги препяства търсенето на “духовното”, религиозното и божественото. Най-често той пречи на правилното търсене на истинско богопознание, а хаотичния стремеж към възвишеното използва за свои цели. Св. Григорий Палама казва в своите “Триади”, че езичниците, изучавайки творението, т. е. видимия свят и неговите закони, “достигали до някаква представа за Бога, понеже природата и творението дават за това немалко основания, демоните пък с бевсовски умисъл не препяствали на това - нима биха ги почитали като богове, ако в човешката глава не проникваше никаква представа за Бога?” (Триада, 1, 1, 18). Притежавайки духовна сила и известна “власт” над материята, като безплътни сили демоните по Божето допускане могат да извършват немалко чудеса, и използвайки духовната слепота на хората, като често представят тази своя тъмна “духовност” за божествена сила, присвоявайки си

поклонение, подобаващо само на Бога. Така с магията на науката и магията на религията антихристът ще покори почти цялото човечество, а тъй като той ще се обяви за богочовек, то и ще му се въздава двойко поклонение: като на “божествен чудотворец” и като на “гениален светоустроител”. Много процеси, които наблюдаваме днес в човешкия свят, в най-различни области от него: в политиката, в науката, в изкуството, във всички насоки на религиозния живот, във философията и културата изобщо, постепенно се уеднаквяват и сякаш наговорили се, задружно се устремяват към една цел - към подготвянето на утъпкан път и великолепен трон на дългоочаквания цар и управник на света.

И така, дяволът в никакъв случай не е противник на религията изобщо, а по-скоро обратното, именно той е основател на повечето религии. Дяволът винаги се старее да отклони и правоверните християни не направо в неверие, а в изопачена вяра - на него му е нужна религия, само че колкото се може по-универсална, аморфна, адогматична, мъглява и колкото се може по-размита, за да привлече повече хора за поклонение на антихриста и в негово лице - на самия сатана. Ето защо днес в средите на строителите на новата религия тъй често се чува такова недоволство и отрицание по отношение на догматите на вярата. Думите “догмат” и “догматическо богословие” станаха едва ли не ругателни, сякаш догматът е враг на живота. Адогматизмът днес най-често не отрича направо истинността на Божествените догмати, но отрича “само” необходимостта ясно да се познават догматите за нравствен, духовен, християнски живот. Адогматизмът отучва християните да мислят и да различават истинското учение от лъжливото, а не да не вярват в Бога или в нещо духовно и мистично - което именно е нужно на идещия антихрист.

Нека обърнем внимание - Свещеното Писание предрича като признак за скорошното пришествие на антихриста и края на света всеобщото, сред всички народи,

разпространение на Евангелието. Христос казва: “И ще бъде проповядано това Евангелие на царството по цялата вселена, за свидетелство на всички народи; и тогава ще дойде краят” (Мат. 24:14); “И у всички народи първом трябва да се проповядва Евангелието” (Марк. 13:10). Божественото откровение ни посочва като друг признак за скорошното пришествие на антихриста и края на света особеното отстъпление от християнската вяра, което ще настъпи, когато поради умножаването на беззаконието у мнозина ще изстине любовта (Мат. 24:12) и когато антихристът се яви със собственото си лице, облечен с цялата сила на сатаната и подигне последната жестока бран против Христа, Църквата Христова и християните. Тогава ще предават вярващите на мъчения и ще убиват верните последователи на Христа, и те ще бъдат мразени от всички народи заради името Христово (Мат. 24:9-10).

По такъв начин пришествието на антихриста, според предреченото от Спасителя, трябва да бъде изпреварено от повсеместното разпространение на евангелската проповед, сред всички народи без изключение, за свидетелство на всички езици, т. е. така че да не остане нито един народ, нито един човек, който да не е чувал думите на любов и истина, за да имат всички възможност да се спасят, за да бъдат всички, неприели истината и повярвали на лъжата, осъдени в деня на Съда (2 Сол. 2:12). Но прави впечатление един малко странен момент. При всемирната проповед на Евангелието мнозина ще се обърнат към истинската вяра, а значи ще има множество православни храмове, свещенослужители, монаси, и следователно - християнски книги, икони и т. н. Но изведнъж, скоро след това, ще започне небивало гонение срещу Православната църква, целият свят ще встане против истинските християни, ще ги убиват и угнетяват, ще изобретят нови ужасни мъчения за тях: “И ще настане време тежко, каквото не е имало, откак съществуват люде до днес” (Дан. 12:1). Но как ще стане тази внезапна промяна в хората,

как така толкова скоро целият свят, просветен от светото Евангелие, ще стане жесток гонител на Църквата, как толкова бързо и толкова много от воинството Христово ще премине в лагера на антихристите и ще остане само малко стадо от истински синове на Църквата, което ще бъде принудено да се спасява с бягство в пустинята? Не означава ли това, че и проповедниците на вярата от последното време не ще се отличават с истинска ревност на вярата, ще проповядват не в духа на смирението и покаянието, но подобно на фарисеите и книжниците ще произнасят цветисти речи, ще пленяват народите с красотата на православната обредност и възторжеността на думите. Ала малцина от проповедниците и слушателите ще допуснат тези думи до дълбините на сърцето. Тогава словото Божие ще се сее изобилно - и мнозина ще са сеячите, ала за жътварите не ще има работа, защото семената ще падат на пътя, на камениста почва или сред плевели. Вече почти не се срещат късчета благодатна земя, както е предсказал за последните времена Духът Свети чрез пророк Давид: “Господ от небесата с внимание погледна към синовете човешки, за да види, има ли кой да разбира, да търси Бога. Всички се отклониха, станаха еднакво покварени; няма кой да прави добро, няма нито един” (Пс. 13:2-3).

Очевидно недостатъкът не ще бъде във външното - формалното - познаване на буквата на християнското учение, на неговите правила, канони, обреди, дори на каноничния стил на православната иконопис и църковното пение (и Серафим Роуз казва: “вероятно, и “образът на звяра” ще бъде изписан със спазване на византийските иконописни традиции”). Не непознаването на християнството е главната болест на света дори и сега, а всяческото отстраняване от истински християнския, дълбоко покаен, смирен, деен начин на живот в духа на предишните истински християни. Последното християнство ще приеме от древното само обвивката, съдържанието пък незабележимо ще бъде подменено с нов дух, друг стил на

живот, начин на мислене и други ценности. Нека си припомним как изобличава в Апокалипсиса Господ Ангела на Църквата от последното време: “Зная твоите дела: ти не си ни студен, ни горещ; о, дано да беше студен или горещ! Така, понеже си хладък, и нито горещ, нито студен, ще те изблювам от устата Си. Защото казваш: богат съм, разбогатях и от нищо не се нуждая, а не знаеш, че ти си злочест и клет, сиромаш, сляп и гол” (Откр. 3:15-17).

Такова вътрешно изопачаване на Православната вяра е най-коварното, злостно и изтънчено изкушение. То е започнало отдавна. Още епископ Игнатий ясно забелязва това изкушение в средата на XIX век. В едно свое писмо той казва, че “скърбите, постигнали малкото Христово стадо [във всички времена] са много различни. Отначало е имало явно гонение на християните... Впоследствие... това явно гонение се е преобразило в по-изтънчено, незабележимо за всеки, но напълно ясно за очистените умове, защото гонителите започнали да изискват от християните не отричане от Христа, а приемане на ерес, също тъй душепагубна, както и отричането, т. е. започнали са да изискват не направо нечестие, а злочестие. По-нататък гонението е станало още по-рафинирано: вярата в Христа е оставена на свобода, но е отхвърлен животът по Христовите заповеди - възприет е живот, противоположен на тях, поради което вярата все не може да премине от встъпителна в деятелна, още по-малко - в жива, т. е. духовна. Вярата без делата на вярата, т. е. без изпълнението на Христовите заповеди, е мъртва. Самите встъпителни познания за нея остават за човека крайно тъмни и объркани, понеже не са обяснени в него и на него от деянието, още по-малко - от Духа Свети. Днес виждаме в това състояние на обърканост и тъмнина мнозина, които се смятат за християни и дори за учители на Христовата църква. Един от тях не вярва в Христовите чудеса, посочени в Евангелието, друг вярва в една част от Христовото учение, а друга отхвърля, един не вярва в съществуването на

демони; някой пък мисли, без да умее да различава делата на вярата от делата на естеството, че всички ще се спасят заради добрите си дела и проч. и проч. Поради тази причина много рядко може да се чуе истинското Слово Божие от човешки уста, макар често да се чува подправено”¹

“...Истина, истина ви казвам: днес, когато дела избобщи няма и духовната мъдрост е крайна рядкост, днес дяволът толкова ненавижда това мъдрост, че би искал да я изтрие от лицето на земята, за да остане Евангелието у нас само за наше осъждане, а не за назидание: защото ние ще бъдем съдени по Евангелието... Дяволът е готов да ни придаде десет пъти повече здрав разум и хилядократно да умножи нашите практически сведения, само и само да открадне от нас знанието за кръста, с което можем да застанем отдясно на Бога”². “Свещеното Писание свидетелства, че християните, подобно на иудеите, ще започнат постепенно да охладняват към откровеното Божие учение. Те ще започнат да оставят без внимание обновяването на човешкото естество от Богочовека, ще забравят за вечността и ще насочат цялото си внимание към своя земен живот, в това настроение и направление ще се заемат с развитието на своето положение на земята, сякаш то е вечно, и с развитието на своето паднало естество, за удовлетворяване на всички повредени и извратени изисквания и желания на душата и тялото”³. “Днес в много отношения хората са дръзнали да внесат свои установления в установленията на Светия Дух. По тази причина небесните установления са станали земни, духовните - плътски, светите - греховни, а мъдрите - нелепи... Началото на бедствията се заключава в непозволителното и гордо презрение към повеленията на Светия Дух, в замаяната им със своите устава...”⁴.

Ще отбележим, че Евангелието ще бъде проповядано на всички народи именно в навечерието на пришествието на антихриста, тогава, когато дяволът вече ще бъде дос-

татъчно свободен в своята зла дейност на земята и активно ще подготвя възцаряването на своя наместник. Защо тогава той не ще съумее да възпрепятства такова широко разпространение на най-враждебното му учение? Не е ли очевидно, че дяволът ще препятства не на външната, словесната проповед на Евангелието, а на изпълнението на Христовите заповеди, на задълбочаването в самата същност на християнството, всячески ще се опитва да го направи светско, да приземява и рационализира разбирането за Христовата вяра? Само по себе си секуларизираното християнство, с подрязани криле, не само не е страшно за дявола, но и добре ще му послужи: та нали и антихристът ще се представя като Христос, като Месия, като Богочовек.

Много неща ще ни се изяснят, ако си спомним, как е посрещнал светът истинския Месия, когато Той дошъл на земята, за да спаси Адамовия род. По времето когато Христос се явил, сред иудейския народ, а дори и сред езичниците, Месията е бил очакван с такова нетърпение, както никога до тогава, и изглеждало невъзможно Той да не бъде познат. За Неговото пришествие се молели в храмовете и в домовете, разсъждавали в синедриона и синагогите, стараели се да Го откриват във всички сказания на пророците. За да избегнат опасността да не познаят и отхвърлят истинския Месия или да приемат лъжлив, иудейските книжници се стараели да извличат от пророческите писания всички указания за Неговата личност и времето на пришествието Му. Затова в синагогите е било съставено пространно учение за “признаците” на истинския Месия, т. е. за Неговите имена, произход, природа, свойства, действия, изисквания и прочее, което във всички синагоги било излагано с уточнения, свойствени на равинската ученост. Многого мнения и разсъждения за Месията незабележимо преминали от училищата сред народа така, че и най-последният прост човек се е смятал способен да съди за личността на Месията. При такова всеобщо и пламенно очакване, при тази загриженост да се

предпазят от заблуждения относно Неговото пришествие, можело ли е да се помисли, че дошлият Месия няма да бъде познат, ще бъде отхвърлен, осъден и разпнат? Но всъщност е станало така!

Главната причина за това гибелно заслепление е следната: за вярното и сърдечно приемане на Онзи, Който е трябвало да дойде от небето именно за да въздигне всички след Себе си от земята към небето, на иудейския народ му е било необходимо да притежава поне в известна степен чувство за небесното, жажда за вечното, стремеж към светото и осветяващото. Но именно в това е бил и недостатъкът, защото в по-голямата си част истински бог на душите и сърцата е бил не Иехова, а утробата и златото. Освен това, древните пророци изобразявали Месията като велик Пророк, Първосвещеник, Ангел на Завета, Най-свят от светиите, Жертва на всемирното помирение и прочее, а също така Го представяли и като Цар, подобно на Давид, Който е трябвало да възстанови Давидовата скиния, да се възцари в Иакововия дом во веки веков и да бъде Владика на всички народи от море до море, в Чието Царство всички ще прековат мечовете си на орала, и копията си - на сърпове (Ис. 2:4). Но пророците съвсем не са разбирали Царството на Месията в светски смисъл. Целта на Неговото пришествие те схващали не като временно, а като духовно и вечно блаженство, състоящо се в изкупване на греховете, в чистота на нравите и живота, в мира с Бога, във възстановяване на първоначалното богоподобие и достойнство на човека и прочее. Но иудейският народ не бил дълго в състояние да следва това високо, чисто и светло учение на пророците за Месията и Неговото Царство, и накрая, без да се старее дори да проникне в истинския дух на пророческите сказания за царството на Месията, се спрял на буквата им и още повече се прилепил към превратните тълкувания на тази буква, пригаждайки я към своите желания, търсейки храна за своето въображение и чувства, самолюбиви надежди и очакване

на земни блага и предимства. Почти всички започнали да чакат в лицето на Месията световен завоевател, който именно за това ще се яви в цялото могъщество на Божи посланик, окръжен със знамения и чудеса, за да низвергне и отмени всички тогавашни царства на земята, да образува от целия човешки род единна държава, в която иудеите трябва да заемат главното място и да бъдат негови помощници. Като плод на пришествието на Месията, между другото, се почитало незабавното чудесно събиране в Палестина на разселените по целия свят иудеи, извеждането от ада и възкресението на всички мъртви иудеи, възстановяването на Давидовото царство, обновяването на Йерусалим и устройването на нов великолепен храм, покоряването от иудеите на всички народи, учредяването на великолепни вечери, преизобилното раждане на земята, унищожаването на болестите и прочее. Как можело да се посрещне появяването на Иисус Христос сред иудейския народ при такова гибелно ослепление на умовете и сърцата: без меч, без величие и земна слава, а в най-прост и смирен вид на народен учител, окръжен не с легион от воители, а с дванадесет прости и бедни ученици, и с една мирна проповед за приближаването на царството Божие и изцелението на недъгавите, без обещание за освобождаване от игото на иноплеменниците, без предлагане на каквито и да е земни изгоди, дори без обръщение към властниците на народа? Месия от Галилея, от Назарет, откъдето не очаквали нищо важно и общественополезно, Месия, Който вместо слава и победи проповядва нищета и самоотрицание, няма къде да подслони глава, и т. н. - такъв Месия изглеждал странна и неудобна, противна и опасна личност.⁵

За онези, които търсели и почитали земното благоденствие, кръстното слово изглеждало като съблазън. Те сметнали своето положение на земята за скъпоценно, единствено достойствие, заслужаващо всякаква жертва. Колко удивително: при външното, така внимателно изучаване

на всички пророчества за Месията и денонощното очакване на Неговото явяване, хората не познали явилия им се в плът Бог, гонели го, разпнали Го на кръста и Го осмели. Но очевидно е, че също така вътрешно сляпо и недалновидно, придобило само едно външно, мнимо “просвещение” и “широта на познанието”, ще се окаже и последното “християнство”. “Когато фарисеите отстъпили от Господа, Той казал на учениците Си, че признак за края на света и близостта на второто пришествие Господне ще бъде необикновеното материално развитие: хората ще забравят Бога, ще забравят небето, вечността и в своето прелъстяване, те сякаш че са вечни, ще насочат цялото си внимание към земята, за да си доставят възможно най-голямо и неизменно благосъстояние... Но всеки човек, пренебрегнал познанието за Бога и грижата за своето спасение, заел се изцяло с устройването на своето временно положение по плът и заради плътта, по непонятен и незабележим за себе си начин развива своето паднало естество, прави своята невеществена душа веществена, омрачава се, става чужд на Бога, целият става грях, целият става плът... Всеобщият разврат заедно с породилото го изобилно материално развитие ще бъде знамение за края на света и приближаващия се Страшен Христов съд... Грехът ще достигне своето пълно развитие и ще бъде много по-страшен, много по-здраво ще бъде владичество то му, защото привидното благочестие ще се запази. Кой ще разбере, че в това на външен вид цветущо благочестие е унищожена цялата същност, цялата сила? Така са били унищожени те в религията на иудеите в Христовите времена, което народът изобщо не е могъл да разбере, не са могли да го разберат нито книжниците, нито левитите, нито иудейските първосвещеници, горди със своята ученост и знание. Тази ученост и това знание се заключавали единствено в изучаването на закона Божий по убиващата го буква, при живот, противоположен на Божиите заповеди. Такъв живот прави вярата мъртва. Човечество-

то не ще вижда своето бедствено положение в нравствено и духовно отношение; напротив, то ще прокламира своето преуспяване, бидейки заслепено от материалното си развитие и ще отхвърля християнското развитие на духа за вечността и Бога... Отхвърляйки напълно онази цел, за която на него [човека] е предоставено от Бога странстването на земята”, човечеството ще избере самоволна цел. “При тази цел краткият земен живот ще се смята за вечност, всички сили на душата и тялото човек ще изтощава не за да се подготви за вечността... силите ще се изтощават за устройването на висше плътско благоденствие и блаженство в земната страноприемница, в нашата тъмница, като в най-укрепено и вечно жилище.”⁶

На въпроса как да познаем антихриста, когато дойде, соловецкият старец Зосима отговорил: “Когато чуете, че е дошъл на земята или се е явил на земята Христос, то знайте, че това е антихристът”. Най-точен отговор! Светът, или човечеството, не ще познае антихриста. То ще го признае за Христос, ще го провъзгласява за Христос... Когато се чуе, когато започне да се разпространява и усилва мълвата за Христовото пришествие, това ще послужи като верен признак, че се е явил антихристът, и е започнал своето... служение.”⁷ Дяволът, подготвяйки пътя на антихриста, ще бъде заинтересуван от разпространението в целия свят на светско, безжизнено и формално християнство и дори ще се постарае да “сдружи” с него всички религии. Те ще признаят своето “духовно родство” с християнството и дори ще се възхищават от висотата на неговото учение, от светостта на нравствените му изисквания, красотата на неговата символика и т. н. Мнозина, дори и най-наивните християни, ще аплодират, виждайки такова почтително отношение на света към тяхната вяра и с горещ ентузиазъм, оставяйки на произвола своите страсти и духовни язви, ще се устремят в порив на плътска ревност да проповядват на целия свят секуларизираното християнство. За такива проповедници Писанието казва:

“Аз не съм пращал тия пророци, те сами са се разтичали; Аз не съм им говорил, а те пророкуваха” (Иер. 23:21).

Проповядвайки приземеното, приспособено към плътската воля на падналото човечество “християнство”, тези “ревностни глашатаи на евангелското слово” всъщност ще отклоняват света от Христа и ще го скланят към антихриста. Но и самите проповедници не ще забележат това. Те ще започнат действително от истинското християнство, от най-искрени и благочестиви настроения. Отначало сами ще следват ревностно учението на Отците на църквата, придържайки се към подвижничеството, молитвеността, богомислието, делата на милосърдието и любовта към ближния, отказването от утехите на света, всякое вещолюбие и сребролюбие и т. н. Но очевидно те ще допуснат само една, но много погубваща грешка: не ще съумеят да видят в себе си, при цялото си външно благочестие, дълбоката гордост, духа на самолюбието и самонадеяността. За съжаление, все по-малко и по-малко хора съумяват да различат в себе си това горделиво начало. Само онзи, който наистина с живота си, действително работи за очистването на сърцето си (а не за създаването на лицемерната маска на благочестието), и изучава писанията на Светите отци, ще забележи, че през цялото им учение като червена нишка преминава именно този подвиг - подвигът на борбата с гордостта и самодоволството. Гордостта може уютно да си живее в душата и при най-похвалната добродетел на човека, дори получава сила от тези добродетели. Йоан Лествичник казва, че “духът на тщеславието [се весели], когато вижда умножаване на добродетелите; защото врата [за него] е изобилието от трудове” (ел. 22, 3). То се радва на добродетелите и търси да се прилепи към всички подвизи (ел. 22, 5). Ако заобичае една от страстите - гордостта, то тя сама може да запълни мястото на всички останали страсти (ел. 23, 5). Когато бесът на тщеславието вижда, че монахът е придобил поне малко мирно разположение, веднага го подтик-

ва да иде в света и му казва: “Иди да спасяваш загиващите души” (ел. 22, 20). “Когато ние, за една или пък за няколко години отдалечили се от роднините си, придобиваме малко нещо благоговение, или умиление, или въздържание, тогава суетните помисли пристъпят и ни подтикват да идем да сеем в отечеството си [за назидание и пример на добродетелността]... а ако освен това имаме и дар слово... тогава вече ни съветват да се върнем в света като спасители на душите и учители, така че да разпилеем бедствено в бездната онова, което благополучно сме събрали в пристанището” (ел 3, II). Когато новоначалният християнин започва своя път в Православието, първите му стъпки почти винаги са правилни. След дълги години греховен живот, груб и мъчителен за съвестта, след изморителното безцелно лутане в шумния поток на суетата, далеч от спасителния кораб на Църквата, обърналият се към вярата наистина се кае, смирява се, доверява се на учението на Отците на Църквата, с възторг открива за себе си света на възвишените християнски закони, ревностно желае да се подвизава и да изследва в опита всичко, което е успокоило сърцето му при четенето на житията на светите подвижници, поученията на отците аскети и т. н. По тази част от пътя всички, обърнали се към вярата, си приличат - те са достатъчно добродетелни, послушни, ревностни, порядъчни, строги към себе си, всички с радост ходят в храма, молят се, четат Светите отци, стараят се да навикнат на Иисусовата молитва. Но тоя етап от пътя свършва и в душата на християнина започват тайни, силни брожения. Вече отминава онази първа радост от срещата с новото и прекрасното, губи се първата свежест на впечатленията, доскучава еднообразната борба със своите страсти и вярващият започва да търси нови пътища и посоки в християнството - и се изправя пред кръстопът. Единият път е устремен в дълбините на сърцето, към вътрешната, духовна, съкровена трудоемка работа - като че в дълбока шахта с мъждукаща светлина на свещта.

Човек търси в сърцето си съкровени, самородни скъпоценни камъни на вярата, любовта към Бога, но среща в душата си само зъберите на окаменялото безчувствие, вледенените, умъртвени остатъци на убитото от греха добро. Но без да се отчайва, без да се бои, доверявайки се на силата на Божията благодат, вярващият с покаяние, смирение и труд постепенно измолва, прекланя към душата си милостта Божия и десницата на Небесния Лекар лека-полека изцелява, оживява, възстановява душата, и само след дълги години на борба от тъмните J недра на бял свят се показват като сияйни бисери даровете на благодатта на Духа. Този път е истински, непрелестен, спасителен и водещ към Христа. И само преминалият по него може истински да помага на другите хора да познаят Христа. Но това е път на изключително самоотрицание, път скръбен, изискващ истинско смирение и ежедневна смърт. Дори само това да видиш своите грехове и страсти е немалък успех в духовния живот. Най-често човек вижда само своите явни, извършвани на дело грехове, когато пък престане да греши с дело и изповяда основните си съгрешения пред свещеника, той не разбира за какво по-нататък още да се кае. Той се признава за грешник на думи, а всъщност е уверен в своята достатъчна добродетелност. Оказва се, че дори само за да се познаят тайните страсти, загнездили се в душата, е необходимо да се откажем от света, да се отстраним от неговия шум и мъгла, да помълчим малко, да се отрезвим, да се замислим. Само след вътрешното отстраняване от суетата на света, от неговия хаос и страсти, постепенно, не веднага се избистря мътната вода на нашето вътрешно самосъзнание, затихва глъчката на мислите за светските грижи, и едва тогава започват да се очертават и да се разпознават силуетите на много и много най-неблагоприятни страсти и страстички, навици и пожелания, греховни възжеления и съчувствия - на всичко онова, което човек дори не е и подозирал в себе си, увлечен от вихъра на житейската суета.

Особено полезно е външното оттегляне от света в манастира, при условие, че там на новоначалния бъде дадено правилно духовно направление. Колко често дошлият от света в манастира новоначален християнин дори не знае какво да изповяда; често на изповед от него може да се чуе: “Не, аз нямам гордост...”, или: “Общо взето, аз нямам никакви особени грехове”, “Простете, аз не зная дори какво да изповядам”, или: “Е, завист със сигурност нямам”, а друг казва: “Аз обичам Бога и ближния”, или: “Аз обичам своя народ и съм готов да се принеса в жертва заради него...” и т. н. Интересно е, че след известно време, ако останат в обителта, те вече се затрудняват да се изповядват поради това, че виждат в себе си прекалено много зло и грях, макар че всъщност грешат много по-малко. Сега те виждат в себе си не само гордост, не само липса на любов към най-близките хора, но и към Бога, виждат се крайно негодни и достойни за свято наказание. И това не е плод на неправилен живот в манастира, а дар на благодатта!

Макарий Египетски казвал, че “човекът, престъпил заповедта и прогонен от рая, е свързан по двояк начин... в тоя свят - с житейските дела, любовта към света, т. е. към плътските удоволствия и страсти, към богатството и славата, към имота, към жена си, децата, роднините, към отечеството, към мястото, дрехите, с една дума - към всичко видимо” (Беседа 21), а в тайната на душата е свързан с оковите на тъмнината от духовете на злобата, поради което не може нито да обича Господа, нито да вярва, нито да се моли, колкото и да го желае. Съпротивлението спрямо Бога и явно, и тайно ни е завладяло във всичко. И когато чувайки Божието слово, някой встъпи в подвиг, “отхвърли от себе си житейските дела и светските връзки, отрече се от всички плътски удоволствия и се отстрани от тях, тогава, устремявайки с постоянство мисълта си към Господа, може да познае, че в сърцето има друга борба, друго тайно съпротивление, друга бран с помислите от

лукавите духове, и че му предстои друг подвиг. И по такъв начин, с несъмнена вяра и велико търпение непрестанно призовавайки Господа, очаквайки помощ от Него, може още тук да се получи вътрешно освобождаване от връзките, оковите, преградите и тъмнината на лукавите духове, т. е. от действието на тъмните сили... Ако пък някой е привързан към видимите неща в тоя свят, обвързва се с различни земни връзки и се увлича от зловредни страсти, то той не познава, че вътре в него има друга борба, и битка, и бран... Ако... не се отрече с усилие от света, не се отстрани с цялото си сърце от земните пожелания и не пожелае изцяло да се прилепи към Господа, не ще познае измамата на скритите духове на злобата и тайните зловредни страсти, а ще остане чужд на самия себе си, защото са му неизвестни неговите язви, и имайки в себе си тайни страсти, не ги осъзнава..." (пак там).

Епископ Игнатий казва, че Божественото действие в човека "първо показва на човека неговия грях, увеличава го в очите му, непрестанно държи страшния грях пред неговите очи, довежда душата до самоосъждане, явява и нашето падение, тази ужасна, тъмна, дълбока пропаст на погибелта, в която е паднал нашият род със съгрешението на праотеца ни и едва след това, малко по малко Ј дарува особено внимание и съкрушение на сърцето в молитвата."⁸

Най-често добродетелите, които човек извършва в света, са примесени с превъзнасяне и гордост: бденията, постите, редовното ходене на църква, милостинята се извършват под влиянието на човешката похвала (Свет. Игнатий Брянчанинов, пак там, т. IV, стр. 103-105). "Не може да види греха си онзи, който се наслаждава на греха, който си позволява да го вкусува - дори само с помисли и съчувствие на сърцето. Своя грях може да види само такъв, който с решително произволение се е отрекъл от всякакво приятелство с него, който е застанал на незаспиваща стража пред дверите на своя дом с изваден меч - словото Божие, който отразява и посича с тоя меч греха,

в какъвто и вид той да се приближи към него. Който извърши великото дело - започне вражда с греха, насилствено откъсвайки от него ума, сърцето и тялото, нему Бог дарува велик дар: да вижда своя грях. Блажена душата, която е видяла греха в себе си! Блажена душата, видяла падението на праотците в себе си, вехтостта на вехтия Адам! Такова виждане на своя грях е виждане духовно, виждане с ума, изцелен от слепотата с Божествената благодат. С пост и коленопреклонение научава светата Източна Църква да измолваме от Бога да виждаме своя грях.”⁹ Подвигът на мирянина, живеещ сред света, увеличава неговото “аз” и намалява в очите му Бога. “Трябва да се изследва - казва преп. Йоан Лествичник, - защо миряните, които прекарват живота си в бдения, в пост и подвижничество, преминавайки в монашеския живот, в това поприще на душевния опит, отдалечено от човечите, изоставят своето предишно покварено и притворно подвижничество. Аз съм виждал много и различни по вид дървета на добродетелта, насадени от миряните, които биват напоявани с тщеславие като с тор от помийна яма, за които се грижат явно (извършвайки дела за показ или открито пред човечите) и чиято пръст подхранват с похвали. Тези дървета, пресадени на пустинна земя, която не се посещава от миряни, която няма смрадната вода на тщеславието, незабавно изсъхваха” (ел 2, 6).

Но ако християнинът, преминал по първата пътека на началната, въвеждащата вяра, не види цялата дълбочина на своя грях и не насочи пътя си към Господа през тази греховност, а се опита да я заобиколи, у него ще се формира съвсем друга нагласа, друг дух, друга насоченост на цялата вътрешна и външна дейност. Игуменката Арсения казвала: “Пътят към Господа лежи в нас, през нашата немощ, през пълнотата на нашата греховност. Да, не е измамен тоя път, не е измислен, не е съчинен.”¹⁰ Християнинът, не влязъл в “тайната си стаичка” да се помоли тайно на Небесния Отец, ще остане не само извън

самия себе си, но и извън християнството. Да се влезе вътре означава да се изпитва душевна болка, да се скърби и да се стене. “Жесток е пътят на спасението - казва майка Арсения, - жестоко бива понякога и словото, изказано в него - това е двустър меч, и той отсича нашите страсти и нашата чувственост, а наред с това причинява болка и на самото сърце, от което те биват отсичани. И ще дойде ли време за тоя меч да няма повече работа в сърцето ни? Не, за него винаги ще има работа, няма край духовното очищение и във всяко сърце ще се намери онази частица нечистота, която трябва да се очисти... Без болка е невъзможно просвещаването на душата - това би било мечтателност.”¹¹

Ако християнинът остане вън от своето сърце, в което би трябвало да се извършва цялото му основно дело, той вече не ще има ни най-малка представа за истинския християнски живот. Но за беда, тези отклонили се от пътя вярващи хора изцяло се отдават на външна дейност, и колкото по-малко познават пътя на покаянието, толкова повече говорят, учат, призовават и проповядват. Ала понеже не познават вкуса на покаянието, те не познават и аромата на християнството. Като не намират гнездо, дето да положат пилците си (Пс. 83:4), своите религиозни търсения, като не знаят къде да насочат поривите на своето сърце и ум, те изцяло се отдават на кръговрата в тоя свят, безразсъдно разпилявайки на всички посоки “евангелската пшеница”. Но без да има корени в земята на сърдечното покаяние, тяхното учение, макар и християнско по буква, по дух е крайно лековато, повърхностно, неоснователно и лишено от главната си сила - Кръста Христов, т. е. от истинското оръжие, пронизващо до разделение на душата и духа, където само би могъл да има наистина приложение християнският подвиг, и всичко останало би си дошло на мястото. Човек, непознал от вътрешен опит своето духовно увреждане, неусетил в болка и скърби лютата битка със своето собствено “тяло на гре-

ха”, непостигнал в пълна мяра безсилието на вътрешния човек, неговата немощ, не разбира и значението на подвижничеството, молитвата, въздържанието и пазенето на чувствата. В такъв човек всичко е преобърнато. Макар и да нарича себе си грешник, той е извънредно спокоен за съдбата си във вечността, целият път на спасението му изглежда далеч не толкова сложен, човешките грехове му се струват разположени само на повърхността на живота. В такъв случай изглежда достатъчно да се посичат с мотиката само надземната част на плевелите, да се събират от полето - и вече можем да се любиме на неговата “чистота”. Цялата дейност тук е на повърхността: на дълж и на шир, от край до край, по гори и планини. Такива деятели ги привлича не дълбочината, а просторът.

Затова ние виждаме, как езерото на християнската вяра става все по-плитко и ширещо се на все по-големи пространства. Вече почти не се чуват - нито сред миряните, нито сред монасите, нито сред йереите и архиереите - беседи за борбата със страстите, за вътрешното дело, дори и за външното благочестие, а все се приказва за строежи, ръкоположения, пострижения, празнични тържества, за организирането на някакви обществени мероприятия, за коли, пари, пътувания и пътешествия, за визити и приеми, за мисионерски планове, “евангелизация” на народите и т. п. И ако за миряните все още е “простено” непознаването на вътрешния живот по Бога (макар че какви християни ще са без тази страна на живота?), как да простим това на монасите, които днес и представа нямат вече какъв е тоя “вътрешен живот”? “Колко работа има навред, светът загива, толкова трябва да се строи, възстановява, а тук ми говорят за някакъв “вътрешен живот”? Та това е егоизъм, та нали християнството е жертвоготовно, трябва преди всичко да се погрижим за другите”. И ето, днес монасите също се впускат в бурната река на живота, забързано, с развяващи се раса - да обръщат, спасяват, “евангелизират”. И стана така, че вярата днес не докосва ничии

сърца, навлиза чрез слуха, преглежда се от ума, малко нещо затрогва сърцето, и отдръпвайки се от него, от неговото “вкаменено безчувствие” към духовното, излиза през езика и се обръща с целия си жар към нашите близки. Познанието на вярата, възприето само с ума, без вкореняване в сърцето, без сърдечна болка, не може дълго да се задържа в човека и като не си намира приложение, бърза да се излее навън. Така ходи и странства днес евангелското слово и не намира надеждно пристанище в ничие сърце. Мнозина като че ли гледат приветливо на него, пускат го дори на прага на своя дом, понякога и вътре, но не искат да го заселят там. В края на краищата, от едно и също православно учение се ползват и истинското, и бутафорното християнство. И двете имат едни и същи думи, заповеди и образи, но тълкуванието и значението им са право противоположни, а понятията им са най-несъвместими. Макар че засега тези две направления съществуват заедно, ще дойде време, когато разделението ще се извърши и голяма част от немошните християни ще се окажат на страната на лъжецърквата, ще признаят антихриста за Христос и ще започнат заедно с него люти гонения против малкото стадо истински християни. Още сега, макар и по буква тези хора да са православни, по дух те вече често напомнят еретици.

Ту се усеща протестантски дух, особено в свободното боравене със Свещеното Писание и Предание на Светите отци, във възприемането от протестантите на безпринципността по въпросите на вярата, свободата на тълкуванията и претълкуванията на учението на Църквата и дори в съмнението, че истината е само в Православието; ту се усеща духът на католичеството - в опитите да се замени съзнателното, свободното, винаги разумно отношение към въпросите на вярата и послушанието със сляпо, раболепно подчинение на йерарсите и всевъзможното им възвеличаване, със страх да им се противоречи, дори и да става въпрос за изопачаването на догмите на вярата. Всички

тези явления далеч не са случайни и са напълно закономерни. Това не са отделни процеси, а една целенасочена дейност на врага Божий.

Разделеното по езици човечество някога не могло да осъществи своята горделива идея, символизираща въстание против своя Творец, не е могло да довърши Вавилонската кула. Ала всеки народ отнесъл със себе си идеята за нея и в течение на цялата история на човечеството продължава да се трупа материал за тази кула. Царството на антихриста ще бъде именно завършване на Вавилонската кула. Разделените народи отново ще намерят общ език за завършването на древния замисъл. Всички обединителни процеси на нашето време в областта и на политиката, и на икономиката, религията и светогледа не са нищо друго, освен налучкване на единно разбиране, здрав, всеобхватен, всеобвързващ съюз за издигането на кулата на гордостта над целия свят - последен опит на сатаната (някога пожелал да издигне престола си по-високо от престола на Всевишния) и на човека (някога пожелал да бъде "като Бог") с обединените усилия на падналите ангели и човеци да си присвоят Божия свят и сами да станат като богове и богочовеци.

Изопачаването на духовния живот води и до изопачаване на понятието за добро и любов, изобщо до неправилно разбиране на положението на човека в света, към лъжливо и прелестно отношение на човека към Бога. Във всичко тук започва да проличава превъзнасянето на човешкото достойнство, великото снизхождение към неговото паднало състояние. Поради незнание и неразбиране на своето собствено духовно равнище, човек изпада в състояние на прелест и мечтателност. Той си представя в себе си несъществуващи добродетели, смята за положителни, духовни и богоугодни, душевните и нервните пориви на своята душа. Цялата душевна дейност на такъв човек се съсредоточава в ума и в нервните окончания - оттук е и неговият поривист, възбуден, хаотичен начин на живот.

Този външен плам води до разгорещаване на чувствата, помислите, мечтанията и преживяванията. Всичко това го прави “превъзбуден”, подвижен, активен и суетлив. В главата му се раждат хиляди планове и идеи, а в сърцето му бушува море от желания и чувства, но всички те са насочени навън, в земния свят, за устройството и преобразуването на земната, светската обстановка. И макар че на пръв поглед цялата тази дейност като че ли е насочена към Бога и към Евангелието, по същество тя е напълно самодейна и самонадеяна. Бог, евангелските заповеди, уставите и правилата на църковния живот, обредите и богослуженията тук са само обвивка, само фон и покритие, а в центъра на цялата своя дейност този “труженик” поставя себе си и своята воля. Такъв човек, който не вижда и не разбира кой е и какъв е всъщност пред Бога, си въобразява, че е незаменим слуга Божий, апостол и “приятел” Господен. Той застава “пред” Бога, с гръб към Него, обръщайки се с лице към народите, и с всички сили започва да приканва хората да дойдат и да се поклонят на Бога, проповядван от него и скоро забравя да се допитва до Самия Господ какво и как да върши, и уверен, че неговият труд е богоугоден, така се увлича, че забравя за Бога и започва да приканва народа към самия себе си. “Ако ръководителят започне да изисква послушание към себе си, а не към Бога - казва еп. Игнатий, - той не е достоен да бъде ръководител на ближния! Той не е слуга Божий! Слуга на дявола е, негово оръдие, негова примка! “Не ставайте роби на човеци” (1 Кор. 7:23), завещава апостолът.”¹²

Човек, който не притежава “виждане на своя грях” (което ние измолваме с пост и молитва в дните на Великия пост), но се подвизава само с външно благочестие, скоро започва да се смята за избран съсъд Божий, носител и проводник на благодатта, “светилник, поставен на свещник”, “град на върха на планината”, “сол на света”. Такъв човек сам търси постоянно труден подвиг за себе си, хвърля се в самия водовъртеж на събитията, уверен, че

Бог е с него, че от него във всички посоки изхождат лъчите на Христовата светлина, че е угоден и приятен Богу. “Блажена душата, която е осъзнала себе си като напълно недостойна за Бога, която е осъдила себе си като окаяна и грешна! Тя е на пътя на спасението; в нея няма самопрелъстяване. Обратно, който се смята готов за приемането на благодатта, който смята себе си достоен за Бога, очаква и проси Неговото тайнствено пришествие, и казва, че е готов да приеме, да чуе и види Господа, той лъже себе си и се самопрелъстява; той се е изкатерил върху най-високата скала на гордостта, от където се пада в мрачната и пагубна пропаст.”¹³

Възторжеността започва да смята себе си за любяща Бога и човека започва да говори много за любовта и милосърдието, опитва се всячески да докаже своята любов със “самоотвержени” постъпки, призовава всички да обичат Бога и ближния, и постоянно укорява някого в недостиг на такава любов. “Любов”, “милосърдие”, “пожелаване на добро”, “грижа за ближния” - устата на такива “праведници” неспирно повтаря тези думи. Но те не знаят колко са далеч в действителност от тези добродетели, какъв подвиг на самоотрицанието трябва да премине преди това душата, за да се приближи поне малко към тях. “Не мисли, възлюбени брате, - казва светителят Игнатий, - че заповедта за любов към ближния е толкова близка на нашето паднало сърце: заповедта е духовна, а нашето сърце е завладяно от плът и кръв; заповедта е нова, а сърцето ни - вехто.”¹⁴ “... Аз съм грешник, мрачен грешник, когато и да се погледна, винаги виждам смесването на добро и зло, получено от човешкия род от неговия праотец, дръзко и грешно вкусил от дървото на познанието на доброто и злото. На хората им изглеждам милосърден, но когато със сигурност проверя и изследвам себе си, откривам само една глупава маска на милосърдието. В мене милосърдства тщеславието; милосърдства пристрастието... милосърдства в мен кръвта; но да ме тласка към милосърдие

заповедта Христова, чиста, свята - това не откривам в себе си. Когато пък аз, мрачният грешник, се опомня за кратко и пожелае да бъде милосърден според заповедта на Христа, то виждам, че трябва да причиня на сърцето си ужасно насилие... Моето сърце е съгласно да бъде милосърдно според движението на кръвта, но да бъде милосърдно според Христовата заповед - това за него е разпятие... Естественото милосърдие като произведение на плътта и кръвта не може да бъде Богоугодна добродетел. Нещо повече! То е враждебно на Евангелските заповеди! За посичането и умъртвяването му е донесен на земята Евангелският меч. Онези, които са ръководени от естественото милосърдие, пребивават в мрак под влиянието на жестокия и всезлобен светууправник”¹⁵

Игуменката Арсения казвала: “За любовта към ближния: ти трябва да поставиш ближния на онова място, където сам стоиш; значи: преди това трябва да напуснеш мястото си. Къде е това място, на което стоиш? Това е целия свят, видим и невидим. Навред има самолюбие, човек е завзел за себе си всичко, нищо не иска да отстъпи на ближния си, и как може душата да обича ближния, когато чувства, че той J отнема всичко, имайки същите права, каквито има и тя, затова го вижда като свой враг и го ненавижда. Трябва да отнемем всичко от себе си, за да го отстъпим на ближния и само тогава, заедно с ближния, душата ще придобие и Господа.”¹⁶

Ето колко дълбоко говорят за любовта онези, които наистина са придобили дух на кротост и смирение, самонаблюдение и внимание към себе си. При ония, които са повърхностни, няма и помен от такива разсъждения, а се чуват само лозунги, смели възвания и геройски призови.

Нека не забравяме, че и антихристът ще дойде в такъв образ, “че да прелъсти всички, ще дойде смирен, кротък, ненавистник - както сам ще се нарече - на неправдата, отвращаващ се от идолите, предпочитащ благочестието, добър, нищелюбец, в най-голяма степен благообразен, по-

стоянен, с всички приветлив, особено уважаващ иудейския народ... и ще вземе хитроумни мерки да угоди на всички, за да го обикне по-скоро народът. Не ще приема дарове, не ще говори гневно, не ще показва намръщено лице, и с благочинната си външност ще прелъстява света, докато не се възцари” (св. Ефрем Сирий). Царството му ще бъде напълно земно и плътско, но ще се опита да изглежда небесно и духовно. Именно така антихристът замисля да засенчи истинското учение на християнската вяра с новото учение и с новия ред - по-мек, по-весел, по-приятен и съобразен със склонностите на плътския човек - и всячески ще се представя за Христос. Всичко, което Христос обещава да даде като награда на Своите последователи, ще обещае и антихристът, ще отмени само кръста и в това е цялата тайна на неговата коварна сила, причината, поради която всички царства и народи ще го последват. Антихристът ще обещае прославяне на тялото без умъртвяването му, прославяне на света без осъждането му, ще обещае самото Царство Небесно без всякакви трудове и подвизи на благочестието. Той ще обещае на хората истински човешко, богоподобно съществуване, ще обещае небе на земята, в което леко ще се съвместят знанието, удобствата и насладите на живота, изкуствата, различните изобретения и подобрения в материалния живот. Без ни най-малко да признава Христовото учение, макар и външно да се представя за християнин, той въпреки това ще действа от името на Христа. Оттук е и силата му, оттук е и опасността, че ще може да увлече дори избраните. Мъдростта му ще бъде напълно антихристиянска, но тя ще се представя за най-доброто и най-годното пособие на християнството според изискванията на времето. Тя иска да доведе християнството до разумна формула, да го направи по-истинско, по-чисто, по-леко и по-отговарящо на наклонностите на човека, отхвърляйки всички подвизи на благочестието, смятайки ги за превишаващи човешките сили.

Въстанието на лъжепророка ще има християнска окраска, ще се представя за истинско християнство, но след като се засили и проникне сред народа, ще захвърли надянатата маска и ще завърши с измяна, отричане, преследване и низвергване на догматите на християнската вяра. Този лъжепророк ще казва: “Формите, обредите на Църквата и догматите на вярата са второстепенни неща, които нямат никакво отношение към духа; духът - ето кое е важно”. И под тоя предлог ще отсече в християнството всичко, което не принадлежи на тоя свят - всичко, което е свръхестествено в историята на спасението, в событията на вярата, в славните ѝ обещания, с една дума - всичко съществуващо.¹⁷

Много любопитни са забележките на Владимир Соловьев за антихриста, макар че много от трудовете на този мислител са далеч от Православието, но описанието на личността на антихриста напълно съответства на общото мнение на Светите отци на Църквата. “Чувствайки в самия себе си велика сила на духа, той винаги е бил убеден спиритуалист и ясният ум винаги му е посочвал истината за това, в което трябва да се вярва: доброто, Бога, Месията. Той вярвал в това, но обичал единствено себе си. Той вярвал в Бога, но в дъното на душата си неволно и несъзнателно предпочитал себе си пред Него. Той вярвал в Доброто, но всевиждащото око на Вечността знаело, че този човек ще се преклони пред злата сила веднага, щом тя го подкупи - не с измама на чувствата и низките страсти и дори не с високата примамка на властта, а само чрез едното безмерно самолюбие. Впрочем, това самолюбие не било нито неосъзнат инстинкт, нито безумна претенция. Освен изключителността, гениалността, красотата и благородството, изглежда височайшите прояви на въздържание, безкористност и дейна благотворителност, достатъчно са оправдавали огромното самолюбие на великия спиритуалист, аскет и филантроп... Така изобилно надарен с Божиите дарове, той видял в тях осо-

бени знаци за изключителното благоволение към него свихе и се сметнал за втори след Бога, единствен по рода си син Божи. С една дума, той признал себе си за онова, което в действителност бил Христос... При него първоначално нямало вражда и към Иисус. Той признавал Неговото месианско значение и достойнство, но искрено виждал в Него само свой височайш предшественик. Нравственият подвиг на Христа и Неговата абсолютна единственост били непонятни за тоя помрачен от самолюбие-то ум. Той разсъждавал така: “Христос е дошъл преди мене; аз се явявам втори; но нали това, което в хода на времето се явява после, по същество е първо. Аз идвам последен, в края на историята, именно затова, защото съм свършеният и окончателният спасител. Онзи Христос е мой предтеча. Неговото призвание е било да предвари и подготви моето явяване”. С тази мисъл великият човек на ХХI век ще прилага към себе и всичко, което е казано в Евангелието за второто пришествие, обяснявайки това пришествие не като завръщане на същия Христос, а като замяна на предварителния Христос с окончателен, тоест - с него самия... Самолюбивото предпочитане на себе си пред Христа ще се оправдава при този човек още и с таква разсъждение: “Христос, проповядвайки и проявявайки в живота Си нравствено добро, е поправял човечеството, аз пък съм призван да бъда благодетел на това отчасти поправено, отчасти непоправимо човечество. Аз ще дам на хората всичко, което е нужно. Христос като моралист е разделял хората чрез доброто и злото, а аз ще ги съединя с блага, които еднакво са нужни и на добрите, и на лошите. Аз ще бъда истински представител на Оня Бог, Който издига слънцето Си над добри и зли, сипе дъжд над праведни и неправедни. Христос е донесъл меч, аз ще донеса мир. Той е заплашвал земята със страшен последен съд. Но нали последен съдия ще бъда аз, и моят съд ще бъде не само съд на правдата, но и съд на милостта. Ще има и правда на моя съд, но не правда въздаятелна, а

правда разпределителна. Аз ще различа всички и всеки-му ще дам онова, което му е нужно”...

Със своето ново съчинение [“Откритият път към световния мир и благоденствие”] той ще привлече към себе си [всички]. Тази книга... ще открие в него невиждана дотогава сила на гения. Тя ще бъде нещо всеобхватно и изглаждащо всички противоречия. Тук ще се съчетаят благородната почителност към древните предания и символи с широкия и смел радикализъм на общественно-политическите изисквания и указания, неограничената свобода на мисълта със задълбоченото разбиране на всичко мистично, безусловният индивидуализъм - с горещата преданост на общото благо, най-възвишеният идеализъм на ръководните начала - с пълната определеност и жизненост на практическите решения. И всичко това ще бъде съединено и свързано с такава гениална художественост, че на всеки едностранчив мислител или деятел ще му бъде лесно да види и приеме цялото само от своята лична гледна точка, без да жертва нищо за самата истина, без да се извисява заради нея над своето аз, без ни най-малко да се отказва на дело от своята едностранчивост, без да поправя в нищо погрешността на своите възгледи и стремежи, без да компенсира с нищо тяхната недостатъчност... Никой няма да възразява пред тази картина, на всеки тя ще изглежда като откровение за пълната истина. В нея на всичко отминало ще бъде въздадена такава пълна справедливост, всичко текущо ще бъде оценено така безпристрастно и всестранно, а по-доброто бъдеще ще е така нагледно, осезателно и приближено до настоящето, че всеки ще каже: “Ето го, ето онова, което ни е нужно; ето идеала, който не е утопия, ето замисъла, който не е химера”. И чудният писател не само ще увлече всички, но ще бъде всекиму приятен, така че ще се изпълни словото Христово: “Аз дойдох в името на Моя Отец, и Ме не приемате; но, ако друг дойде в свое име, него ще приемете” Нали за да бъде приет някой, той трябва да бъде приятен.”¹⁸

Всички поучения на Отците на Църквата за антихриста, многото версии и размишления на философи и мислители за него трябва да ни накарат внимателно да се замислим. Очевидно е, че се приближава времето на най-тънката и хитроумна лъжа, когато крайното зло ще се облече в най-благовидни, добронравни, мили, радушни и приветливи одежди. Още сега се създават начин на мислене, начин на живот, насоки в дейността, дух на религията, които съответстват и предразполагат към демоничното прелъстяване, подготвящо възцаряването на антихриста. Много от нещата, на които днес радостно ръкопляскаме или съдържано се усмихваме, както ще стане ясно утре, са също мрежа, капан, примамка и тънко коварство на врага на човешкия род.

Например колко много се говори днес за мир по целия свят, за единението на народите и държавите, за политически, икономически, културни сдружения и братства на народите. Наистина, какво може да бъде по-възжелано от мира за всеки повече или по-малко здравомислещ човек - та ние сме толкова уморени от злоба, от войни, от разпри. Цялата история на човечеството е история на сражения, борба заради властта, заради "парчето хляб", заради златото, расовите предразсъдъци, религиозните убеждения или изобщо без причина, просто поради някакъв закон на жестокостта и враждата. Нима и съвременният "прогрес" не може да реши тоя проблем? Нали отношенията между хората се "усъвършенстват", стават все "по-хуманни"? Така днес разсъждават мнозина добропорядъчни хора. Знаейки тази човешка слабост, т. е. това, че народите са уморени от войни и жадуват мир, мнозина - и политици, и религиозни проповедници - спекулират с понятията за мир и благоденствие. Днес дори много от християните мислят, че онзи "мир в целия свят", "световен мир", лозунгите "мир, труд, май", "дружба и мир между народите", които така често чуваме от комунисти и икуменисти, и нашият Христов "мир за всички", наши-

те молитви “за мира на целия свят” и за “съединяването на всички” - са едно и също възжеление и в същността си са еднакви понятия. Мнозина започват да мислят, че идеалите и търсенията на днешния “прогресивен свят”, неговият хуманистичен дух и целеустременост, а така също “духовните” идеали и възжеления, и целите и надеждите на християните, синовете на Църквата, са две напълно съгласни помежду си и все по-сближаващи се течения на човешката висша нравствена, душевна и разумна дейност, и те непременно ще се съединят и ще се срещнат - като родни братя. Но “мирът” в разбирането на света и “мирът” в християнското разбиране са крайно противоположни по смисъл и значение! Господ казва: “Мир ви оставям; Моя мир ви давам; Аз ви давам не тъй, както светът дава” (Иоан. 14:27). И още: “Мислите, че дойдох мир да дам на земята? Не, казвам ви, а - раздяла” (Лук. 12:51). “Не мислете, че дойдох мир да донеса на земята; не мир дойдох да донеса, а меч; защото дойдох да разлъча човек от баща му, и дъщеря от майка J, и снаха от свекърва J. И врагове на човека са неговите домашни. Който обича баща или майка повече от Мене, не е достоен за Мене; и който обича син или дъщеря повече от Мене, не е достоен за Мене” (Мат. 10:34-37). “Това ви казах, за да имате в Мене мир. В света скърби ще имате; но дерзайте: Аз победих света” (Иоан. 16:33). “Мирът” на света подразбира съединяване и побратимяване на всички хора безразборно - за какво разделение тогава говори Господ? Защо меч? Защо “домашните” са врагове на човека? Какво означава тогава “мир Христов”? Как тогава ще има “мир за всички”? Отговорът на този въпрос е наистина многозначителен!

Мирът Христов е помирението на човека с Бога, което е станало възможно чрез изкуплението с Кръста Господен, чрез страданията и смъртта на Богочовека на Кръста, чрез свящото възкресение Христово и чрез носенето от явяващите на своя кръст след разпнатия и възкръснал

Христос Спасител. Тоест - чрез вярата и живота в Христа, чрез приобщаването с Христа в тайнствата на Църквата. Както казва апостолът: “Бидейки оправдани с вяра, имаме мир с Бога, чрез Господа нашего Иисуса Христа, чрез Когото с вяра получихме и достъп до тази благодат, в която стоим” (Рим. 5:1-2). “И Божият мир, който надвишава всеки ум, ще запази вашите сърца и мисли в Христа Иисуса” (Фил. 4:7). Но следването на Христа и носенето на кръста трябва да се разбира преди всичко като отхвърляне на своя вехт човек, на своята страстна, греховна воля. Учението Христово, всички свети заповеди на Спасителя за онзи, който е Негов истински ученик, стават за него кръст, на който той постоянно разпва своя вехт човек със страстите и похотите. За да вземем на раменете си кръста, трябва “преди това да откажем на тялото неговите капризни пожелания... трябва да признаем своята правда за най-люта неправда пред Бога, своя разум - за пълно неразумие, и накрая, предали се на Бога с цялата сила на вярата, предали се на непрестанното изучаване на Евангелието, да се отречем от своята воля.”¹⁹

“Ако някой иска да върви след Мене, нека се отрече от себе си, да вземе кръста си и Ме последва” (Мат. 16:24). Именно чрез кръста и чрез самоотрицанието християнинът се приобщава към Христа, намира в Него съвършеното помирение с Бога и с всички твари. Извън Христовото изкупление няма мир, човек е още под проклятието, във властта на вечната смърт, целият свят враждува с него и той - с целия свят. Не само всичко външно му се противи и не е в мир с него, но и целият му вътрешен състав е в разногласие сам със себе си, във вътрешна борба, в хаос и непостоянство. Макарий Египетски казва: “Както пшеницата в ситото на сеяча се върти и подхвърляна непрестанно се преобръща в него, така и князът на лукавството занимава със земните дела всички хора, колебае ги, довежда ги до обърканост и тревога, кара ги да се прилепят към суетните помисли, гнусните пожелания, към земните

и светски връзки, непрестанно пленявайки, смущавайки и улавяйки целия грешен Адамов род” (Беседа 5). Отците казвали: “Помири се с Бога и ще се помирят с тебе небето и земята”.

Ето грешката на съвременните хора: без да се помирят с Бога, което е възможно само в Христа и в лоното на Православието, те се опитват да помирят всички разделения и разногласия на погиващия, отпаднал от Бога свят. Наистина: “мирът Христов” се предлага на всички, но не всички го вместват в себе си, не всички искат да се потрудят за придобиването му. Мирът Христов изисква от нас отделяне от “тоя свят”: “Не знаете ли, че приятелството със света е вражда против Бога? Който, прочее, поиска да бъде приятел на света, враг става на Бога” (Иак. 4:4). Откъсването от света подразбира откъсване от греха и от всичко греховно, от хората, заразени с греха и неразкайващи се в своя грях. Това неизбежно е свързано с разделения, с разногласие, с борба - с “мирните” отношения. Опитът да се устрои мир на земята, заобикаляйки тези разделения и тази борба, означава, че си затваряме очите пред противостоянието на греха и добродетелта, че игнорираме Божиите заповеди, толерираме безнравствеността, всякаква духовна нечистота и всевъзможни страсти.

Това “миротворчество” се изобличава строго от Свещеното Писание: “Ще простра ръката Си върху жителите на тази земя, казва Господ. Защото от малък до голям всеки от тях се е предал на корист, и пророк и свещеник - всички действат лъжливо; лекуват раните на Моя народ лекомислено, думайки: “мир! мир!”, а мир няма. Срамуват ли се те, като вършат гнусотии? Не, никак не се срамят и не се червят. Затова ще паднат между падналите, и във време на Моето посещение ще бъдат съборени, казва Господ” (Иер. 6:12-15).

Времената стават все по-лукави, сладките, прелъстяващи думи - все “по-медени”, а отровата “на устата им” все по-смъртоносна, вълците все по-често се обличат в

овчи кожи. Лъжата се шири, уголемява, задълбочава и все повече се прикрива под маската на истината. Пламъкът на вярата все повече охладнява, става нито студен, нито горещ, и понеже сме свикнали с това, той вече ни се струва “огън на любовта”. И ние не разбираме, че сме злочести и клети, сиромаси, слепи и голи (Откр. 3:17). Какво да правим? Сам Господ отговаря:

“Съветвам те да си купиш от Мене злато, през огън пречистено, за да се обогатиш; и бяло облекло, за да се облечеш, и да не се виждат срамотите на твоята голоота, и с очна мас намажи очите си, за да виждаш. Които Аз обичам, тях изобличавам и наказвам. И тъй, бъди ревностен и се покай. Ето, стоя пред вратата и хлопам: ако някой чуе гласа Ми и отвори вратата, ще вляза при него и ще вечерям с него, и той с Мене. На оногова, който побеждава, ще дам да седне с Мене на Моя престол, както и Аз победих и седнах с Отца Си на Неговия престол. Който има ухо, нека чуе, що Духът говори на църквите” (Откр. 3:18-22).

---

¹ Свет. Игнатий Брянчанинов. Собрание сочинений. Изд. Донского монастыря и издательства “Правило веры”. М., 1993, т. VII, стр. 93.

² Свет. Игнатий Брянчанинов, пак там, т. VII, стр. 82.

³ Свет. Игнатий Брянчанинов, пак там, т. I стр. 455.

⁴ Свет. Игнатий Брянчанинов, пак там, т. IV, стр. 535.

⁵ Вж. Последние дни земной жизни Господа нашего Иисуса Христа. Одеса, 1857.

⁶ Свет. Игнатий Брянчанинов, пак там, т. I, стр. 27-274.

⁷ Пак там, еп. Игнатий.

⁸ Свет. Игнатий Брянчанинов, пак там, т. II, стр. 319.

⁹ Свет. Игнатий Брянчанинов, пак там, т. II, стр. 122-123.

¹⁰ “Писма до П. А. Брянчанинов”, п. 4.

¹¹ “Писма до П. А. Брянчанинов”, п. 3.

- ¹² Свет. Игнатий Брянчанинов, пак там, т. VII, стр. 151.
- ¹³ Свет. Игнатий Брянчанинов, пак там, т. II, стр. 123.
- ¹⁴ Свет. Игнатий Брянчанинов, пак там, т. I, стр. 121.
- ¹⁵ Свет. Игнатий Брянчанинов, пак там, т. VII, стр. 36.
- ¹⁶ Иг. Арсения, п. 23, Свято-Успенски манастир, 1994 г.
- ¹⁷ Вж. Последние судьбы мира. Киев, 1994. стр. 92-129.
- ¹⁸ Краткая повесть об антихристе Изд. Сретенского монастыря. М., 1995.
- ¹⁹ Свет. Игнатий Брянчанинов, пак там, т. I, стр. 354.

СЪДЪРЖАНИЕ

БЕТАНИЯ - “ДОМЪТ НА БЕДНОСТТА”	
ПРЕДГОВОР	3
БЕТАНИЯ - “ДОМЪТ НА БЕДНОСТТА”	6
ИЗ ИСТОРИЯТА НА МАНАСТИРА	11
АРХИТЕКТУРАТА	
И СТЕНОПИСИТЕ НА ХРАМА	16
БЕТАНИЯ ПРЕЗ XX ВЕК	23
СЪВРЕМЕЕННОТО ВЪЗРАЖДАНЕ	
НА ОБИТЕЛТА	46
ВЕЛИКДЕН	
БЕЗ КРЪСТ	
ИЛИ	
ОЩЕ ВЕДНЪЖ	
ЗА ИКУМЕНИЗМА	57
НА АНГЕЛА	
НА ЛАОДИКИЙСКАТА	
ЦЪРКВА	87

Архимандрит Лазар
БЕТАНИЯ
ДОМЪТ НА БЕДНОСТТА
Грузинска, първо издание

Превод: Стела Велчева
Редакция: Илия Христов
Коректор: Лили Борисова

ISBN 954-734-

ИЗДАТЕЛСТВО
ТАВОР